

ਰਾਮ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ

ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ

SIKHBOOKCLUB.COM

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਲਮ ਰਚਨਾਵਲੀ :

ਸੰਖੇਪ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਗਰ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ, ਗੁਰੂ ਘਰ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਰਤਨ, ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ, ਪਰਚੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਤੀਵੀ ਕੀ, ਤੇਗਾ ਬਹਾਦਰ ਸਿਮਰੀਐ, ਰਹਿਤਨਾਮੇ, ਕਲਾਮ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੌ ਸਾਖੀ, ਸਾਡੇ ਗੁਰਦੇਵ, ਪੰਜ ਦਰਿਆ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਰਾਮਾਰੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਝਾਂ ਤੇ ਆਸਾਵਰੀਆਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਜੰਵਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਝਗੜੇ, ਵਾਰਸਸ਼ਾਹ, ਬਾਬਾ ਸਾਧੂ ਜਨ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਲਾ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਵੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਵਿਤਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਥੋਲੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਤੁਪ ਰੇਖਾ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਖਲੀਲ ਜਿਥਰਾਨ ਦੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ, ਕਲਮ ਦੇ ਚਮਤਕਾਲ, ਕਲਮ ਦੇ ਧਨੀ (ਦੋ ਭਾਗ), ਸੂਫ਼ੀ-ਕਾਵਿਧਾਰਾ, ਹਾਸ਼ਮ ਰਚਨਾਵਲੀ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੰਜਾਬੀ, ਬਚਨ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਪਾਂਜਲੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਮਹਾਰਾਜਾ, ਸਾਧੂ ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ, ਮਿਰਜੇ ਦੀਆਂ ਸੱਦਾਂ, ਥੋਲੈ ਸੋਖ ਫਰੀਦ, ਬਾਬਾ ਵਜੀਦ, ਭਗਤ ਦਰਸ਼ਨ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਦਿ।

ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ

SIKHBOOKCLUB.COM

*Mob.: 98117 91111 ◊ 98114 91111
ਪਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਗ ਜੀ ਦੇ ਰੁਮਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਿਵੇਦਨ ਸ਼ੇਅਰਿਊਮ

ਭਾਈ ਚਤੁਰ ਸਿੰਘ ਐਂਡ ਕੋ.

ਪਸਤਰਾਂ ਵਾਲੇ (ਪ੍ਰਮਿਤਸਰ ਵਾਲੇ)

* ਫੌ-118, ਫਤਿਹ ਨਗਰ, ਜਲ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਇੰਡੀਆ-18

(ਜਸਦੀਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਛੁੱਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)

◊1687 ਕੁਚਾ ਜੱਟ ਮਲ, ਦਰੀਥਾ ਕਲਾਂ, ਫਿੱਲੀ-6

CHĀR SĀHIBZĀDE

by

PIARA SINGH PADAM

ISBN 81-7205-329-0

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1967, ਦੂਜੀ ਵਾਰ 1970,
ਤੀਜੀ ਵਾਰ 1983, ਚੌਥੀ ਵਾਰ 1988,
ਪੰਜਵੀਂ ਵਾਰ 1994, ਛੇਵੀਂ ਵਾਰ 1996,
ਸਤਵੀਂ ਵਾਰ 1998, ਅੱਠਵੀਂ ਵਾਰ 2004,
ਨੌਵੀਂ ਵਾਰ ਜਨਵਰੀ 2013

ਮੁੱਲ : 50-00 ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :

ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਾਟਰਜ਼

ਬੜਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ - 143 006

S.C.O. 223-24, ਸਿਟੀ ਸੈਟਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ - 143 001

E-mail : singhbro@vsnl.com

Website : www.singhbrothers.com

ਛਾਪਕ :

ਪ੍ਰਿੰਟਵੈਲ, 146, ਇੰਡੀਆਲ ਡੋਕਲ ਪੁਆਇੰਟ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਰਬੰਸ-ਦਾਨੀ

ਹਮਨੇ ਉਨਕੇ ਸਾਮੁਨੇ, ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਖੰਜਰ ਰੱਖ ਦੀਆ।
ਫਿਰ ਕਲੇਜਾ ਰੱਖ ਦੀਆ, ਦਿਲ ਰੱਖ ਦੀਆ, ਸਰ ਰੱਖ ਦੀਆ।
ਕਤਰਾਏ ਝੂਣੇ ਜਿਗਰ ਸੇ, ਕੀ ਤੁਆਜੇ ਯਾਰ ਕੀ,
ਸਾਮੁਨੇ ਮਿਹਮਾਂ ਕੇ ਜੁ ਕੁਛ ਥਾ ਮੁਝੱਸਰ ਰੱਖ ਦੀਆ।

ਸਹਾਇਕ ਸੋਮੇ

1. ਚਲਹਰਨਾਮਾ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ
2. ਡਤਿਹਨਾਮਾ—(ਅਗਿਆਤ ਕਵੀ)
3. ਅਹਿਕਾਮਿ ਆਲਮਰੀਗੀ—ਮੁਨਸ਼ੀ ਇਨਾਇਡੁੱਲਾ ਖਾਂ ਇਸਮੀ
4. ਚੂਗੀਖਿ ਮੁਅੱਜਮਸ਼ਾਹ—ਮੈਲਵੀ ਅਬਦੂਲ ਰਸੂਲ
5. ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਸੁਤਨ ਕੀ—ਭਾਈ ਦੁੱਨਾ ਸਿੰਘ ਹੰਡੂਰੀਆ (ਹੱਥ-ਲਿਖਤ)
6. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ—ਸੈਣਾ ਸਿੰਘ
7. ਬੰਸਾਲਵੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ—ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ
8. ਗੁਰਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ—ਸੰਪਾਦਕ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ
9. ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ—ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਕੌਰਿਸ਼
10. ਰੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ—ਹਕੀਮ ਅੱਲ੍ਹਾ ਯਾਰ ਖਾਂ ਜੋਰੀ
11. ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵਫਾ—ਹਕੀਮ ਅੱਲ੍ਹਾ ਯਾਰ ਖਾਂ ਜੋਰੀ
12. ਜੈਹਰਿ ਤੇਗ—ਮਿਰਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਬਦੂਲ ਗਨੀ

ਦੋ-ਸ਼ਬਦ

ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਤੂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਘਰ ਹੋਈ ਸੀ। ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੀ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੀਝਾਇਆ, ਉਹ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਜੋ ਸਬਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ, ਉਹ ਹਰ ਸਿੱਖ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਕੰਠ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਦੀ ਭੁਲਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਸੱਚ ਪੁੱਛੋ, ਇਹ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ‘ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ’ ਬਣਾ ਕੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਸਤੇ ਪਾਇਆ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਪਾਸ ਕੋਈ ਵੀ ਐਸਾ ਸਾਜ਼ੇ-ਸਾਮਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਦਿੰਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇੱਕੋ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ‘ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਰਹੰਦ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਆਓ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਿਲਾਂ ਤੇ ਦੀਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹੀਏ, ਜਿਥੇ ਜਾਲਮ ਤੇ ਜਾਖਰ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀਅਤ ਨੇ ਡੇਰਾ ਜਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।’ ਆਪਾਰ ਇਸ ਵੰਗਾਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਡਤਹਿਰਾਵੁ ਆਬਾਦ ਹੋਏ। ਇਹ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੇ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਪਾਸੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਸੁਚੱਜੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਗਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਮਨੋਂ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਅਰਪਣ ਕਰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੇ ਗੈਰ-ਸਿੱਖ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਘੱਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਜੇਕਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਲਾ ਯਾਰ ਖਾਂ ਜੋਰੀ ਦੱਕਨੀ ਦੀ ਕਲਮ

ਵੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਸਾਥੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸਿਦਕ-ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਉਰਦੂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਰੰਗ ਭਰ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਸਮਾਂ ਹੋਇਆ ਜਦ ਇਸ ਸਿਦਕੀ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ 'ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਤੇ 'ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵੜਾ' ਦੇ ਉਰਦੂ ਕਿੱਸੇ ਲਿਖੇ ਸਨ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਸਲਾਹੇ ਗਏ। ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਟੁੰਬਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਢੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਉਰਦੂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਘਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਲਿਪੀ ਵੀ ਇਕ ਉਪਰੀ ਚੀਜ਼ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹੋ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਲਿਪਿਆਂਤਰ ਕਰ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੁੱਛ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਦੁਰਲੱਭ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕਲਮ ਮੰਦਿਰ, ਪਟਿਆਲਾ
1967

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ

SIKHBOOKCLUB.COM

ਤਤਕਰਾ

1. ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ	11
(ੴ) ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ	15
(ਅ) ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ	20
(ਇ) ਕਬਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਸੁਤਨ ਕੀ (ਕਿਉਂ ਭਾਈ ਦੁੱਨਾ ਸਿੰਘ ਹੰਡੂਰੀਆ)	24
2. ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ (ਸਾਕਾ ਚਮਕੌਰ)	41
3. ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ-ਵਫ਼ਾ (ਸਾਕਾ ਸਰਹੰਦ)	75

ਕੁਰਬਾਣੀ

ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ ॥ ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਰਾਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ ॥
ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੈ ॥ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ ॥ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ)

ਸੁਰਾ ਸੋ ਪਹਿਚਾਨੀਐ ਜੁ ਲੈਰੈ ਦੀਨ ਕੇ ਹੇਤ ॥
ਪੁਰਜਾ ਪੁਰਜਾ ਕਟ ਮਰੈ, ਕਬਹੂ ਨ ਛਾਡੈ ਖੇਤੁ ॥ (ਕਬੀਰ)

ਦਾਨਾ ਦੂਜੀ ਅੰਦਰ ਜ਼ਿਮੀਂ ਪਿਨਹਾਂ ਸ਼ਵਦ
ਸਿਰਿ ਉਸੇ ਸਰਸਬਜ਼ੀਏ ਬੁਸਤਾਂ ਸ਼ਵਦ ॥ (ਮੌਲਾਨਾ ਕੁਮਾਰੀ)

ਕਤਲਿ ਹੁਸੈਨ ਦਰਅਸਲ, ਮਰਗਿ ਯਜ਼ੀਦ ਬਾ
ਇਸਲਾਮ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਹਰ ਕਰਬਲਾ ਕੇ ਬਾਦ । (ਇਕਬਾਲ)

ਜਹਾਂ ਮੈਂ ਅਹਾਲ ਈਮਾਂ, ਮਿਸਲ ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਜੀਤੇ ਹੈਂ।
ਇਧਰ ਢੂਬੇ ਉਧਰ ਨਿਕਲੇ, ਉਧਰ ਢੂਬੇ ਇਧਰ ਨਿਕਲੇ । (ਇਕਬਾਲ)

ਯਹ ਜਾਂ ਤੋ ਆਨੀ ਜਾਨੀ ਹੈ, ਇਸ ਜਾਂ ਕੀ ਤੋ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ।
ਜਿਸ ਧਜ ਸੇ ਕੋਈ ਮਕਤਲ ਮੈਂ ਗਾਯਾ, ਵੱਹ ਸ਼ਾਨ ਸਲਾਮਤ ਰਹਤੀ ਹੈ । (ਫੈਜ਼)

The measure of a life is not its duration but its donation.
(F.R. Miller)

Self Sacrifice is the real miracle
Out of which all the reported miracles grew. (Emerson)

Death in a good cause is no punishment but an honour.
(Spinoza)

'Heroism is the glorious concentration of courage,
'Liberty is both—a privilege and a test',
'It's better to have fought and lost
than never to have fought at all'.

ਭੂਮਿਕਾ—

ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ—ਇਕ ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਪਿਤਾਮਾ ਮਹਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਫ਼ਖਰ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਵੀ ਚਰਚਾ ਕਰ ਗੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਖੁਦ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪਿਤਾਮਾ ਸਾਧਾਰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਹੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਤੀਜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਪਿਤਾਮਾ ਤਾਂ ਮਹਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਾਣ ਕਰਨ ਜੋਗੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੁਯੋਗ ਸੁਧੁੱਤਰਾਂ ਸਦਕੇ ਇਕ ਗੌਰਵ ਜ਼ਰੂਰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਘੱਟ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਉਹ ਆਪ ਅਨੇਕ-ਪੱਖੀ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ, ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪਿਤਾਮਾ ਯਾ ਦਾਦਾ ਪੜਦਾਦਾ ਤਕ ਵੀ ਕਲਾਧਾਰੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਨ। ਪੜਦਾਦਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ, ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ-ਪ੍ਰੰਜ ਸਨ, ਦਾਦਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਤੇਗਾ ਦੇ ਧਨੀ ਸਨ ਤੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ, ਤਿਆਗ, ਵੈਰਾਗ ਅਤੇ ਬਲੀਦਾਨ ਦੀ ਸਾਮਰਤਾਖੰਬ ਮੁਰਤਿ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਅਕਤਿਤ ਵੇਸ਼ ਵਿਗਸਤ ਦਾ ਸੰਗਮ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਜਿਥੇ ਉਹ ਪੜਦਾਦੇ ਵਾਂਗ ਵਿਦਵਾਨ ਕਵੀ ਸਨ, ਉਥੇ ਦਾਦੇ ਵਾਂਗ ਮਹਾਨ ਤਲਵਾਰੀਏ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ-ਭਰਪੂਰ ਸਨ। ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਕਮਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ, ਆਪ ਦੇ ਚਾਰੇ ਸਪੁੱਤਰ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਸਦਕੇ ਇਤਨੇ ਮਹਾਨ ਸਿੱਧ ਹੋਏ ਕਿ ਤਵਾਰੀਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦੀ ਨਹੀਂ ਬੱਕਦੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ

ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਲੀਦਾਨ ਰਾਹੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸਰਬਕਲਾ-ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਇਆ, ਤਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੇ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਵੈਮਾਣ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਇਉਂ ਦੇਖਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਪੂਰਬ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਉਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ—ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਭਰੀ ਤੇ ਅੰਤਿਮੰਤ ਉਚੇਰੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਮਾਣ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹੋ ਬਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਤਮਕ ਉੱਚਤਾ ਲਈ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਇਸ 'ਤੇ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ, ਚਾਹੇ ਮੌਜੂਦਾ, ਚਾਹੇ ਬੁੱਧ, ਚਾਹੇ ਸ਼੍ਲੇਕਰ, ਚਾਹੇ ਗੈਰਖ ਕੋਈ ਵੀ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਹੋਇਆ, ਸਭ ਨੇ ਬਿਰਕਤੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ। ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੁਦਰਤੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ, ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰ ਕੇ ਵੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਥੇ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ, ਉਥੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਣ ਗਾਏ :

ਇਕਿ ਗਿਰਹੀ ਸੇਵਕ ਸਾਧਿਕਾ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਾਗੇ ॥

ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜੁ, ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸੁ ਜਾਗੇ ॥

(ਆਸਾ ਕਾਫੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ 419)

‘ਸਕਲ ਧਰਮ ਮੌਂ ਗਿਸਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ’ ਦਾ ਨਾਅਗ ਦੇਣਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਸੀ। ਆਖਰ ਕਰਮਯੋਗੀ ਜੀਵਨ ਛੱਡ ਕੇ ਵਿਹਲੜ ਬਣਨਾ ਸਮਾਜ ਲਈ ਸੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਪੂਰਨ ਵਿਕਾਸ ਹੀ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖੀ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵਡਿਆਇਆ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਭਾਇਆ ਵੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਲੋਪਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜਾਇਆ :

ਕੇ ਮਨ ! ਐਸੇ ਕਰਿ ਸੰਨਿਆਸਾ॥

ਬਨ ਸੇ ਸਦਨ ਸਤੈ ਕਰ ਸਮਝਹੁ, ਮਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਉਦਾਸਾ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਪਾ: ੧੦)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਬਲੀਦਾਨ ਰਾਹੀਂ, ਇਸ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ, ਰਾਜ-ਜੋਗੀ ਜੀਵਨ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਵਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਵੀਆਂ ‘ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਰਵੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ’ ਕਹਿ ਕੇ ਗਾਵਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜਿੰਦਗੀ ਇਸ ਦਰਵੇਸੀ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਯਾਂ ਰਾਜਯੋਗ ਦੀ ਸਿਉਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਗ੍ਰਹਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹਿਲਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :

1. ਸ੍ਰੀ ਜੀਤੇ ਜੀ—ਪਿਤਾ ਹਰਿਜਸ, ਸੁਭਿੱਖੀ ਖਤਰੀ, ਲਾਹੌਰ;
2. ਸ੍ਰੀ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ—ਪਿਤਾ ਰਾਮਸਰਨ, ਕੁਮਰਾਵਾਖ ਖਤਰੀ, ਬੈਜਵਾੜਾ;
3. ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ—ਪਿਤਾ ਰਾਮੂ, ਰਿਖਰਾਵ ਖਤਰੀ, ਰੁਹਤਾਸ।

ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ, ਏਸ ਗੱਲੋਂ ਡਰ ਕੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਖ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਮੁਨਾਬਬ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀਆਂ, ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰਅਸਲ ਇੱਕੋ ਸ਼ਾਦੀ ਸੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀਤੇ ਜੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਸੁੰਦਰੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੇਕੇ ਘਰ ਤੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਦੋ ਨਾਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਸ਼ਵੱਟੀ 'ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਸਨ, ਜੀਤੇ ਜੀ ਤੇ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਤੇ ਘਰਾਣਾ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਦੋਹਾਂ ਮਹਿਲਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧ ਵੀ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਜੀਤੇ ਜੀ ਵਾਲਾ ਰਿਸਤਾ 15 ਜੇਠ, 1730 ਬਿ: ਨੂੰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਦੀ, 1737 ਬਿ: ਵਿਚ ਹੋਈ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਲਾਹੌਰ ਰਚਾ ਕੇ। ਜੀਤੇ ਜੀ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ 6 ਪੋਹ, 1757 ਬਿ: ਨੂੰ ਹੋਇਆ, ਸਮਾਪ ਅਨੰਦਪੁਰ ਲਾਗੇ ਅਗੰਮਪੁਰ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਾਨੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੇਹਾਂਤ ਦੀ ਮਿਤੀ 13 ਅੱਸੂ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦਾ ਰਿਸਤਾ 3 ਵਿਸਾਖ 1741 ਬਿ: ਨੂੰ ਬੈਜਵਾੜਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਕਈਆਂ 24 ਹਾਫ਼, 1743 ਬਿ: ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੇਹਾਂਤ ਇਕਾਦਸੀ 1804 ਬਿ: ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ। ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਖਰੀ

ਸਮਾਂ ਲਗਭਗ 35-40 ਸਾਲ ਦਿੱਲੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ। ਕੁਝ ਅਰਸਾ ਮਬਰਾ ਤੇ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਵੀ ਰਹੇ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਸੰਕਟ-ਕਾਲ ਸੀ। ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੇ ਕਈ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਤੌਜੇ ਮਹਿਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਜੀ ਆਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਰਾਮੂ (ਰਿਖਰਾਵ ਗੋਡ) ਰੁਹਤਾਸ ਵਾਸੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਥੁਦ 5 ਸਾਵਣ, 1758 ਬਿ: ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਮਰਪਣ ਕੀਤੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨਾ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਰੰਤੂ ਮਾਧਿਆਂ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੰਕਲਪ ਦੇਖ ਦੇ ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਚਰਣ ਸ਼ਰਣ' ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਇਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਹ 'ਕੁਆਰਾ ਡੋਲਾ' ਕਹਿ ਕੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੈਰ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਕੇ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਨੂੰ ਦੱਖਣ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਭੇਜਦਿਆਂ ਪੰਜ ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਖੰਡਾ, ਖੰਜਰ, ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਦੋ ਕਟਾਰਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਅੱਜ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਕਾਬ ਗੰਜ (ਦਿੱਲੀ) ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ। ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨਾਲ ਰਹੇ ਤੇ ਇਥੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ 1788 ਬਿ: ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਸਮਾਧ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਦਿੱਲੀ ਹੈ।

ਸਾਹਿਬਜਾਦੇ

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ 'ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ' ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਇਕ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਉੱਚੇ ਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਆਦਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸੁਤੱਤਰਾਂ ਨੂੰ 'ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜਾਦੇ' ਨਾਮ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ-ਭਰਪੂਰ ਕਰਨੀ, ਇਸ ਵਡਿਆਈ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬੀਰ-ਹਸੀ ਤੇ ਜੇਡੂ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਝ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ

29 ਮਾਘ 1743 ਬਿ: ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ 17 ਮਾਘ, 1762 ਬਿ: ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੋਈ।

ਬਾਬਾ ਸੁਖਾਰ ਸਿੰਘ

ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਜੀਤੇ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਥੋਂ, ਚੇਤ ਵਦੀ ਦਸਮੀ 1747 ਬਿ: ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਹੋਈ।

ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ

ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ 3, 1753 ਬਿ: ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਜੀਤੇ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਥੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ 3 ਧੋਹ, 1762 ਨੂੰ ਸਰਹੰਦ ਹੋਈ।

ਬਾਬਾ ਛਤਹਿ ਸਿੰਘ

ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਫੱਗਣ ਸੁਦੀ ਇਕਾਦਸੀ 1755 ਬਿ: ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਜੀਤੇ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਥੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਰਹੰਦ ਹੋਈ।

ਚੂੰਕਿ ਦੋ ਦੋ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਇਕੱਠੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ’ ਤੇ ‘ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ’ ਕਹਿ ਕੇ ਵੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਾਸਾਨੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ‘ਬਾਬਾ’ ਪਦ ਨਾਲ ਵੀ ਸਨਮਾਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ਰਧਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1. ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਸ੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੇ ਇੱਕੋ ਇਕ ਹੋਣਹਾਰ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ ਵਿਚ ਸੈਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ’ ਯਾ ‘ਜੀਤ ਸਿੰਘ’ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਨੇ ਵੀ ‘ਜੀਤ ਸਿੰਘ’ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹੋ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ।

ਸੈਣਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਤਾਂਹਿ ਸਮੇਂ ਕਾਰਣ ਕਰਣ, ਲੀਨੇ ਸਿੰਘ ਬੁਲਾਇ।

ਕਹੀ 'ਸਿੰਘ ਰਣਜੀਤ' ਸੋਂ, ਦੂਤਨ ਦੇਹੁ ਸਜ਼ਾਇ। 1281500।

ਤਹਾਂ ਆਨਿ ਜੋਗਾਨਿ ਖਗੀ, ਨਾਰਦ ਵਾਵੈ ਤੂਰ।

'ਜੀਤ ਸਿੰਘ' ਰਣ ਮੈਂ ਮੰਡਿਓ, ਹੋਤ ਪਤ੍ਰ ਭਰਪੂਰ। 132।

ਕਰਤ ਮਾਰ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ, ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਸਵਾਰ।

ਸਾਂਗ ਤਜੀ ਕਰ ਤੇ ਤਬੈ, ਗਹਿ ਲੀਨੀ ਕਰਵਾਰ। 140। (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ)

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਗਜੈ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ ਪੰਮਾ ਵਜੀਰ, ਏਹੋ ਦੌਨੋ ਆਇ ਲੜੇ

ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੁਆਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ, ਸਿੰਘ ਪੈਂਤੀ ਰਹੇ ਖੜੇ। 1562।

(ਦਸਵੰਂ ਚਰਣ, ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ)

ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ। ਪੁਗਾਤਨ ਹਵਾਲੇ 'ਜੀਤ ਸਿੰਘ' ਨਾਮ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਇਕ ਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਨਾਮ ਦਾ ਪਾਲਿਤ-ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਸੀ ਜੋ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੇ ਮਮਤਾ-ਵੱਸ ਦਿੱਲੀ ਪਾਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਆਗਿਆਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਾ ਸੌਕ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਵਸਤ੍ਰ ਸਜਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਕੋਈ ਬੇਨਵਾ ਛਕੀਰ ਪੈਸੇ ਪਿਆ ਮੰਗਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਵਾਰਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਕੁੱਟਿਆ ਤੇ ਆਖਰ ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਅਖੀਰ ਏਸ ਬਹਾਨੇ ਪਾਲਿਤ-ਪੁੱਤਰ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 50-60 ਸਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਮਾਘ ਸੁਦੀ ਚੌਥ ਤੇ ਪੰਚਮੀ 1770 ਬਿ: ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਿੱਖ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਕੁਝ ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਕੇ ਦਾ 22 ਫੱਗਣ, 1775 ਬਿ: ਸਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਪਾਸ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਡੇਹਰਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ 'ਜੀਤੀ ਸੰਗਤ' ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਕਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹਠੀ ਸਿੰਘ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਡੇਹਰਾ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਤਨਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਾਲਿਤ-ਪੁੱਤਰ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੱਖਰਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਕਰਮਯੋਗੀ ਤੇ
ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਬੀਰ ਸੀ, ਇਕ ਵਾਰ ਇਸ ਨੇ ਕੁਝ ਮਨਜਲੇ ਸਿੰਘ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਲੈ
ਕੇ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜਾਬਰ ਨਵਾਬ ਤੋਂ ਛੁਡਾਇਆ ਸੀ। ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ
ਵਿਚ ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰੀ ਦੀ ਸਪੁਤਰੀ ਤਾਰਾ ਬਾਈ ਨਾਲ ਮਾਘ
ਸੁਦੀ ਏਕਮ 1761 ਬਿ: ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੋਣਾ ਵੀ
ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਪੈਰ, ਇਸ ਦਾ ਆਮ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ।
ਅਨੰਦਪੁਰ-ਤਿਆਗ ਸਮੇਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਹੀਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਰਸਾ ਪਾਰ ਕੀਤਾ,
ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਬੀਰਤਾ-ਭਰੀ ਗਾਥਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ 17 ਮੱਘਰ,
1762 ਬਿ: ਨੂੰ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਨਮੁਖ ਲੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ
ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਵਿਚ ਚਮਕੌਰ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤਰੀਕ 8 ਪੋਰ, 1761 ਬਿ: ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਤਰੀਕ ਤੇ ਸਾਲ ਦੋਵੇਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛੱਥੱਬਰ,
ਗਿ. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ 17
ਮੱਘਰ (ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ਤ੍ਰੈਂਦਸੀ) ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ
ਜੀ ਦੇ ਜ਼ਫਰਨਾਮੇ ਤੋਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਚਰਾਗਿ ਜਹਾਂ ਚੂੰ ਸ਼ੁਦ ਬੁਰਕਾਧੋਸ਼।

ਸ਼ਹਿ ਸ਼ਬ ਬਰਾਮਦ, ਹਮਾ ਜਲਵਾ ਜੋਸ ।42।

ਅਰਥਾਤ ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਛੁਪਿਆ ਤਾਂ ਚੰਦਰਮਾ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹ ਕੇ
ਆਇਆ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਰਾਤ ਚੰਦ ਚਾਨਣੀ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਜੇਕਰ
8 ਪੋਰ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਅੰਧੇਰੀ ਰਾਤ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੰਦਰਮਾ ਦਾ
ਅਜਿਹਾ ਠਾਠ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਸੰਕੇਤ 17 ਮੱਘਰ ਦੀ
ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ਤ੍ਰੈਂਦਸੀ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਕੁਝ
ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

2. ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ

ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਜੀਂਦੇ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖਾਂ ਚੇਤਰ ਵਦੀ ਦਸਮੀ,
1747 ਬਿ: ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ

ਚਮਕੌਰ 17 ਮੱਘਰ, 1762 ਬਿ: ਨੂੰ ਹੋਈ। ਕਰਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਰਹੰਦ ਹੋਣੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋਗਾਵਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਸਵੈਯਾ

ਜੋ ਦਲ ਮੈਂ ਦਲ ਬਾਕੀ ਰਹੇ, ਮਿਲਕੈ ਸਬ ਹੀ ਚਮਕੌਰ ਪੈ ਯਾਏ।
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਲੀਏ ਗਹਿ ਕੈ, ਮਿਲ ਕੈ ਸਿਨ ਕੈ ਸਭ ਸੀਰੰਦ ਲਾਏ।
ਭਾਗੀ ਸਵਾਲ 'ਜੁਝਾਰ ਦਏ, ਸਨ ਕੈ ਸਬ ਦੂਤਨ ਅੰਗ ਪਿਰਾਏ।
ਯੋਂ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਕਰਨੀ ਤਥਹੀ, ਦੋਊ ਜੁਝਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਲੋਕ ਸਿਧਾਏ। 1731545।

ਦੋਹਰਾ

ਧੰਨ ਧੰਨ ਗੁਰਦੇਵ ਸੁਤ, ਤਨ ਕੈ ਲੋਭ ਨਾ ਕੀਨ।
ਪਰਮ ਰਾਖਿ ਕਲਿ ਮੋ ਰਾਏ, ਦਾਦੇ ਸੋ ਜਸ ਲੀਨ। 1741546।
ਛਤਿ ਸਿੰਘ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਤਜੇ ਪ੍ਰਾਨ।
ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਤਿਹ ਲੋਕ ਮੈਂ, ਜਾਨਤ ਸਕਲ ਜਹਾਨ। 1751547।

ਇਸ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਕੁਝ ਖੋਜੀਆਂ ਇਹ ਰਾਇ ਵੀ ਬਣਾਈ ਕਿ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਹੰਦ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਚਮਕੌਰ ਇਕੱਲੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਚਮਕੌਰ ਵਿਚ ਦੋ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਫਾਰਸੀ ਲਿਖਤ 'ਜੰਗਨਾਮੇ' ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ :

ਚਿ ਸ਼ੁਦ ਗਰ ਸਿਗਾਲ ਬ ਮਕਰੋ ਰਿਹਾ
ਹਮੀ ਕੁਸ਼ਤ ਦੇ ਬੱਚਰਾਏ ਸ਼ੇਰ ਰਾ। 14।

(ਜੰਗਨਾਮਾ)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਹਿਕਾਮਿ ਆਲਮਗੀਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ਬ ਦਾ ਮੁਨਸੀ ਇਨਾਇਡੂਲਾ ਖਾਂ ਇਸਮੀ, ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਨਵਾਬ ਸਰਹੰਦ ਵੱਲ ਖਤ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

'ਤੁਹਾਡਾ ਉਹ ਖਤ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਨਕ-ਪ੍ਰਸਤ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰਹੰਦ ਤੋਂ 12 ਕੋਹ ਦੀ ਵਿੱਖ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਉਣਾ, ਆਪ ਨੇ ਸਮੇਤ ਤੌਪਖਾਨੇ ਦੇ ਮਸਾਲੇ ਦੇ ਸੱਤ ਸੌ ਸਵਾਰ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਭੇਜਣਾ,

ਉਹ ਬਿਪਤਾ-ਮਾਰੇ ਦਾ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਪਿਰ
ਜਾਣਾ, ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਮਾਰੇ ਜਾਣਾ, ਉਸ
ਦੀ ਮਾਤਾ ਤੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਫੜੇ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ਾਮਲ
ਹਨ।'

'ਨਵਿਸ਼ਤਾ ਸ਼ਗੀਫ ਮੁਸ਼ਤਾਮਿਲ ਬਰਫਰੋਦ ਅਮਦਿਨ, ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਨਕ-
ਪ੍ਰਸਤ ਦਵਾਜ਼ਦਾ ਕ੍ਰੋਹੀਏ ਸਰਹੰਦ ਵੇ ਫਰਿਸਤਾਦਨ ਆਂ ਇਤਿਜਾਗਦਿ
ਜਮੀਅਤ ਹਫਤ ਸਦ ਸਵਾਰ, ਬਮਸਾਲਾ ਤੋਪਖਾਨਾ ਵੇ ਮਹਸੂਰ ਸੁਦਨ
ਆਂ ਮਕਹੂਰ ਦਰ ਹਵੇਲੀਏ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਿ ਸੌਜ਼ਾ ਚਮਕੌਰ ਵੇ ਬਕਤਲ
ਰਸੀਦਨ, ਦੋ ਪਿਸਰ, ਵੇ ਦੀਗਰ ਰੁਫਕਾਇ ਉੰ ਵੇ ਦਸਤਗੀਰ ਸੁਦਨ,
ਯਕ ਪਿਸਰ ਵੇ ਮਾਰਦਸ਼, ਦੀਗਰ, ਮਤਾਲਬ ਰਸੀਦ।

(ਅਹਿਕਾਮਿ ਆਲਸਗੋਰੀ, ਪੰਨਾ 11, ਮਿਰਜ਼ਾ ਇਨਗਇਤੁੱਲਾ ਖਾਂ ਇਸਮੀ)

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵੀ ਬਹੁਮੁੱਲੀ ਹੈ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ
ਲਈ, ਇਹ ਟੁਕ ਵੀ ਇਥੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :

ਲੜਦੇ ਭਿੜਦੇ ਜਾਇ ਚਮਕਉਰ ਵੜੇ।

ਗਿਰਦੇ ਪਾਇ ਘੇਰਾ ਤੁਰਕ ਰਾਸੇ ਸਭ ਚੜ੍ਹੇ। 1560।

ਜੁਧੇ ਹੋਆ, ਲੋਕ ਦੌਹਾਂ ਤਰਫਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ।

ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਦੁਇ ਸਿਰਦਾਰ ਮਾਰਿ ਉਤਾਰੇ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਾਇ ਪਾਏ।

ਸਿੰਘ ਸੂਰਮੇ ਨਾਲਿ ਲੈ ਲਾਏ। 1561।

ਗਜੈ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ, ਪੰਜਾ ਵਜੀਰ ਏਹੁ ਦੋਨੋ ਆਇ ਲੜੇ।

ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਨਾਲਿ ਸਿੰਘ ਰਹੇ ਖੜੇ।

ਧੱਕਿ ਹਟਾਇਕੈ ਅੰਦਰ ਆਇ।

ਇਕ ਸਿਖ ਲਗਾ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਦੱਤ, ਜੋ ਦਉੜਿ ਪਿਆ ਜਾਇ। 1562।

ਚੰਦਨ ਰਾਉ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਕਾ ਕਰਿ ਜੁਧ ਸੋ ਮਾਰਿਆ।

ਹੋਆ ਮੁਕਤ, ਸਵਰਗ ਸਿਧਾਰਿਆ।

ਫੇਰ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜੀ ਸਿੰਘ ਨਾਲਿ ਲੈ ਆਏ।

ਹੱਛੇ ਲੜੇ, ਤੁਰਕ ਰਾਜੇ ਮਾਰਿ ਹਟਾਏ। 1563।

ਮੁੜਿਆਂ ਉਪਰ ਰਾਜੇ ਮਾਰਿ ਆਏ ਪਏ।
 ਸਿਖ ਲੜੇ ਪਰ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਗਏ।
 ਪੰਦਰਾਂ ਸਿੰਘ ਲਾਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਰਣ ਵਿੱਚੋਂ ਆਏ।
 ਸੌ ਕੌਤਾ ਸਿਸਕਾਰ, ਚਮਕਿੁੜਿ ਵਿਚ ਜਾਏ। 1564।

(ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ 'ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜਾ' ਨੰ. 102,
 ਭਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

3. ਬਾਬਾ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ

ਬਾਬਾ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ 3, 1753 ਬਿ: ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਜੀਤੇ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਅਨੰਦਧੁਰ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ 3 ਪੋਹ, 1762 ਬਿ: ਨੂੰ ਸਰਹੰਦ ਹੋਈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਸਾਕੇ ਦੀ ਤਰੀਕ 13 ਪੋਹ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ 3 ਪੋਹ ਹੀ ਦਰਜ ਹੈ,¹ ਅਰਥਾਤ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ 15-16 ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ। ਸੈਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ ਵਿਚ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਲੜਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੱਖਣ ਪਿਆਨੇ ਸਮੇਂ 6 ਵਿਸਾਖ, 1765 ਨੂੰ ਚਿਤੌੜ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਮਕੌਰ ਵਿਚ ਲੜੇ ਹੋਣ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜ਼ਖਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਸਰਹੰਦ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਹੋਣ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਫੜੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਸੰਭਵ ਹੈ, ਇਹ ਮਗਰੋਂ ਗਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਹੋਣ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦਾ ਬਾਲਕ ਹੋਰ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰ ਅਨੰਦਧੁਰ ਆਇਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨਾਲ ਘੁਲਿਆ। ਉਹ ਢਾਹ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਵੀ ਮੇਰਾ ਜੋਰਾਵਰ ਹੈ', ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਵਧ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਅਨੰਦਧੁਰ ਤਿਆਰਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਇਧਰ ਉਪਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੂਹ ਕੱਚ

1. ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਬਾਹਨ ਪੋਹ ਤੀਜੀ, ਵਾਰ ਮੰਗਲ ਥੇ।

ਸਵਾ ਪਹਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਕਾਮ ਔਸੇ ਭਯੇ ਹੈ। (ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ)

ਕੇ ਆਗਰੇ ਲਾਗੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਨਾਲ ਹੀ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਚਿਤੌੜ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਭੁੱਝੰਗੀਆਂ ਸਮੇਤ ਕਿਲ੍ਹਾ ਦੇਖਣ ਗਿਆ ਪਰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਦੇਖਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ। ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਤਕੜੀ ਲੜਾਈ ਹੋਈ। ਇਸ ਟੱਕਰ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਲਿਤ-ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਇਸ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਮਾਪਨ ਖਿਦਰਾਬਾਦ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਬਾਲਾ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕ ਇਸ ਦੀ ਤਕੜੀ ਪੂਜਾ ਮਾਨਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਵਿਖਿਆ ਅਸਾਂ ਇਸ ਲਈ ਲਿਖੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਹੀ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ 'ਸਨਮਾਨਿਤ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ' ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਕ ਸਮਕਾਲੀ ਲੇਖਕ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਚਿਤੌੜ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ 50-60 ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ। ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੂਲ ਰਸੂਲ (1120 ਹਿਜਰੀ, ਬੁਰਕਾਮ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ) ਤੁਗੀਂਸਿ ਮੁਅੱਜਮਸ਼ਾਹ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

‘ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕੇਹਗੀ ਸੇਰ ਵਾਂਗ ਮਗ਼ਾਜ ਪਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਤੇਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਸੁਲਾ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੌਤ ਰਾਣੀ ਦੇ ਨਾਜ਼-ਭਰੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਉੱਤੇ ਸੌਂ ਗਿਆ।’

ਅਸਲ ਸ਼ਬਦ ਹਨ :

‘ਪੂਰਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਦੂਜੇ ਜ਼ੋਰਿ ਤੁੰਦ ਬਸੈਫ ਮਗ਼ਾਜ-ਸ਼ਿਗਾਫ ਮਹਿੰਦ ਤਨੇ ਚੰਦ ਰਾ ਮਨਿੰਦ ਦਮ ਸਾਜ਼ਾਨ ਭੁਦ ਬਰ ਬਿਸਤਰਿ ਅਦਮ ਅੰਦਾਖਤਾ, ਭੁਦਮ ਦਰ ਪਹਲੂਏ ਆਂ ਹਾ ਬਰ ਨਾਜ਼ ਬਾਲਿਸ਼ ਫਨਾਹ ਗਨੂਦ।’

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਵੀ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਚਾਹਾਂਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੀਨੇ ਕਾਂਗੜ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੋਂ 'ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ' ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ :

‘ਚਿਹਾਂ ਸੁਦ ਕਿ ਚੂੰ ਬੱਚਗਾਂ ਬੁਸ਼ਤਹ ਚਾਰ !’

ਜੇਕਰ ਜੋਗਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜਿਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਇਉਂ ਨਾ ਲਿਖਦੇ। ਫਿਰ ਢੂਸਰੇ, ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਨੇ ਪਾਲਿਤ-ਪੁੱਤਰ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁਤਬੰਨਾ ਬਣਵਾਇਆ ਤਾਂ ਜੋ ਜੋਗਾਵਰ ਸਿੰਘ ਅਸਲ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਐਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਾਇਦ ਲੋੜ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਸੀ।

4. ਬਾਬਾ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ

ਬਾਬਾ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਜੀਤੇ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖਾਂ ਫੱਗਣ ਸੁਦੀ ਏਕਾਦਸੀ 1755 ਬਿ: ਨੂੰ ਹੋਇਆ, ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ’ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਦਰ ਹੈ। ਰਵਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਦੁਮਾਲੇ ਦੀ ਗੀਸ ਨਿਹੰਗਾਂ ਵਿਚ ਦੁਮਾਲਾ ਸਜਾਉਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਪਿਆ। ਜੋਗਾਵਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਰਹੰਦ 3 ਪੋਹ, 1762 ਬਿ: ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਵਰਣਨ ਭਾਈ ਦੁੱਨਾ ਸਿੰਘ-ਹੰਡੂਰੀਏ ਨੇ ‘ਕਬਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਸੁਤਨ ਕੀ’ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ, ਇਕ ਦਾਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦੁੱਨਾ ਸਿੰਘ—ਪੰਜੇ, ਕੁਮੇ ਮਾਸ਼ਕੀ ਦੇ ਘਰ ਚਮਕੌਰ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਕ ਲੱਛਮੀ ਨਾਮੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਖਿਲਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸਹੇਤੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਸੰਦਾਂ—ਦਰਬਾਰੀ ਤੇ ਧੂਮੇ ਨੂੰ ਲੱਗਾ, ਉਹ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ, ਪਰ ਖੁਰਜੀ ਦੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਬਦਲ ਗਈ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ‘ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਰੋਪੜ ਵੱਲ ਸ਼ਾਹੀ ਲਸ਼ਕਰ ਹੈ।’ ਇਉਂ ਕਹਿ ਕੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਹੇਤੀ ਪਿੰਡ ਲੈ ਆਏ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਖੁਰਜੀ ਲੁਕੋ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਝਗੋੜਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਅਖੀਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਗੱਲ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਮੋਰਿੰਡੇ ਇਤਲਾਹ ਦੇ ਕੇ ਗਿੜਤਾਰ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਪੁਗੀ ਦੀ ਪੇਗਨਾ ਤੇ ਨਵਾਬ ਵਜੀਰ ਬ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਟਾਰ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮਾਤਾ ਵੈਸੇ

ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਗਈ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਟੋਡਰ ਮੱਲ ਕਪੂਰ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਸਭ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਜੌਤੀ ਸਰੂਪ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚ ਗੰਗਾ ਰਸੋਈਏ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਪਰੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਹੋ ਸਕਦਾ
ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਹੇਜੀ ਦੇ ਬਾਹਮਣ ਧੂਮਾ ਤੇ ਦਰਬਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਮ
ਪਟਿਵਰਤਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਨਾ ਹੀ ਖੇੜੀ ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਆਮ
ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਸਿੱਖ ਗ੍ਰੌਸੇ ਨਾਲ ‘ਸਹੇਜੀ ਉਖੇਜੀ’ ਕਿਹਾ
ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ‘ਖੇੜੀ’ ਨਾਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਇਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੀ
ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਸਹੇਜੀ ਹੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਢੁੱਨਾ ਸਿੰਘ ਹੰਡੂਰੀਏ ਦੀ ਰਚਨਾ
ਅਜੇ ਤਕ ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੈ, ਵੇਰਵੇ ਤੋਂ ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਾਤਾ
ਜੀ ਨਾਲ ਚਮਕੈ ਰਸੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਸਿੱਖ ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ
ਸਮੇਂ ਬਾਦ ਵਿਚ ਲਿਖੀ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਗੁਰ ਅਸੋਗ ਸੋਗੀ ਨ ਸਿਖ, ਸੋਗ ਮਲੋਛਨ ਲੀਨ।

ਜਸ ਰਾਖਿ ਗੁਰ ਧਰਮ ਕੀ, ਧੂਜਾ ਬਾਂਧਿ ਸਭ ਦੀਨ। 122।

ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਸਦ ਗ੍ਰਾਹਿ ਬਿਖੇ, ਈਡੇ ਭੁਲਤ ਨਿਸ਼ਾਨ।

ਗਾਵਤ ਗਰਜਤ ਧ੍ਰੂਮ ਸੌ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨਿਧਾਨ। 123।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੀ ਅਧੇਰਾਤੀ ਹੋਈ
ਤੇ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸੋਗ ਦੇ ਦਿਨ ਆਏ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ
ਦੇ ਈਡੇ ਝੁਲਾਏ। ਸੋ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਢੁੱਨਾ ਸਿੰਘ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਖੁਦ ਲਿਖਦਾ
ਹੈ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਪਿੱਛੋਂ ਬੁਢਾਪੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਕਥਾ
ਨੂੰ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਵੇਰਵਾ ਉਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਤਸੱਲੀ ਵਾਲਾ
ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਚਮਕੈ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ। ਬਾਦ ਦੀ ਸਰੰਦ ਦੀ ਬੀਤੀ,
ਸੁਣ ਕੇ ਲਿਖੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ
ਸਾਕੇ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਰਚਨਾ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ
ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਦੇ ਖਰੜਾ ਨੰਬਰ 6045 ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਸੀ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ
ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ (ਜੂਨ 1984 ਈ:) ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਬੁਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁੱਟੀ
ਪੁੱਟੀ ਗਈ। ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਨਕਲ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਉਤਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਇਥੇ
ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ-ਖੋਜੀ ਇਸ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ
ਸਕਣ।

ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਸੁਤਨ ਕੀ

(ਕਿਉਂ ਭਾਈ ਦੁੱਨਾ ਸਿੰਘ ਹੰਡੂਰੀਆ)

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਜੋ ਬੀਤੀ ਕਹਤ ਹੋਏ, ਗੁਰ ਚਰਨਨ ਧਰਿ ਧਿਆਨ।
ਮੈਂ ਬਾਲਕ ਲਖ੍ਯੁ ਮਤਿ ਸੁ ਮਮ, ਕਥਾ ਰਚੀ ਸੋ ਜਾਨ। 1।

ਗੀਆ ਮਾਲਤੀ :

ਸ੍ਰੀ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾਵਰ ਸਿੰਘ ਬਹੁਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਭਨੌ।
ਦੁਨਾ ਸਿੰਘ ਤਖਾਣ ਸਿੰਘ ਹੰਡੂਰ ਬਾਸੀ ਤਾ ਗਨੌ।
ਸਭ ਏਕ ਦਾਸੀ-ਪੰਜ ਥੇ, ਚਮਕੰਨ ਤੇ ਯਹ ਦ੍ਰੈ ਹਟੋ।
ਦੁਨਾ ਸਿੰਘ ਜੋ ਏਕ ਦਾਸੀ, ਤਿਸੀ ਭਾਜੜ ਮੈਂ ਸਟੋ। 2।

ਦੋਹਰਾ : ਤਹਾਂ ਖੇਲ ਐਸੇ ਭਯੋ ਮੈਂ ਪੈ ਕਹਯੋ ਨ ਜਾਇ।
ਬਹੁਰੋ ਕਥਾ ਸੁ ਕਹਤ ਹੂੰ, ਸੰਤ ਸੁਨਹੁ ਮਨ ਲਾਇ। 3।

ਚੌਪਈ : ਇਕ ਸੱਕਾ ਹਿੰਦੂ ਤਹਿਂ ਆਈ। ਤੁਰਕ ਜੋਰ ਤਿਹ ਜਨਮ ਵਟਾਈ।
ਕੁੰਮੇ ਤੇ ਕੀਮਾ ਤਿਹ ਕੀਨਾ। ਤਿਸਹੀ ਕੈ ਗਿਰ੍ਹ ਬਾਸਾ ਲੀਨਾ। 4।
ਤਹਾਂ ਏਕ ਬਾਹਮਨੀ ਰਹੈ। 'ਲੱਛਮੀ' ਨਾਮ ਤਾਸ ਜਗ ਕਹੈ।
ਵਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦ ਕਰਿ ਹਮੈਂ ਜਿਵਾਵੈ।
ਤਿਸ ਕੈ ਗਿਰ੍ਹ ਮੈਂ ਆਪ ਲਯਾਵੈ। 5।

ਦੋਹਰਾ : ਦੂਇ ਮੋਹਰ ਕੀ ਆਰਸੀ, ਪੰਚ ਚੂੜੀਆਂ ਸਾਥ।
ਤਿਸੀ ਬਾਹਮਨੀ ਕੋ ਦਈ, ਜੋ ਪ੍ਰਸਾਦ ਵਹ ਖੂਅ। 6।
ਰੁਪਯਾ ਪਾਂਚ ਸੈ ਤਿਸ ਦਯੋ, 'ਕੀਮਾ' ਨਾਮ ਜੁ ਆਹਿ।
ਤਿਨਹੁ ਜੁ ਮਸਕਤ ਟੇਕ ਕੈ, ਲੀਨਾ ਤਬਹਿ ਉਠਾਹਿ। 7।

ਚੌਪਈ : ਅਬੈ ਇਕ ਕਥਾ ਅਵਰ ਜਨਾਊਂ। ਜੋ ਜੋ ਬੀਤੀ ਸਭੈ ਸੁਨਾਊਂ।
ਦੋਇ ਮਸੰਦ ਸਹੇੜੀ ਰਹੈਂ। ਇਕ ਦਰਬਾਰੀ, ਧੂਮਾ ਕਹੈਂ। 8।

ਸੋਰਠਾ : ਤਿਨੈ ਸੁਨੀ ਯਹ ਬਾਤ, ਤਹਾਂ ਖੇਡ ਐਸੇ ਭਯੋ।
ਆਯੋ ਤਿਤਹੀ ਧਾਇ, ਜੋ ਕਿਤਹੂੰ ਕੋਊ ਪਾਈਐ। 9।
ਏਕ ਲਾਲ ਜੋ ਮਿਲ ਹੈ ਆਈ।
ਤਉ ਹਮਰੀ ਸਬ ਬਿਧਿ ਬਨ ਜਾਈ।

ਮਗ ਮੈਂ ਸੱਕਾ ਮਿਲਯੋ ਸੁ ਜਾਂਕੋ।
ਤਿਸ ਪ੍ਰਤਿ ਪੂਛਯੋ ਨਾਮ ਸੁ ਤਾਂ ਕੌ॥10॥

ਤਉ ਸੱਕੇ ਯਹ ਬਾਤ ਚਲਾਈ।
ਤੁਮ ਕਿਮ ਪੂਛਤ ਬਾਤ ਜਨਾਈ।
ਤਿਨਹਿ ਕਹਯੋ ਹਮ ਉਨ ਕੇ ਦਾਸਾ।
ਮਸੰਦ ਨਾਮ ਜਗ ਮਾਹੇ ਬਾਸਾ॥11॥

ਪਰਹਾ : ਢੂੰਡ ਭਾਲ ਜੋ ਕੀਨੇ ਸਭ ਹੀ ਏਕਠੇ।
ਪੁਰ ਅਨੰਦ ਗ੍ਰਿਹ ਮਾਹਿ ਬਸੈ ਤਹਿ ਨੈਕਠੇ।
ਤਬਹਿ ਮਾਸਕੀ ਕਹੈ, ਅਥੈ ਤੁਮ ਜਾਨਯੋ।
ਲੈ ਆਓ ਗ੍ਰਿਹ, ਮਾਹਿ ਦੇਖਿ ਬਿਗਸਾਨਯੋ॥12॥

ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੋ ਸੀਸ ਟੇਕ ਤਬ ਏਹੁ ਕਹੀ—
‘ਚਲੋ ਹਮਾਰੀ ਮਾਤ ! ਨੇਤ ਬਿਧਿ ਯਹ ਸਹੀ।
ਤਬੈ ਭਈ ਪਸੰਨ ਮਿਲਯੋ ਤਹਿ ਆਇਕੈ।
ਪੂਛੀ ਸਗਲੀ ਬਾਤ, ਕਹੀ ਸਮਝਾਇਕੈ॥13॥

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਰੁ ਫਤੇ ਸਿੰਘ ਏਕ ਘੋੜੇ ਪੈ ਚਢੇ।
ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੂ ਪਾਇ ਪੁਰਜੀ, ਅਵਰ ਘੋੜੇ ਪੈ ਪਢੇ।
ਚਮਕੈਰ ਤੇ ਜਬ ਗਏ ਚੌਤੇ¹, ਦੁਸ਼ਟ ਕੇ ਮਨ ਯਹ ਭਈ।
‘ਯਹ ਦੂਬ ਹਮਰੇ ਹਾਥ ਆਯੋ’, ਮੌਜ ਤਬ ਘਰ ਕੋ ਲਈ॥14॥

ਸੌਰਠਾ : ਦੁਸ਼ਟ ਚਿਤ ਭਰਮਾਇ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੇ ਇਮ ਕਹੈ—
‘ਤੁਰਕ ਜੋ ਉਤਰੇ ਆਇ, ਰੋਪੜ ਤੀਰ ਜੁ ਯਹ ਸੁਨੀ॥15॥

ਹਮਰਾ ਚਾਰਾ ਨਾਹਿ, ਜੋ ਤੁਸਰੇ ਮਨ ਸੇ ਕਹਉ॥
ਆਗੇ ਧਰਹੁ ਨ ਪਾਇ, ਲੇ ਜਾਵਹਿਂਗੇ ਪਕਰਿ ਤੁਮ’॥16॥

‘ਚਮਕੈਰਹਿ ਪਹੁੰਚਾਉ’—ਮਾਤਾ ਜੀ ਐਸੇ ਕਹਯੋ।
ਭੋਰਾ ਆਵੈ ਤਾਂਹਿ, ਭਹੁਰਿ ਜਾਨ ਨਹਿ ਪਾਂਵਹੋ॥17॥

1. ਇਕ ਪਿੰਡ, ਜਿਥੇ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।

- ਦੋਹਰਾ : ਤਥ ਮਾਤਾ ਬਿਲਖੀ ਭਈ, ਜਿਉਂ ਜਾਨਉਂ ਤਿਉਂ ਕੀਨ।
 ਤਥ ਦੁਸ਼ਟਾਤਮ ਯਹ ਕਹੀ, 'ਮਮ ਗਿਰਿ ਚਲਉ ਪ੍ਰਬੀਨ'।।18।
- ਚੌਪਈ : 'ਜਬ ਤੁਰਕ ਅਪਨੇ ਗਿਰ੍ਹ ਜਾਵੈਂ। ਤਥ ਹਮ ਤੁਮ ਕੋ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਵੈਂ'
 ਇਸ ਕਹਕੈ ਤਥ ਘਰ ਲੈ ਆਯੋ। ਭਈ ਰੈਣ ਪ੍ਰਸਾਦ ਕਰਾਯੋ।।19।
- ਦੋਹਰਾ : ਲਹੇਰ ਕੀ ਰੋਟੀ ਕਰੀ, ਮਸਗੀ ਕੀ ਕਰੀ ਦਾਲ।
 ਬਾਲੀ ਮਾਂਹਿ ਸੁ ਪਾਇਕੈ, ਲੈ ਆਯੋ ਤਤਕਾਲ।।20।
- ਚੌਪਈ : ਸੋ ਰੋਟੀ ਐਸੀ ਕਰ ਲਯਾਯੋ। ਹਮਰੇ ਕਾਗ ਨ ਕੂਕਰ ਖਾਯੋ।
 ਤਥ ਮਾਤਾ ਐਸੇ ਬਿਲਖਾਨੀ। ਭੂਖੋ 'ਕੁਇਰ' ਦੇਖ ਕੁਮਲਾਨੀ।।21। ਬੱਚੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਮਾਤਾ ਜੀ ਐਸੇ ਕਹਯੋ, ਮੁਹਰ ਏਕ ਲੈ ਜਾਹੁ।
 ਜੋ ਪਕਵਾਨ ਤੁਮ ਦੇਖਹੋ, ਸੋ ਪ੍ਰਸਾਦ ਲੈ ਆਹੁ।।22।
- ਸੌਰਠਾ : ਪਤਾਸੇ ਸੇਰ ਢੁਇ ਆਹ, ਲੈ ਆਯੋ ਮਸੰਦ ਤਥ।
 ਕਛੁਕ ਛਕੇ ਤਿਸ ਮਾਂਹਿ, ਅਵਰ ਰਹੈ ਤਿਸ ਠੌਰ ਹੀ।।23।
- ਸੌਰਠਾ : ਦੁਸ਼ਟ ਚਿਤ ਕੁਧਰਮ, ਟਹਿਲ ਨ ਕੀਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਉਂ।
 ਅਥੈ ਸੁਨਾਉਂ ਅਉਰ, ਜੋ ਜੋ ਆਹੀ ਕਰਤ ਹੈਂ।।24।
- ਚੌਪਈ : ਭਈ ਰੈਨ ਖੁਰਜੀ ਤਿਨ ਲੀਨੀ। ਜਾ ਕਰ ਚੋਏ ਮਹਿ ਗੱਡ ਦੀਨੀ।
 ਮੁੜ ਆਯੋ ਤਥ ਅਪਨੇ ਦਵਾਰਾ। ਭਈ 'ਭੋਰ' ਤਥ ਫੇਰ ਸਿਧਾਰਾ।।25।

ਸਵੇਰ

- ਦੋਹਰਾ : ਦਥ ਆਏ ਸੂਕੀ ਨਦੀ, ਨੀਰ ਵਹਯੇ ਤਹਿੰ ਆਇ।
 ਜਿਸ ਕੀ ਵਸਤੁ ਸੁ ਤਿਨ ਲਈ, ਮਸੰਦ ਮੁਏ ਪਛਤਾਇ।।26।
- ਸੌਰਠਾ : ਢੂੰਡ ਰਹੇ ਵਾਂ ਠੌਰ, ਖੁਰਜੀ ਕਹੂੰ ਨ ਪਾਈਆ।
 ਬਾਰਣ ਭਯੋ ਸੁ ਅੰਰ, ਤਿਸੀ ਥਾਂਇ 'ਗਾਯਬ' ਭਈ।।27। ਗੁਮ
- ਸਵੈਯਾ ਅੰਤਰਗਤਾ ਮਦਰਾ :
- ਸੌਚ ਭਯੋ ਤਥ ਖੋਂ ਮਨ ਮੈਂ: ਕਿਤ ਠੌਰ ਗਈ ਮਮ ਚਿਤ ਪਰੈਂ।
 ਭੂਲ ਗਏ ਤਹਿੰ ਠੌਰ ਦਬੇ; ਨਹਿੰ ਆਪਨ ਹੀ ਗਿਰ੍ਹ ਮਾਹਿ ਧਰੈਂ।

ਯੈਂ ਚਿਤ ਮੈਂ ਅਥ ਆਵਤ ਹੈ; ਤਿਨ ਕੋ ਗਿਰ੍ਹ ਤੇ ਅਥ ਦੂਰ ਕਰੈ।
ਜੁ ਅਥ ਕਾਜ ਨਹੀਂ ਇਨ ਤੇ; ਅਥ ਦੂਰ ਕਢੈਂ ਘੋਰ ਤੇ ਸੁ ਲਰੈ। 128।

ਦੋਹਰਾ : ਤਥ ਗਿਰ੍ਹ ਮੈਂ ਐਸੇ ਕਰੈ; 'ਈਹਾਂ ਖੁਰਜੀ ਨਾਹਿ।
ਕੋ ਜਾਨੈ ਕਿਨ ਗਹਿ ਲਈ; ਹਮ ਕੋ ਸੋਝੀ ਨਾਹਿ।' 29।

ਤਥ ਮਾਤਾ ਜੀ ਯਹ ਕਹਯੋ; ਭਲੀ ਹੁਈ ਦੇਹੁ ਜਾਨ।
ਜੋ ਹਮ ਬਚੇ ਤੌ ਕਿਆ ਕਮੀ; ਮਾਯਾ ਹਮ ਤੇ ਆਨ। 30।

ਤਥ ਮਸੰਦ ਐਸੇ ਕਰੈ; ਹਮ ਕੋ ਤੁਰਮਤ ਦੇਰਿ।
ਹਮ ਘਰ ਤੇ ਤੂੰ ਜਾਹਿ ਅਥ; ਹਮ ਸੋਂ ਕੈਸਾ ਨੇਹੁ। 31।

ਚੌਪਈ : ਤਬੈ ਦੁਸ਼ਟ ਗਹਿ ਬਾਂਹੈਂ ਲੀਨੀ। ਪਕਰ ਕਰੋਂ ਗ੍ਰਹਿ ਬਾਹਰ ਕੀਨੀ।
ਮੰਦੇ ਬਚਨ ਕਹਿਨ ਤਥ ਲਾਗਯੋ। ਦੇ ਧੱਕੇ ਬਾਹਰ ਤਥ ਕਾਢਯੋ। 32।

ਤਥ ਮਾਤਾ ਸਿਮਰਨ ਮਨ ਕਰੈ।
ਬਿਧਨਾ ਲੇਖ ਲਿਖਾ ਨਹਿੰ ਟਰੈ।
ਜਿਵ ਬਿਧਿ ਲਿਖੀ ਤਿਵੈਂ ਅਥ ਭਈ।
ਨਹੀਂ ਹੋਤ ਚਾਰਾ ਕਛੂ ਦਈ। 33।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਰੋਵਹਿ ਬਿਲਲਾਵਹਿੰ।
ਨੇਤ੍ਰਹੁੰ ਤੇ ਜਲ ਭਰ ਭਰ ਲਯਾਵਹਿੰ।
ਬਹੁਰ ਤਿਨੈ ਪ੍ਰਤਿ ਐਸੇ ਕਰੈ।
ਮਮ ਪੁਤ੍ਰਨ ਕੋ ਰਾਖਿਅਹੁ ਅਹੈ। 34।

ਸੋਰਠਾ : ਜਬੈ ਬਾਤ ਕਹੀ ਮਾਇ, ਤਬੈ ਕਾਢ ਘਰ ਤੇ ਦਢੇ।
ਲੀਨੇ ਤਖਤ ਅੜਾਇ, ਕੋਊ ਵੜਨ ਨ ਦੇਵਹੀ। 35।

ਦੋਹਰਾ : ਆਗੈ ਹਮ ਗੁਰਸਿਖ ਤੁਮ, ਮਸਤਕ ਟੇਕਹੁੰ ਆਇ।
ਅਥ ਤੁਮ ਕੋ ਹਮ ਟੇਕਤੇ, ਝਿਪਾ ਕਰਹੁ ਸਹਾਇ। 36।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਬਿਨਤੀ ਕਗੀ, ਕਿਨਹੂੰ ਨ ਮਾਨੀ ਬਾਤ।
ਤਥ ਮਾਤਾ ਨਿਜ ਸੁਤਨ ਕਉ, ਕਹਤ ਭਈ ਬਿਖਯਾਤ। 37।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਐਸੇ ਕਹੈ, ਸੁਨਹੁ ਪ੍ਰਦੂ ਸੁਭ ਗਾਯਾਨ।
ਜਾਇ ਪੰਚਾਯਤ ਸ਼ਰਣਿ ਗਹੁ, ਦਯਾ ਜਿ ਕਿਨਹੂੰ ਆਨ। 138।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਾ ਬਚਨ ਮੰਨ; ਗਹੀ ਸ਼ਰਣਿ ਤਿਨ ਜਾਇ।
ਕਿਨਹੂੰ ਨ ਮਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਈ; ਤਿਸੈ ਉਖੇੜੀ ਮਾਰਿ। 139।

ਚੌਪਈ : ਨਗਰਹੁੰ ਕਾਚਿ ਬਾਹਰ ਤਰਿੰ ਦਏ। ਜਾ ਕੀਕਰ ਕੇ ਹੇਠ ਜੁ ਬਹੇ।
ਮਹਲ ਮਾੜੀਆਂ ਛੋਡਿ ਸਿਧਾਏ। ਪੂਰਬ/ਕਰਮ ਹਮ ਆਗੈ ਆਏ। 140।

ਦੇਹਰਾ : ਕੀਕਰ ਹੇਠ ਜੁ ਬੈਠ ਕੇ; ਰੁਦਨ ਕੀਯੇ ਮਨ ਆਇ।
ਹੋ ਸਤਿਗੁਰ! ਅਥ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਸਹਾਇ। 141।

ਚੌਪਈ : ਇਕ ਤਖਾਣ ਸਿਖ ਤਰਿੰ ਆਯੋ। ਤਿਨ ਮਾਤਾ ਸਿਉਂ ਬਚਨ ਸੁਨਾਯੋ।
'ਜੋ ਮੇਕੇ ਗਿਰ੍ਹ ਭੀਤਰ ਦੇਤਾ। ਤੌਂ ਹੈਂ ਕਾਚਿ ਰਾਤ ਕੋ ਲੇਤਾ।' 142।

ਦੇਹਰਾ : ਅਥ ਸਾਗੇ ਪ੍ਰਗਟ ਭਈ, ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸੁਤ ਏਹੁ।
ਤੁਮ ਕੋ ਰਾਖੋਂ ਕਵਨ ਬਿਧਿ, ਸੋਈ ਭਾਖਿ ਕਰੇਹੁ।' 143।
ਤਿਨੈ ਸਿਖ ਜਥੁ ਯਹ ਕਹਯੋ, ਧੀਰਜ ਟੂਟ ਗਯੋ।
ਆਗੈ ਕਛੁ ਕੁ ਆਸ ਥੀ, ਐਸੇ ਕਾਜ ਭਯੋ। 144।

ਚੌਪਈ : ਤਬੈ ਦੁਸਟ ਮਨ ਐਸੇ ਆਈ।
ਜਾਇ ਮੁਰਿੰਡੇ ਕਹਯੋ ਸੁਨਾਈ।
ਦੁਇ ਪਠਾਣ ਚੜ੍ਹੁ ਆਏ ਤਬਹੀ।
ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਉ ਪੂਛਯੋ ਜਬਹੀ। 145।

'ਤੂੰ ਹੈਂ ਕਵਨ ਏਹੇ ਕਾਂਕੇ ਤਾਤਾ। ਸਾਚ ਕਹੋ ਤੁਮ ਹਮ ਸੋਂ ਬਾਤਾ।
'ਮੈਂ ਜੁ ਧੀਵਰੀ ਸੁਤ ਯਹ ਮੇਰੇ।' ਕੂਰ ਕਹੋ ਯਹ ਸੁਤ ਨਹਿੰ ਤੇਰੋ। 146।

ਸੋਰਠਾ : ਧੀਵਰ ਸੁਤ ਯਹ ਨਹਾਹਿ; ਏ ਹੈਂ ਛੂਲ ਗੁਲਾਬ ਕੇ।
ਹੀਗ ਰੂੜੀ ਮਾਹਿ, ਪਰਯੋ ਦਮਕ ਤੈਸੇ ਕਰੈਂ। 147।

ਦੇਹਰਾ : ਮੈਂ ਜੁ ਧੀਵਰੀ ਗੁਰੂ ਕੀ; ਪੋਤੇ ਮੇਰੇ ਆਹਿ।
ਤਿਨਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਿਸ਼ਾਇ ਸਿਉਂ; ਸੁੰਦਰ ਭਏ ਸੁਥਾਇ। 148।

ਚੰਪਈ : ਤਬ ਮਸੰਦ ਐਸੇ ਛੁਨ ਕਰੈ।
ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਏਹ ਮਾਤਾ ਅਹੈ।
ਦੁਇ ਸੂਡ ਹੈਂ ਯੇ ਤਿਨ ਕੇ ਮਾਨਹੁ।
ਚੌਰ ਚੌਰ ਤੁਮਰੇ ਯਹ ਜਾਨਹੁ। 49।

ਮਸੰਦ ਸਉਪਿ ਜਬ ਘਰ ਕੋ ਗਾਯੇ। ਘੋੜੇ ਆਨ ਤਥੈ ਚਿਨ ਦਯੇ।
ਬੋਰੀ ਲੈ ਮਸੰਦ ਤਬ ਆਯੇ। ਪਕ਼ਰਿ ਕਿਇਰ ਤਿਸ ਬੀਚ ਸਮਾਯੇ। 150।

ਗੀਆ ਮਾਲਤੀ :

ਫਿਰ ਛਤੇ ਸਿੰਘ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਤਹਿੰ ਪਾਇ ਬੋਰੀ ਮੈਂ ਲਏ।
 ਉਪਰ ਸੁ ਘੋੜੇ ਲਾਦ ਕੈ; ਤਿਨ ਬਹੁਰ ਆਗੈ ਕਰ ਲਏ।
 ਮਾਤਾ ਗੁਜ਼ਰੀ ਪਕੜਿ ਲੀਨੀ ਕਾਟ ਸੁ 'ਰਜੁ' ਬਾਂਧੀ ਦਈ। ਨੌਜੀ
 ਤੋਬਰ ਸੁ ਮਿਰਚਨ ਚਾੜ੍ਹ ਕੈ, ਮੁਹਿ ਬਾਂਧ ਘੋੜੇ ਧੈ ਲਈ।
 ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਛਤੇ ਸਿੰਘ, ਬਾਲਕੂ ਸੁ ਦੈ ਭਲੇ।
 ਸੰਗ ਮਾਤ ਸੁ ਚਲੇ ਭ੍ਰਾਤੁੰ, ਤਖਾਗ ਘਰ ਕੋ ਉਠ ਚਲੇ।
 ਸਹੇਤੀ ਸੌਂ ਤੁਰਕਨ ਆਇ ਪਕੜੇ, ਰੁਦਨ ਕਰਤੇ ਜਾਂਵਹੀ।
 ਦੁਸ਼ਟ ਖਾਨ ਨ ਪਾਨ ਦੇਵਹਿੰ, ਕਸ਼ਟ ਦੇਰਿ ਦੁਖਾਂਵਹੀ। ੧੫।।

ਸਵੈਯਾ : ਜਾਇ ਸੀਰਦ ਵੱਡੇ ਜਬਹੀ, ਤਬ ਆਨ ਸੁ ਪੀਪਲ ਹੇਠ ਬਿਠਾਏ।
 ਪੂਛ ਰਹੇ ਯਹ ਕੌਨ ਸੁ ਬਾਲਕ, ਤੋਹਿ ਜੁ ਗੋਦ ਮੈਂ ਕਾਹਿ ਛਿਪਾਏ।
 ਦੇਖਨ ਦੇਹੁ ਇਨੈ ਹਮ ਕੋ, ਤਬਹੀ ਸੋ ਬਾਲ ਸੁ ਤਾਂਹਿ ਦਿਖਾਏ।
 ਮਾਤਹਿ ਯਾਹਿ ਕਹੀ ਮੁਖ ਸੋਂ, ‘ਹਮ ਪੀਵਰ ਹੈਂ ਤੁਹਿ ਆਖ ਸੁਨਾਏ।’ 52।

सौरठा : ऐ योव्वर के नाहि, ऐ रज-बंसी 'कुटिर' हैं। स्थिरज्ञादे
मुसिना पीडल नाहि, मुसिने कै पीडल कहै । १५३।

1. ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਐਸਾ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਸੁਣੀ-ਸੁਣਾਈ ਗੱਲ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁੱਨਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਾਰੀ ਤਾਂ ਚਮਕੌਰ ਤੋਂ ਹੀ ਵੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਤਿਨਕੇ ਤੁਰਕ ਭਰਾਹਿ, ਕੋਊ ਗੁਲੇਲੇ ਸਾਧਕੈ।
ਗੁਦਨ ਕਰਹਿ ਬਿਲਾਂਹਿ, ਦੀਨ ਹਉ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈਂ। 154।

ਤਬ ਮਾਤਾ ਨਿਜ ਸੁਤਨ ਕੋ, ਅਸੋ ਕਹਯੈ ਸੁਨਾਇ।
ਸ਼ਹਿਰ ਜੁ ਹਿੰਦੂ ਬਸਤ ਹੈ, ਤੁਮ ਕੋ ਲੇਹੁ ਛੁਡਾਇ। 155।

ਆੜਿਲ : ਆਜ਼ ਦਿਵਸ ਹੋ ਯਾਹਿ, ਕਾਲ ਛੁਡਾਇ ਹੈ।
ਚਾਰ ਵਰਣ ਜੁ ਵਸਾਹਿ, ਤਰਸ ਮਨ ਆਗਾਇ ਹੈ।
ਜ਼ਾਮਨ ਹਮਰੇ ਹੋਇਂ ਯਹ ਦਰਬ ਚੁਕਾਇ ਹੈ।
ਹੋ ਤਬ ਅਨੰਦ ਮਨ ਹੋਇ, ਨਾਮ ਪਿਆਇ ਹੈ। 156।

ਚੌਪਈ : ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਤਬ ਦੇਖਨ ਆਯੋ।
ਤਬ ਮਾਤਾ ਜੀ ਮਨਿ ਸੁਖ ਪਾਯੋ।
ਹੋ ਪੁਢ੍ਰਹੁ ! ਅਬ ਢਰ ਨਹੀਂ ਕੋਈ।
ਅਥਹ ਛੁਡਾਇ ਲੇਨ ਤੁਮ ਸੋਈ। 157।

ਜਿਸ ਕਾ ਟਿੱਕਾ ਹਮ ਗਿ੍ਰਹ ਆਯੋ। ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਸੋ ਦਯਿ ਪਠਾਯੋ।
ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਿਰ ਨੌਚਾ ਕੀਨਾ। ਝੂਠਾਨੰਦਹਿ ਯਹ ਕਹਿ ਦੀਨਾ। 158।

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਟਿੱਕਾ ਤੁਮ ਗਿ੍ਰਹ ਗਾਯੋ, ਤੁਮਹਿ ਸੋ ਮੌਜ਼ਿ ਦਯੋ।
‘ਧਾਨ ਮਲੇਛਹਿ ਖਾਤਹੋ’ ਹਮ ਕੋ ਏਹੁ ਕਹਯੋ। 159।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਤੁਮ ਟਿੱਕਾ ਦਿਓ ਹਟਾਈ। ਅਬ ਮਲੇਛ ਗਿ੍ਰਹ ਕਿਉਂ ਤੂੰ ਆਈ ?
ਝੂਠੇ ਕੇ ਮਨ ਖੁਨਸ ਜਬੀ ਕੀ, ਤੁਰਕਨ ਪਾਸ ਪੁਕਾਰਿਓ ਤਬਹੀ। 160।

ਚੌਪਈ : ਸਾਮ੍ਰੁ ਖੂਨ ਹਾਥ ਤੁਮ ਆਏ।
ਵੇ ਛਲੀਏ ਛਲ ਗਏ ਸਿਧਾਏ।
ਉਨਕੇ ਬਦਲੇ ਅਬ ਤੁਮ ਲੀਜਹੁ।
ਇਨਕੇ ਸੀਸ ਚੁਦੇ ਤੁਮ ਕੀਜਹੁ। 161।

ਨੀਕੇ ਬਾਲਕ ਤੁਮ ਮਤ ਜਾਨਹੁ। ਨਾਗਹੁੰ ਕੇ ਇਹ ਪੂਤ ਬਖਾਨਉ।
ਤੁਮਰੇ ਹਾਥ ਆਜ਼ ਯਹ ਆਏ। ਕਰਹੁ ਅਬੈ ਅਪਨੋ ਮਨ ਭਾਏ। 162।

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਿਜ ਸੁਤਨ ਤੇ, ਤਬੈ ਜੁਦਾ ਕਰ ਦੀਨ।
ਜਾਇ ਬੁਰਜ ਭੀਤਰ ਦਈ, ਇਉਂ ਦੁਸ਼ਟਨ ਤਬ ਕੀਨ। 163।

ਸਵੈਯਾ : ਬਾਲ ਬੁਲਾਇ ਲਏ ਜਬਹੀ, ਤਬ ਆਨ ਅਦਾਲਤ ਬੀਚ ਪਠਾਏ।
ਦੇਖਤ ਹੈ ਸਭ ਹੀ ਜਗ ਆਇ ਸੁ, ਮਾਨਹੁ ਫੂਲ ਗੁਲਾਬ ਸੁਹਾਏ।

ਤਾਂਹਿ ਮਲੇਛ ਲਗੇ ਦੁਖ ਦੇਵਨ, ਚਾਹਤ ਹੈਂ 'ਖਲ', ਦੀਨ ਮਿਲਾਏ। ਮੁੜ
ਨਾਹਿ ਮੰਨੈ ਦੁਖ ਸੀਸ ਸਹੈਂ, ਦਿੜ੍ਹਤਾ ਹਰਿਆਪ ਦਈ ਤਿਨ ਆਏ। 164।

ਪਰਹਾ : 'ਖਮਚੀ' ਸਾਥ ਜੁ ਲਗੇ ਤਥੈ ਦੁਖ ਦੇਵਨੰ। ਛਾਟਾ

ਦੇਰ ਸੁ ਬਾਲਕ ਫੂਲ, ਪੂਰ ਨਹਿ ਬੇਵਨੰ।

ਤਬ ਮਲੇਰੀਏ ਕਹਯੋ, 'ਜੜਾਂ ਤੁਮ ਜਾਂਹਿ ਹੀ।

ਇਹ ਮਾਸੂਮ ਹੈਂ ਬਾਲ ਦੁਖਾਵਹੁ ਨਾਹਿ ਹੀ। 165।

ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ੀਰਖੇਰ ਯਹਿ ਬਾਲ ਹੈਂ, ਇਨ ਕੋ ਮਾਰਹੁ ਨਾਹਿ।

ਨੰਦ ਸੁ ਝੂਠੇ ਕੋ ਕਹਯੋ, ਜਾਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ਆਹਿ। 166।

ਸੌਰਠਾ : ਕਢੀ ਪਠਾਣਹਿ ਰਾਹ, 'ਜੜਾਂ ਅਥੈ ਤੁਮ ਜਾਹਿੰਹੀ।

ਤਰਸ ਪਈਓ ਨਹੀਂ ਆਇ,' ਝੂਠੇ ਕੋ ਐਸੇ ਕਹਯੋ। 167।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਝੂਠੇ ਨੇ ਮਾਰ ਕਰਾਈ। ਕਬਹੂ ਉਠਾਲੈ ਕਬਹੂ ਬਿਠਾਈ।

ਤਬਹਿ ਦੁਸ਼ਟ ਐਸੇ ਫੁਨ ਕਹੈ। ਮਸਤਕ ਸਨਮੁਖ ਟੇਕਹੁ ਅਹੈ। 168।

ਨਹਿ ਜਬ ਮਸਤਕ ਸਨਮੁਖ ਟੇਕਹਿੰ।

ਸਾਂਸ ਉਲਟ ਮੁੜ ਪਾਛੇ-ਪੇਖਹਿੰ।

ਬਹੁਰੋ ਕਹੀ ਦੁਸ਼ਟ ਯਹਿ ਬਾਨੀ।

'ਦੇਖੋ, ਬਾਲਕ ਯਹ ਅਭਿਮਾਨੀ ?' 169।

ਦੋਹਰਾ : 'ਗੋ ਬਧ' ਕਰ ਕੇ ਲੈ ਅਗਿ, ਕਹੈਂ ਸੁ ਚਸ਼ਮੁ ਲੇਹ। ਗਊ ਮਾਰ ਕੇ
ਤੀਨ ਚੁਲੀ ਤੁਮ ਪੀ ਲੇਵਹੁ, ਅਵਰ ਸੀਸ ਮਹਿੰ ਲੇਹੁ। 170।

ਸੈ ਨਹਿ ਮਾਨਹਿ ਬਾਤ, ਬਹੁਤ ਕਸ਼ਟ ਦੁਸ਼ਟਨ ਦੀਆ।

ਦੰਤ ਫੜੇ ਤ੍ਰਿਣ ਘਾਸ, ਦੀਨ ਹੋਇ ਰੁਦਨੈਂ ਕਰੈ। 171।

ਚੌਪਈ : ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਐਸੇ ਭਨੈ, 'ਕਿਉਂ ਭਾਈ! ਅਬ ਕਿਉਂਕਰ ਬਨੈ।'

ਫਤੇ ਸਿੰਘ ਤਬ ਕਹਯੋ ਬਖਾਨ, 'ਦਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੋਵਹਿ ਰਾਨ।' 172।

ਦੇਹਰਾ : ਸੀਸ ਜੁ ਦੇਨੇ ਹੈਂ ਸਹੀ, ਏਨ ਨ ਮਾਨੈ ਬਾਤ।

ਧਰਮ ਜਾਇ ਤਬ ਕਉਣ ਗਾਤਿ, ਯਹ ਪ੍ਰਗਟ ਬਖਯਾਤ । 73।

ਸਵੈਯਾ : ਸੋ ਅਪਨੇ ਮੁਖ ਰਾਮ ਉਚਾਰਤ, ਦੁਸ਼ਟ ਕਹੈਂ ‘ਕਲਮਾ ਜਪ ਮਾਨੀ’।

ਸੋ ਨ ਮੰਨੇ ਤਿਸ ਸੀਸ ਦਯੋ, ਜਿਮ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬਾਤ ਚਲਾਨੀ।

ਮਾਤ ਚਲੀ ਕਰ ਜੌਹਰ ਆਪਹਿ, ਹਾਇ ਸੁ ਹਾਇ ! ਕਹੈ ਜਗ ਬਾਨੀ।

ਲੋਕ ਇਸੇ ਹਾਹਾਕਾਰ ਪਯੋ, ਸੁਰ ਲੋਕ ਬਿਖੈ ਜਸ ਕੀ ਸੁ ਕਹਾਨੀ । 74।

ਸੇਰਠਾ : ਭਯੋ ਦੂਧ ਵਹ ਠੌਰ, ਜਾਂਕੋ ਚੁਸ਼ਮਾ ਕਹਤ ਹੈ।

ਦੇਖੈ ਦੁਸ਼ਟ ਜੋ ਅਉਰ, ਦੇਹ ਸੁ ਅਚਰਜ ਹੋਤ ਹੈ । 75।

ਚੰਪਈ : ਝੂਠਾਨੰਦ ਬਾਤ ਇਉਂ ਕਹੈ—

ਇਨਕੇ ਸੀਸ ਉਤਾਰੋ ਅਹੈ।

ਦੁਇ ਕਟਾਰ ਦੁਸ਼ਟ ਲੈ ਯਾਏ।

ਹਾਥ ਕਾਂਪਿ ਤਿਸ ਨਾਹਿ ਚਲਾਏ । 76।

ਦੇਹਰਾ : ਬਹੁਰੋ ਫੇਰ ਪਠਾਣ ਨੇ, ‘ਲਾਨੁਤ’ ਕਹਯੋ ਸੁਨਾਇ।

‘ਜੜਾਂ ਤੁਮਾਰੀ ਜਾਤ ਹੈਂ,’ ਉੱਚੇ ਕੂਕਯੋ ਆਇ । 77।

ਚੰਪਈ : ਰਾਯਾਨੰਦ ਇਕ ਅਉਰ ਪਠਾਯੋ।

ਲੈ ਕਟਾਰ ਬਗਲ ਮੈਂ ਆਯੋ।

ਤਿਸ ਕੋ ਦੇਖਿ ਬਹੁਤ ਡਰ ਪਾਯੋ।

ਜਨੁ ਪ੍ਰਤਖ ਕਾਲ ਨਿਜ ਯਾਯੋ । 78।

ਕੈਨ ਤੁਮੈ ਹੋ ਕਿਸਕੇ ‘ਤਾਤਾ’।

ਮਾਫ਼ ਕਹੋ ਤੁਮ ਹਮ ਪ੍ਰਤਿ ਬਾਤਾ।

ਤਬੈ ਤਿਨਹੁ ਐਸੇ ਯਹ ਕਹੀ।

ਹਮੈ ਛਕੀਰ ਸਾਚ ਯਹ ਅਹੀ । 79।

ਪੁੱਤ੍ਰ

ਚੰਪਈ : ਅਬ ਤੁਮ ਮਨ ਮੈਂ ਡਰੋ ਨ ਕੋਈ।

ਪਾਛੈ ਜੁ ਕਛੁ ਹੂਆ ਸੁ ਹੋਈ।

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਮੁਹਿ ਐਸੇ ਕਹੈ।

ਮੇਰੇ ਗ੍ਰਹਿ ਲੈ ਜਾਵਹੁ ਅਹੈ । 80।

ਯਹ ਸੁਨ ਕੇ ਰਾਜੀ ਤਬ ਭਏ। ਮਨ ਕੇ ਸ਼ੋਕ ਦੂਰ ਹੈ ਗਏ।
ਕਰੋ ਅਥੈ ਅਪਨਾ ਤੁਮ ਨਾਮਾ। ਕਾਂਕੇ ਸੁਤ ਮੁਹਿ ਕਰੋ ਬਖਾਨਾ। 181।

ਦੇਹਰਾ : ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੇ ਪੁਤ ਹਮ, ਦਾਦੀ ਗੁਜਰੀ ਪਾਹਿ।
ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ, ਨਾਮ ਹਮਾਰੇ ਆਹਿ। 182।

ਤਿਨੈ ਕਹਯੋ ਅਥ ਛਰਉ 'ਜਿਨ', ਕਿਸੈ ਨ ਮਾਰਨ ਦੇਉ। ਮਤ
ਮੁਖ ਤ੍ਰਿਣ ਮਸਤਕ ਟੇਕਯੋ, ਸੀਸ ਉਤਾਰਹਿ ਲੇਹੁ। 183।

ਜਬ ਕਟਾਰ ਸੌਂ ਸੀਸ ਉਤਾਰੇ। ਚਲਯੋ ਢੂਧ ਤਬ ਦੁਸ਼ਟ ਪੁਕਾਰੇ।
ਝੂਠਾਨੰਦ ਤਬੈ ਆ ਠਾਂਢਉ। ਇਨ ਕੀ ਤਲਿ ਮਮਯਾਈ ਕਾਢਹੁ। 184।

ਸੋਰਠਾ : ਦੋਇ ਪਠਾਣ ਲਇਓਹੁ, ਗਯਾਨੰਦ ਕੁਪੂਤ ਨੇ।
ਮੁਏ ਤੇਲ ਲਗ ਆਗਾ, ਨਿਕਟ ਕੜਾਹੇ ਜਲ ਗਏ। 185।

ਏਹ ਨ ਤਲਨੇ ਪਾਇ, ਗਏ ਦੁਸ਼ਟ ਸੌਂ ਜਲ ਮੁਏ।
ਸੀਸ ਚਿਣੇ ਤਹਿੰ ਆਇ, ਜਹਾਂ ਚਬੂਤਰੇ ਬੈਠਤੇ। 186।

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਉਪਰਿ ਤਰ ਬੈਠੇ ਜਾਈ। ਆਂਧਾ ਹੋਇ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਪਾਈ।
ਤਬ ਮਲੇਰੀਏ ਐਸੇ ਕਹਯੋ। ਛੋਰ ਹੈਠ ਨੀਚ ਦੈ ਬਹਯੋ। 187।

ਜਬ ਦੁਸ਼ਟੀਂ ਐਸੇ ਦੁਖ ਪਾਏ। ਬਹੁਰੋ ਫੇਰ ਸੀਸ ਕਚਵਾਏ।
'ਰਜ' ਕੋ ਪਾਇ ਪੀਪਲਹ ਬਾਂਧੇ। ਦੁਸ਼ਟ ਗੁਲੇਲੇ ਤੀਰ ਸੁ ਸਾਂਧੇ। 188।

ੴ॥

ਪੜ੍ਹਿਆ ਭੋਤਾ ਪੀਪਲ ਰਹੈ। 'ਗਈ ਤੁਰਕ ਜੜ' ਐਸੇ ਕਹੈ।
ਤੋਤੇ ਕੌ ਗੁਲੇਲੋ ਮਾਰੈਂ, ਗਈ 'ਦੁਸ਼ਟ ਜੜ' ਯਹੀ ਪੁਕਾਰੈ। 189।

ਸੋਰਠਾ : ਸਿਖ ਟੋਡਰ ਮੱਲ ਤੇਹ, ਮਾਤਾ ਕੋ ਐਸੇ ਕਹਯੋ—
ਕਾਰਣ ਭਯੋ ਸੁ ਏਹੁ, ਸੀਸ ਉਤਾਰੇ ਤੁਮ ਸੁਤਨ। 190।

ਦੇਹਰਾ : ਤਬ ਮਾਤਾ ਬਿਲਬੀ ਭਈ, ਐਸੀ ਸੁਨੀ ਜੁ ਬਾਤ।
ਦੇਖੇ ਸੀਸ ਜੁ ਲਟਕਤੇ, ਹਿਕ ਮਰੋਗੀ ਖਾਤ। 191।

- ਚੈਪਈ :** ਹੋ ਪ੍ਰਤ੍ਵ। ਐਸੀ ਤੁਮ ਕਰੀ। ਹੌ ਜੀਵਤ ਤੁਮ ਸੀਸ ਉਤਰੀ।
ਐਸੇ ਭਾਖਿ ਮੂਰਛਾ ਪਾਈ। ਘਰੀ ਚਾਰ ਸੁਧ ਫਿਰ ਨਹਿੰ ਆਈ ।92।
- ਸਲੋਕ :** ਸੰਗ ਸਥਾ ਸਭਿ ਤਜਿ ਗਏ, ਕੋਊ ਨ ਨਿਬਹਿਓ ਸਾਥਿ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਪਤਿ ਮੈ, ਟੇਕ ਏਕ ਰਘੁਨਾਥ ॥93॥
- ਦੇਹਰਾ :** ਤਬੈ ਪ੍ਰਸ਼ਟਕਾ ਪੁੜ੍ਹ ਕੀ, ਆਈ ਗਈ ਤਿਹ ਪਾਂਹਿ।
ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੋ ਯਹ ਕਹਯੋ, ਕਿਉਂ ਰੋਵਹਿੰ ਬਿਲਲਾਹਿੰ ।94।
- ਚੈਪਈ :** ਟੋਡਰਮੱਲ ਐਸੇ ਢੁਨ ਕਹੈ। ਤੁਰਕ ਨ ਤੁਮਕੋ ਛੋਡੈ ਅਹੈ।
ਮਾਤਾ ਜੀ ਤਬ ਯਹੈ ਪੁਕਾਰੀ। ਕੂਪ ਮਾਂਝ ਮੁਝ ਦੇਵਹੁ ਡਾਰੀ ।95।
- ਪਰਹਾ :** ਟੋਡਰ ਮੱਲ ਯੋਂ ਕਹਯੋ, ਬਾਤ ਸੁਨਿ ਲੀਜੀਐ।
ਹੀਰਾ ਤੁਮ ਕੋਂ ਦੇਉਂ, ਇਹੈ ਨਿਗਲੀਜੀਐ।
ਲਯੋ ਸੁ ਜੌਹਰ ਖਾਇ, ਪਯਾਨੋ ਤਬਿ ਭਯੋ।
ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਇ, ਆਪ ਮੈਂ ਮਿਲ ਗਯੋ ।96।
- ਸੋਰਠਾ :** ਗਏ ਪਠਾਣਹਿ ਪਾਸ, ਟੋਡਰ ਨਾਗਰ ਮੱਲ ਜਬ।
ਕਹਯੋ ਸੁ ਝੂਠੇ ਪਾਸ, 'ਲੋਹਾ' ਅਬ ਸਿਸਕਾਰੀਏ ।97।
- ਦੇਹਰਾ :** ਤੀਨੇ ਮਿਲ ਕਰ ਗਏ, ਤਬ ਝੂਠੇ ਨੰਦ ਸੁ ਪਾਹਿ।
ਤਬੈ ਪਠਾਣਹਿ ਯਹ ਕਹਯੋ, ਲੋਥ ਸੁ ਇਨਹਿ ਦਿਵਾਇ ।98।
- ਸੋਰਠਾ :** ਅਬ ਮਿੱਟੀ ਕਿਹ ਕਾਂਹਿ, ਤੁਮਹਿ ਬਹੁਤ ਜਬਰ ਕੀਆ।
ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਦਰਗਾਹਿ, ਕਿਆ ਮੁਖ ਲੈ ਕਰ ਜਾਂਹਿਗੇ ।99।
- ਲੋਕ
- ਤਬ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋਹਿ, ਕਹਯੋ 'ਲਿਜਾਵਹੁ ਲੋਥ ਹੀ।'
ਲੈ ਆਏ ਤਿਸ ਠੋਰ, ਚੰਦਨ ਚਿਖਾ ਸਵਾਰੀਓ ।100।
- ਸਵੈਯਾ :** ਸਭ ਲੋਕਨ ਮੈਂ ਹਹਾਕਾਰ ਭਏ, ਤਬ ਫੂਲ ਸੁ ਚੰਦਨ ਆਨ ਕੇ ਡਾਰੇ।
ਉਤ ਕੀਰਤਨ ਕੀ ਧੁਨਿ ਹੋਇ ਰਹੀ, ਤਿਨ ਨੈਨ ਵਹੈ ਜਨੁ ਨੀਰ ਪਰਨਾਰੇ।
ਪਰਮ ਕਲਾ ਸ਼ਿਸ਼੍ਟ ਸੁਧ ਸਰੂਪਨ ਦੇਹ ਸੁ ਚੰਦਨ ਆਨ ਕੇ ਡਾਰੇ।
ਸਭ ਦੇਵ ਸੁ ਫੂਲ ਬਿਬਾਨ ਲੀਏ, ਸੁ ਚੜ੍ਹਾਇ ਚਲੇ ਕਰਤੇ ਜੈਕਾਰੇ ।101।

ਸੋਰਠਾ : ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਇ, ਗਏ ਸੁ ਸੁਧ ਸੂਖਪ ਮੈਂ।
ਪੁਹਪ ਦੇਵ ਬਰਖਾਇ, ਜੈ ਜੈ ਸ਼ਬਦ ਕਰਤੇ ਭਏ। 102।

ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਜੜ ਕਾਟਿ, ਗਏ ਸੁ ਸਾਚੇ ਖੰਡ ਮੈਂ।
ਜਸ ਕੇ ਭਰੇ ਸੁ ਮਾਟ, ਧਰਮ ਰਾਖਿ ਧਰ ਤੇ ਗਏ। 103।

ਦੋਹਰਾ : ਧਰਮ ਕਲਾ ਕੀ ਟੇਕ ਜਿਮ, ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੀਨ।
ਸੀਸ ਦਯੋ ਸਿਰ੍ਹ ਨ ਦਯੋ, ਢੁਈ ਲੋਕ ਜਸ ਲੀਨ। 104।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੇ ਪੌਤ੍ਰੇ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੂਤ੍ਰ।
ਧਰਮ ਰਾਖਿ ਸੀਸਨ ਦਯੋ, ਪ੍ਰਬਲ ਪੰਥ ਭਯੋ ਸੂਤ। 105।

ਕਬਿਤ : ਗੁਰੂ ਜਿਮ ਅਰਜਨ ਕਰੀ ਹੈ ਲਾਹੌਰ ਬਿਖੈ,
ਸੀਸ ਨਿਜ ਦਯੋ ਤਹਾਂ ਤੁਰਕ ਨਿਹਲਤੇ।
ਤਾਂਹੀ ਕੋ ਨਾਤੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੋ,
ਧਰਮ ਕੇ ਰਾਖਿ ਸੀਸ ਦਯੋ ਦਿੱਲੀ ਚਲਤੇ।
ਤੇਗ ਹੂੰ ਬਹਾਦਰ ਕੇ 'ਨਾਤੀ' ਬਾਤੇਂ ਐਸੀ ਕਰ, ਪੌਤ੍ਰ
ਸੀਰੰਦ ਸੀਸ ਦੇ ਕੈ ਬੀਰ ਭਏ ਹੈਂ ਅਚਲਤੇ।
ਤਾਂ ਦਿਨ ਕੀ ਪੰਥ ਕਲਾ, ਦਿਨ ਦਿਨ ਸਵਾਈ ਹੋਤ,
ਤੁਰਕ ਮਲੇਛ ਜਾਤ ਦਿਨ ਦਿਨ ਗਲਤੇ। 106।

ਦੋਹਰਾ : ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜੁਧ ਕਰਿ ਜੂਝੇ ਚਮਕੌਰ।
ਸੀਰੰਦ ਬਿਖੇ ਜੋਗਵਰ ਸਿੰਘ, ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਕੀ ਠੌਰ। 107।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਨਯੋ, ਚਿਣੋਂ ਸੀਸ ਕੀ ਬਾਤ।
ਗੁਜਰੀ ਉਜਰੀ ਤਬ ਕਹਯੋ, ਛੁਨ ਕਹਯੋ ਧੰਨ ਧੰਨ ਮਾਤ। 108।

ਤਬ ਸਿਖਨ ਮੌਂ ਪੂਛਤ ਭਏ, ਕਰੋਂ ਤਰਸ ਕਾਹੂੰ ਕੀਨ।
ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਛੜੀ ਲੋਕ ਨਰ, ਹਾਹਾਕਾਰ ਨਹਿ ਦੀਨ ?। 109।

ਸੋਰਠਾ : ਤਬ ਸਿਖਨ ਗੁਰ ਸੰਗ, ਬਾਤ ਸੁ ਐਸੇ ਕਹਿ ਦਈ—
ਸਬਹੀ ਲੋਕ 'ਉਪੰਗ', ਹਾਹਾਕਾਰ ਨ ਕਿਸ ਕੀਯੋ। 110। ਗੈਣੇ

ਸਵੈਯਾ : ਏਕ ਪਠਾਣ ਮਲੇਰੀਏ ਕੋਟ ਹੀ ਕੋਂ ਤਿਨ ਕੀਨੇ ਬਹੁ ਹਾਹਾਕਾਰਾ।
‘ਏ ਸ਼ੀਰਖੋਰ ਨਹਿੰ ਮਾਰੋ ਰੇ’, ਵਹ ਪਠਾਣ ਤਥੈ ਬਹੁ ਭਾਂਤ ਪੁਕਾਰਾ।
ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਅਨੀਤ ਕਰੀ ਸ਼ਿਸ਼੍ਟ ਸੌਂ, ਬੋਲੇ-ਸੁਰ ਝੂਨਾਨੰਦ ਅਹੰਕਾਰਾ।
ਮਲੇਰੀਏ ਕੀ ਜੜ ਰਹੀ ਮਲੇਛੋਂ ਕੀ ਗਈ,
ਡਾਰ ਦਈ ਜਿਹ ਸਿੰਪੁ ਹੈ ਖਾਰਾ। 111।

ਦੋਹਰਾ : ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬੋਲ ਕੈ, ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਸੁਨਾਇ—
ਜੇ ਕੋ ਸਿਖ ਮੇਰਾ ਹੋਇ, ਸੀਰੰਦ ਕੀ, ਈਂਟ ਨਦੀ ਮਹਿ ਪਾਇ। 112।
ਈਂਟ ਨਦੀ ਸੀਰੰਦ ਕੀ, ਜੇ ਨਰ ਦੇਵਹਿ ਭਾਰ।
ਤਿਸ ਸਿਖ ਪੁੰਨ ਬਹੁਤਾ ਲਹਿਯੋ, ਅਸੁ ਗਜ ਗਉ ਅਪਾਰ। 113।
ਤਿਸ ਠਾਂ ਕੇ ਤੁਰਕ ਪਠਾਣ ਗਹਿ, ਮਾਰੋਂ ਸਿਖ ਜੁ ਕੋਇ।
ਸੋ ਮੋ ਪੁਰਿ ਬਾਸਾ ਲਹੈਂ, ਤਿਸ ਸਿਖ ਅਟਕ ਨ ਹੋਇ। 114।
ਤੁਰਕ ਮਲੇਛਨ ਮਾਰਿ ਮਾਰਿ, ਡਾਰਹੁ ਕੂਕਰ ਮਾਸ।
ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਬਿਸਾਲ ਕਹਿ, ਸਭ ਮਲੇਛ ਕੋਂ ਨਾਸ। 115।

ਸਵੈਯਾ : ਜਬ ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਗੁਰਪੂਤਨ ਕੀ, ਸਭ ਸਿਖ ਕਰਨ ਅਤਿ ਸੋਗਹਿ ਲਾਗੇ।
ਰੋਇ ਕਰੈਂ ਬਿਲਲਾਟ ਬਡੋਂ, ਅਨੰਦ ਰਾਏ ਮਨ ਸੋਗਹਿ ਪਾਗੈ।
ਸੀ ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਕਰ ਕਾਰ ਕਢੋ, ਤਬੈ ਪਰ ਲਕੀਰ ਨ ਕਾਢੋ ਆਗੇ।
ਬਹੁ ਲਕੀਰ ਕਛੀ ਗੁਰ ਜੀ ਕਹਯੋ, ਤਬ ਮੇਟ ਦਈ ਸਿਖਨ ਅਨੁਗਾਗੇ। 116।

ਚੰਪਈ : ਸਾਹਿਬ ਹੁਕਮ ਮੁਖ ਸੌਂ ਕਹਯੋ, ਸੁਨਹੁ ਸਿਖ ਮਨ ਲਾਇ।
ਹਰਖ ਸੋਗ ਕਛੂ ਉਪਜ ਮਨ, ਕਾਰ ਮੇਟੀ ‘ਖਟੀ’ ਬਨਾਇ। 117। ਕੱਢੀ
ਤਬ ਸਿਖਨ ਕਰ ਜੋਰ ਕੈ, ਐਸੇ ਕਹੀ ਸੁਨਾਇ।
ਖਾਟੀ ਮੇਟ ਲਕੀਰ ਕਾ, ਹਰਖ ਨ ਸੋਗ ਸੁਭਾਇ। 118।
ਜਿਉਂ ਤੁਮ ਖਟ ਮੇਟ ਲਕੀਰ ਕਾ, ਹਰਖ ਨ ਕਰਤੇ ਹੋਗੁ।
ਤਿਉਂ ਮਾਯਾ ਪਦਾਰਥ ਆਇ ਜਾਇ, ਭੂਲ ਗੁਰੂ ਨਹਿੰ ਸੋਗ। 119।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਸਿਖਨ ਗੁਰਬਚਨ ਸੌਂ ਦੀਨੇ ਸੋਗ ਨਿਵਾਰ।
 ਸੋਗ ਸਿਖਨ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਗ੍ਰਾਹਿ ਡਾਰ। 120।
 ਗੁਰ ਅਸੋਗ, ਸੋਗੀ ਨ ਸਿਖ, ਸੋਗ ਮਲੇਛਨ ਲੀਨ।
 ਜਸ ਰਾਖਿ ਗੁਰ ਧਰਮ ਕੀ, ਪੁਜਾ ਬਾਧ ਪਰਿ ਦੀਨ। 121।
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਸਦ ਗਿਹੁ ਬਿਖੈ, ਝੰਡੇ ਝੁਲਤ ਨਿਸ਼ਾਨ।
 ਗਾਵਤ ਗਰਜਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸੌਂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨਿਪਾਨ। 122।

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਫਤੇ ਸਿੰਘ ਜੀ
 ਧਰਮ ਰਾਖਿ, ਸੀਸ ਸਮਰਪਤੇ
 ਸਾਖੀ ਸੰਪੂਰਨੰ।

ਅੰਤਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ 1764 ਈ. ਵਿਚ
 ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਰਹੰਦ ਉਜਾੜੀ ਤਾਂ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਸੋਗ ਛਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸਿੱਖ ਜੈ
 ਜੈ ਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਸੰਕੇਤ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਰਚਨਾਕਾਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੁੰਦਾ
 ਹੈ। ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੀਸ ਕਟਾਰ ਨਾਲ ਉਤਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਇਕ ਚੰਤਰੇ
 ਹੇਠ ਚਿਣੇ ਤੇ ਦੱਬੇ ਗਏ। ਨੀਂਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਥੇ ਦਰਜ ਨਹੀਂ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ
 ਸੋਭਾ (ਸੈਣਾ ਸਿੰਘ), ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ (ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ), ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ
 ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਬਾਵਾ ਸੁਰੂਪ ਚੰਦ), ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾ: ੧੦ (ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ),
 ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੁਰਯ (ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ) ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਰਤਨ ਸਿੰਘ
 ਭੰਗੂ) ਆਦਿ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੱਲਾਦਾਂ ਵਲੋਂ ਤੇਜ਼ ਕਟਾਰ, ਛੁਗੀ,
 ਖੰਡੇ ਜਾਂ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ ਆਦਿ ਨਾਲ ਜ਼ਿਥਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਦੀਵਾਰ ਵਿਚ
 ਚਿਣੇ ਜਾਣ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਮਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘਾਂ
 ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ ਖੜਕਾਈ। ਪੁਰਾਣੇ ਜਮਾਨੇ ਜਦ ਕੋਈ ਸਿੱਖ
 ਛਤਹਿਗੜ੍ਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੋ-ਚਾਰ ਇੱਟਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ
 ਤੋੜਦਾ ਭੰਨਦਾ। ਇਹ ਗੀਤ ਕਵੀ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ। ਆਖਰ ਇਸ
 ਨਾਮੁਰਾਦ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਮਲਬਾ ਰੇਲ ਲਾਈਨ ਉੱਤੇ ਵਿਛਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਇਆ।

ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਦਾ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਕੁਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਰਵਾਇਤ ਹੈ ਸਧਨਾ ਭਗਤ ਸਰਹੰਦ ਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਅਧੂਰੀ ਮਸਜਿਦ ਅਜੇ ਤਕ ਖੜੀ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਗਈ ਲੋਕਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਸੀਤ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਵਿਚ ਚਿਣੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ, ਛਤਵੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦ ਉਹ ਕੰਧ ਵਿਚ ਚਿਣਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੀਵਾਰ ਧੰਡ ਕਰਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸੰਤ ਹੁਣ ਤਕ ਇਉਂ ਧਾਰਨਾ ਲਾਉਂਦੇ ਸੁਣੀਦੇ ਹਨ :

‘ਜਦੋਂ ਸਧਨੇ ਨੇ ਨਾਮ ਉਚਾਰਿਆ, ਧਾੜ ਧਾੜ ਕੰਧਾਂ ਡਿੱਗ ਪਈਆਂ।’

ਸੈਰ, ਦੀਵਾਰ ਵਿਚ ਚਿਣੇ ਜਾਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਦਾ ਸੀ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਸਹਾਰ ਕੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਧਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਸ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੌਹ-ਗ੍ਰਸਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਗੋਂ ਬੜੇ ਛਕ਼ਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ :

ਇਨ ਪੁੜ੍ਹਨ ਕੇ ਸੀਸ ਪੈ, ਵਾਰ ਦੀਏ ਸੁਤ ਚਾਰ।

ਚਾਰ ਮੂਏ ਤੋਂ ਕਿਆ ਭਯਾ, ਜੀਵਤ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ।

ਇਕ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਿਤਾ ਦੇ ਚਾਰੇ ਬੱਚੇ ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ, ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਸੌਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਕਵੀ ਨੇ ਇਹ ਵੇਦਨਾ-ਮਈ ਮਨੋ-ਚਿਤ੍ਰ ਇਕ ਛੰਦ ਵਿਚ ਇਉਂ ਖਿਚਿਆ ਹੈ :

ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣ ਚਲੇ,

ਜੋੜੀ ਏਸ ਪਾਸੇ ਜੋੜੀ ਓਸ ਪਾਸੇ।

ਓਸ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖਿਚ ਹੈਸੀ,

ਬੋੜੀ ਏਸ ਪਾਸੇ ਬੋੜੀ ਓਸ ਪਾਸੇ।

ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜੇ

‘ਜੋੜੀ ਏਸ ਪਾਸੇ ਤੋੜੀ ਓਸ ਪਾਸੇ।’

ਚਾਰੇ ਲਾਲ ਦਸਮੇਸ਼ ਨੇ ਵਾਰ ਕੇ ਤੇ,

ਤੋੜੀ ਏਸ ਪਾਸੇ ਜੋੜੀ ਓਸ ਪਾਸੇ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਜੇਹੀ ਬੇਮਿਸਾਲ

ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਕਿਉਂਨੇ ਕਵੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਉਠਾਈਆਂ, ਕਈ ਕਿੱਸੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਪਰ ਇਹ ਮਜ਼ਮੂਨ ਫਿਰ ਵੀ ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਉਦੂੰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਨਜ਼ਮਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਮੈਥਲੀ ਸ਼ਰਨ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ :

ਜਿਸ ਕੁਲ ਜਾਤਿ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਬੱਚੇ, ਦੇ ਸਕਤੇ ਹੈਂ ਯੋਂ ਬਲੀਦਾਨ।

ਉਸ ਕਾ ਵਰਤਮਾਨ ਕੁਛ ਭੀ ਹੋ, ਪਰ ਭਵਿਸ਼ਟ ਹੈਂ ਮਹਾਂ ਮਹਾਨ।

(ਗੁਰੂ ਭੁਲ)

ਮਿਰਜ਼ਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਬਦੂਲ ਗਾਨੀ ਨੇ 'ਜੌਹਰਿ ਤੇਗ' ਨਾਂ ਹੇਠ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਲਿਖੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ੇਅਰ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਜੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ 'ਤੇ ਹਨ :

ਮੁੜ ਕੇ ਭੀ ਦੀਜੇ ਹੁਕਮ ਕਿ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਉਂ ਮੈਂ।

ਜਾਏ ਬਲਾ ਸੇ ਜਾਨ ਧੇ ਵਾਪਸ ਨਾ ਆਉਂ ਮੈਂ।

ਜੋਸ਼ ਸੇ ਮੈਦਾਂ ਮੌਂ ਕਦਮ ਕੋ ਬੜਾਉਂ ਮੈਂ।

ਭੂਚਾਲ ਕੀ ਤਰਹ ਸੇ ਜਹਾਂ ਹਲਾਉਂ ਮੈਂ।

ਨਾਮ ਕਾ ਅਜੀਤ ਹੂੰ ਜੀਤਾ ਨਾ ਜਾਓਂਗਾ।

ਜੀਤਾ ਤੋਂ ਬੈਰ ਹਾਰ ਕੇ, ਜੀਤਾ ਨਾ ਆਉਂਗਾ।

ਲੜਕੇ ਨੇ ਲੜ ਕੇ ਜਾਨ ਦੀ ਆਖਰ ਕੋ ਜੰਗ ਮੈਂ।

ਆਯਾ ਥਾ ਹੌਸਲੇ ਸੇ ਧਰਮ ਕੀ ਉਮੰਗ ਮੈਂ।

ਬੇਟੇ ਕੇ ਕਤਲ ਹੋਨੇ ਕੀ ਪਹੁੰਚੀ ਸੂੰਹੀ ਪ੍ਰਬਲ।

ਜਾਨਾ ਜਿ ਬਾਪ ਨੇ ਹੁਆ ਕਤਲ ਵੁਹ ਪਿਸਰ।

ਸ਼ੁਕਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਾ ਕੀਆ ਇਟ ਉਠਾ ਕੇ ਸਰ।

ਅੰਰ ਅਰਜ ਕੀ ਕਿ ਬੰਦਾ ਪੇ ਕਿਪਾ ਕੀ ਕਰ ਨਜ਼ਰ।

ਮੁੜ ਪਰ ਸੇ ਆਜ ਤੇਰੀ ਅਮਾਨਤ ਅਦਾ ਹੂਈ।

ਬੇਟੇ ਕੀ ਜਾਂ ਧਰਮ ਕੀ ਖਾਤਰ ਫਿਦਾ ਹੂਈ।

ਉਦੂੰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਕੀਮ ਅੱਲ੍ਹਾ ਯਾਰ ਖ੍ਰਾਂ ਜੰਗੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ 1913

ਈ. ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵੱਡਾ ਨਾਂ ਹੇਠ ਸਰਹੰਦ ਦਾ ਸਾਕਾ, 1915 ਈ. ਵਿਚ ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨਾਮ ਹੇਠ ਚਮਕੌਰ ਦਾ ਸਾਕਾ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਿਦਕੀ ਸ਼ਾਇਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸਾਲਾ 'ਗਊ ਮਾਤਾ' ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਸ. ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸੇਰਿ-ਪੰਜਾਬ ਐਡੀਟਰ 'ਲਾਇਲ ਗਜ਼ਟ' ਇਸ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ 'ਤੇ ਹੀ ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਸਾਕੇ ਸੰਦਰ ਨਜ਼ਮ ਵਿਚ ਲਿਖੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਾਵਿਕ ਮੂਖੀਆਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਪਾਠਕ ਖੁਦ ਦੇਖਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਕਵੀ ਨੇ ਕਿਸ ਮੁਖਸੂਰਤੀ, ਜੋਸ਼, ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕਵੀ ਦਾ ਇਹ ਮਾਣ ਤੇ ਫਖਰ, ਯੋਗ ਹੀ ਹੈ :

ਅਸ਼ਯਾਰ ਸੇ ਮੁਰਦੋਂ ਕੋ ਭੀ ਜਿੰਦਾ ਕੀਆ ਮੈਂ ਨੇ।

ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਮਰੀਜ਼ ਕੋ ਮਸੀਹਾ ਕੀਆ ਮੈਂ ਨੇ।

'ਉਰਦੂਏ ਮੁੱਲਾ' ਕੋ ਮੁਜੱਲਾ ਕੀਆ ਮੈਂ ਨੇ।

ਨਾ ਪੈਦ ਥਾ ਜੁ ਰੰਗ ਵੱਹ ਪੈਦਾ ਕੀਆ ਮੈਂ ਨੇ।

ਤਹਸੀਂ ਲੀਆ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਟੂਟੇ ਹੂਏ ਦਿਲ ਸੇ।

ਬਸ ਇਸ਼ਕ ਕੇ ਮਾਰੇ ਹੂਏ ਲੂਟੇ ਹੂਏ ਦਿਲ ਸੇ। 167।

(ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ)

ਇਹ ਅਮੋਲਕ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ, ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਲਿਪੀਆਂਡਰ ਕਰ ਕੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਆਸ ਹੈ ਸਾਹਿਤ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਗੇ।

ਕਲਮ ਮੰਦਿਰ, ਪਟਿਆਲਾ

1967

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ

1.

ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ

ਰਚਤ

ਹਕੀਮ ਅੱਲ੍ਹਾ ਯਾਰ ਖਾਂ ਜੌਗੀ

SIKHBOOKCLUB.COM

SIKHBOOKCLUB.COM

1

ਜਿਸ ਦਮ ਹੁਏ ਚਮਕੀਰ ਮੇਂ ਸਿੰਘ੍ ਕੇ ਉਤਾਰੇ
ਝੁਲਾਏ ਹੁਏ ਸ਼ੇਰ ਥੇ ਸਭ 'ਗੈਜ਼' ਕੇ ਮਾਰੇ
ਆਖੋਂ ਸੇ ਨਿਕਲਤੇ ਥੇ ਦਲੇਰੋਂ ਕੇ 'ਸ਼ਰਾਰੇ'
ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਸਿਵਾ ਅੰਤ ਬਾਜ਼ਬਨਾਕ ਥੇ ਸਾਰੇ

ਗੁੱਸੇ ਸੇ ਨਜ਼ਰ ਜਾਤੀ ਥੀ 'ਅਛਵਾਗਜ਼ ਅਦੂ' ਪਰ।
ਤੇਗੇ ਸੇ ਨਿਗਹ ਪੜਤੀ ਥੀ ਦਸ਼ਮਨ ਕੇ 'ਗਲ' ਪਰ।

ਗੁੱਸਾ
ਚੰਗਿਆਚੇ
ਸ਼ੇਰੂ ਸੈਨਾ
ਗਲਾ

2

ਜਥੁਂ ਦੂਰ ਸੇ ਦਰਿਆ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ
 ਛੂਥੇ ਹੂਏ ਸਰਸਾ ਮੌਂ ਪਿਆਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ
 ਯੋਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬਿਗਾੜੇ ਹੂਏ ਸਾਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ
 ਬਿਫਰੇ ਹੂਏ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਢੁਲਾਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ
 ਕਰਤੇ ਥੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹਮੋਂ ਰਨ ਕੀ।
 ਮੱਟੀ ਤਕ ਉੜਾ ਸਕਤੇ ਹੈਂ, ਦਸ਼ਮਨ ਕੇ ਚਮਨ ਕੀ।

3

ਤੁਹਾਂ-ਜਦਾ ਦਰਿਆ ਕੋ ਅਭੀ ਪਾਰ ਕਰੇਂਗੇ
 ਠੋਕਰ ਸੇ ਹਰ ਇਕ ਮੈਜ ਕੋ ਹਮਵਾਰ ਕਰੇਂਗੇ
 ਬਦ-ਅਹਿਦ ਸਿਤਮਗਾਰੋਂ ਸੇ 'ਪੈਕਾਰ' ਕਰੇਂਗੇ
 ਹਮ ਦੋਨੋਂ ਤੋਂ ਦਸ ਲਖ ਕੋ 'ਫਿੱਨਾਰ' ਕਰੇਂਗੇ

ਜੰਗ
ਤਬਾਹ

ਦਾਦੀ ਹੈ ਕਿਧਰ ਮਾਏਂ ਕਿਧਰ, ਭਾਈ ਕਹਾਂ ਹੈਂ ?
 ਅਥੇਂ ਸੇ ਕਈ ਬਾਲਸੇ ਪਿਆਰੇ ਭੀ ਨਿਹਾਂ ਹੈਂ ?

4

ਧੋਖਾ ਦੀਆ ਹਰ ਸਿੰਘ ਕੇ, 'ਪੈਮਾਂ-ਸ਼ਿਕਨੋਂ' ਨੇ
 ਬੇ-ਮਿਹਰੋਂ ਨੇ ਬੇ-ਧਰਮੋਂ ਨੇ 'ਈਮਾਂ-ਸ਼ਿਕਨੋਂ' ਨੇ
 ਜਬ ਇਤਨਾ ਕਹਾ 'ਜੁਲ' ਦੀਆਂ ਅਹਿਸਾਂ-ਸ਼ਿਕਨੋਂ ਨੇ
 'ਪੇਸ਼ਾਨੀ' ਪਿ ਬਲ ਭਾਲੇ ਪਰੇਸ਼ਾਂ-ਸ਼ਿਕਨੋਂ ਨੇ
 ਬੇ ਚੀਂ ਬਜ਼ਬੀਂ ਲਹਿਰ ਯਾ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਮੌਂ ਪੜ੍ਹੀ ਥੀ।
 ਮਾਥੇ ਪੈ ਪਸੀਨਾ ਥਾ, ਯਾ 'ਅਫਸ਼ਾਂ' ਸੀ ਜੜੀ ਥੀ।

ਬਚਨ-ਭੰਗੀ
 ਧਰਮ-ਕੁਸ਼ਟ
 ਫਰੇਥ
 ਮੱਥਾ
 ਕਣੀਆਂ

5

ਇਤਨੇ ਮੌਂ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੁਏ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
 ਵੱਹ ਸਾਬਰੋ-ਸ਼ਾਕਰ ਵੱਹ ਬਹਾਦਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
 ਰਸਤੇ ਮੌਂ ਰੰਵਾ ਆਏ ਬੇ ਦੋ 'ਦੁਰ' ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
 ਬੇ ਗਾਮ ਕੀ ਜਗਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੇ ਪੁਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
 ਛੁਰਮਾਏ ਵੱਹ ਸਭ ਸੇ ਨਹੀਂ ਮੌਕਾ ਯਿਹ ਜਾਜ਼ਬ ਕਾ।
 ਪੁਰਾ ਯਹੀਂ ਕੱਲ ਹੋਗਾ, ਇਰਾਦਾ ਮੇਰੇ ਰੱਖ ਕਾ।

ਮੇਤੀ

6

ਜਿਸ ਝਿੱਤੇ ਮੌਂ ਹਮ ਕਹਤੇ ਥੇ, ਆਨਾ ਯਿਹ ਵੱਹੀ ਹੈ
 ਕੱਲ ਲੁਟ ਕੇ ਹੈ ਜਿਸ ਜਗਹ ਸੇ ਜਾਨਾ ਯਿਹ ਵੱਹੀ ਹੈ
 ਜਿਸ ਜਾ ਪੈ ਬੱਚੋਂ ਕੋ ਕਟਾਨਾ ਯਿਹ ਵੱਹੀ ਹੈ
 ਮੱਟੀ ਕਰੋ ਦੇਤੀ ਹੈ ਠਿਕਾਨਾ ਯਿਹ ਵੱਹੀ ਹੈ
 ਇਕ ਮੌਰਚੇ ਮੌਂ ਫਿਰ ਵਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦਰ ਆਏ।
 ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਅਕਾਲੀ ਵਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜਿਧਰ ਆਏ।

7

ਜਬ ਕਿਲਾ ਮੌਂ ਜਾ ਉਤਰੀ ਥੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸਵਾਗੀ
 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਕੀ ਡੱਤਹਿ' ਤਬ ਦਲੇਰੋਂ ਨੇ ਪੁਕਾਰੀ
 ਵੱਹ 'ਹਮਹਮਾ' ਸ਼ੇਰੋਂ ਕਾ ਵੱਹ ਆਵਾਜ਼ ਥੀ ਭਾਰੀ
 ਬਰ ਬਰਾ ਗਿਆ ਚਮਕੇਰੁ ਹੁਆ 'ਜਲਜਲਾ' ਤਾਗੀ
 'ਸਕਤੇ' ਮੌਂ ਬੁਦਾਈ ਥੀ ਤੇ ਹੈਰਤ ਮੌਂ ਜਹਾਂ ਥਾ।
 ਨਾਅਰਾ ਸੇ ਹੁਆ ਚਰਬ ਭੀ 'ਸਾਕਿਨ' ਯਿਹ ਗੁਮਾਂ ਥਾ।

ਚੜ੍ਹਤ
 ਭੁਚਾਲ
 ਸੁੰਨ
 ਅਹਿੱਲ

ਸੈਮੇ ਕੀਏ 'ਇਸਤਾਦਹ' ਵਹੀ ਉਠ ਕੇ ਕਿਸੀ ਨੇ
ਖੋਲ੍ਹੀ ਕਰਮ ਆਰਾਮ ਕੋ ਹਰ ਏਕ 'ਜਰੀ' ਨੇ
ਰਹਿਰਾਸ ਕਾ ਦੀਵਾਨ ਸਜ਼ਾਇਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
ਮਿਲਜੂਲ ਕਰ ਸਰੇ ਸ਼ਾਮ ਭਜਨ ਗਾਇਆ ਸਭੀ ਨੇ
ਖਾਨਾ ਕਈ ਵਕਤੋਂ ਮੌ 'ਮੁਯੱਸਰ' ਨਾ ਥਾ ਆਇਆ।
ਇਸ ਸ਼ਾਮ ਭੀ ਸ਼ੇਰੋਂ ਨੇ ਕੜਾਕਾ ਹੀ ਉਠਾਇਆ।

ਖੜੇ
ਜੋਧ
ਪ੍ਰਾਪਤ

ਕੁਛ ਲੇਟ ਗਏ ਪ੍ਰਾਕ ਪਿ 'ਜੀਂ-ਪੋਸ਼' ਬਿਛਾ ਕਰ
ਪਹਡਾ ਲਗਾ ਦੇਨੇ ਕੁਈ ਤਲਵਾਰ ਉਠਾ ਕਰ
ਗੋਬਿੰਦ ਭੀ 'ਸ਼ਬ ਬਾਸ' ਹੁਏ ਪੈਮਾਂ ਮੌ ਜਾਕਰ
ਦੇਖਾ ਤੋਂ ਵਹਾਂ ਬੈਠੇ ਹੈਂ ਰਾਰਦਨ ਕੋ ਝੁਕਾ ਕਰ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਮੂੰਹ ਸੇ ਨਿਕਲਤਾ।
ਹੈਂ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ, ਤੂੰਹੀ ਤੂੰ, ਹੈ ਮੂੰਹ ਸੇ ਨਿਕਲਤਾ।

ਘੜੇ ਦਾ ਜੀਨ
ਰਾਤ੍ਰੀ-ਵਿਸਰਾਮ

ਜਬ ਛੇਦ੍ਵ ਘੜੀ ਰਾਤ ਗਾਈ 'ਜ਼ਿਕਰਿ ਖੁਦਾ' ਮੌ
ਸੈਮੇ ਸੇ ਨਿਕਲ ਆਏ ਸਰਕਾਰ ਹਵਾ ਮੌ
ਕਦਮੋਂ ਸੇ ਟਹਿਲਤੇ ਥੇ ਮਗਰ ਦਿਲ ਥਾ 'ਦੁਆ' ਮੌ
ਬੋਲੇ, 'ਐ ਖੁਦਾਵੰਦ! ਹੁੰ ਖੁਸ਼ ਤੇਰੀ ਰਜਾ ਮੌ
ਕਰਤਾਰ ਸੇ ਕਹਤੇ ਥੇ ਗੋਇਆ 'ਰੂਬਹਰੂ' ਹੋ ਕਰ।
'ਕੱਲ ਜਾਉਂਗਾ ਚਮਕੌਰ ਸੇ ਮੈਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਕਰ।'

ਰੱਖੀ ਯਾਦ
ਅਰਦਾਸ
ਸਨਮੁਖ

'ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹੂੰ ਬੱਚੇ ਭੀ ਮਿਰੇ ਤੇਰੇ ਹੈਂ ਮੌਲਾ
ਥੇ ਤੇਰੇ ਹੀ, ਹੈਂ ਤੇਰੇ ਰਹੋਗੇ ਤੇਰੇ ਦਾਤਾ
ਜਿਸ ਹਾਲ ਮੈਂ ਰਖੇਂ ਤੂੰ ਵੱਡੀ ਹਾਲ ਹੈ ਅੱਛਾ'
'ਜੁਜ਼' ਸੁਕਰ ਆਨੇ ਕਾ ਜੁਬਾਂ ਪਰ ਨਹੀਂ ਸ਼ਿਕਵਾ
ਲੇਟੇ ਹੁਏ ਹੈਂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਆਜ ਜ਼ਿਮੀਂ ਪਰ
ਕਿਸ ਤਰਹ ਸੇ ਚੈਨ ਆਏ ਹਮੇਂ 'ਸ਼ਾਹਿ-ਨਸ਼ੀ' ਪਰ।

ਬਿਨਾ
ਸ਼ਾਹੀ ਅਸ਼ਣ

ਜਿਹ ਕਹਕੇ ਗੁਰੂ 'ਲਸ਼ਕਰਿ ਪ੍ਰਭਤਾ' ਮੋਹਰ ਆਏ
ਪਹਰੇ ਪੇ ਜਵਾਂ ਉੱਘਤੇ ਅਕਸਰ ਨਜ਼ਰ ਆਏ
ਯੂਂ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਬਾਮੇਸ਼ ਗਏ, ਬੇਖਬਰ ਆਏ
ਸੈਣੇ ਹੂਏ ਬੱਚੋਂ ਕੇ 'ਕਗੀ' ਜੂਂ ਪਿਦਰ ਆਏ
ਗਾਰਜ਼ ਕਿ ਦਬੇ ਪਾਉਂ ਟਹਲਨੇ ਲਗੇ ਸਤਿਗੁਰ।
ਭਗਤੀ ਸੇ ਮਰੀਦੇਂ ਕੀ, ਬਹਲਨੇ ਲਗੇ ਸਤਿਗੁਰ।

ਸੁਤੀ ਫੇਜ਼

५८

13

ਸਾਫੇ ਕਬੀ ਸਿੰਘੋ ਕੇ ਉਠਾਤੇ ਥੇ ਜਿਮ੍ਮੀਂ ਸੇ
 ਕੇਸ ਉਸਕੇ ਜੁ ਝਾੜੇ ਤੋਂ ਲੀ ਖਾਕ ਉਸਕੀ 'ਜਬੀ' ਸੇ
 ਸਰ ਠੀਕ ਕੀਏ ਸਰਕੇ ਹੁਏ 'ਬਾਲਸ਼ ਜੀ' ਸੇ
 ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਕੌ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਕਹੀਂ ਸੇ
 ਹਾਥਾ ! ਕਿਸੀ ਮੁਗਸਦ ਮੌਂ 'ਅਸਥਾਰ' ਨਹੀਂ ਹੈ।
 ਯਿਹ ਪਿਆਰ ਕਿਸੀ ਪੀਰ ਮੌਂ 'ਜਿਨ੍ਹਾਵ' ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮਸਤਕ

ਪਰਸੁਆਰਥ
ਹਰਿਗਿਤ

14

ਬੇ ਦੇਖਤੇ ਹਰ ਇਕ ਕੋ ਗੁਰੂ 'ਦੀਦਾਏ' ਤਰ ਸੇ
ਉਲਡਤ ਕੀ ਨਿਗਾਹਾਂ ਸੇ ਮੁਹੱਈਤ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਸੇ
ਬਾਧੇ ਹੁਏ ਪਟਕਾ ਪਏ ਕਿਵਿਸਤ ਬੇ ਕਮਰ ਸੇ
ਬਾ ਜਾਗਤਾ ਕੋਈ ਤੇ ਸਰਕ ਜਾਤੇ ਬੇ ਸਰ ਸੇ
ਨਫਰਤ ਬੀ ਯਾ ਤਕ ਸ਼ਹਿ ਵਾਲਾ ਕੋ 'ਰਿਆ' ਸੇ।
ਨੈਕੀ ਕੋ ਛਪਾਤੇ ਬੇ ਸਦਾ 'ਮਾਓ-ਸ਼ਸ਼ਮਾ' ਸੇ।

८४

15

ਜਿਨ ਸਿੰਘੋਂ ਨੇ ਕੱਲ ਮੌਤ ਕੇ ਸਾਹਿਲ ਥਾ ਉਤਰਨਾ
 ਕੱਲ ਸੁਖਾ ਥਾ ਜਿਨ ਖਾਲਸੋਂ ਨੇ ਜੰਗ ਮੈਂ ਮਰਨਾ
 ਬਾਲੀ ਸੇ ਸ਼ਹੀਦੇਂ ਕੇ ਹੁਆ ਜਬਕਿ ਗੁਜਰਨਾ
 ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁਆ ਇਸ ਜਾ ਸੇ ਕਦਮ ਆਗੇ ਕੋ ਧਰਨਾ
 ਚੁਮਾ ਕਬੀ 'ਹਲਕੁਮ' 'ਦਹਨ' ਚੁਮਨੇ ਬੈਠੇ।
 ਜਬ 'ਪਾਇਤੀ' ਆਏ ਤੇ ਚਰਨ ਚੁਮਨੇ ਬੈਠੇ।

ਗੱਲ, ਮੁਖ
ਪੈਂਦ ਵੱਲ

ਭੁਰਮਾਈ 'ਸਹਰ' ਸੋ ਕੇ ਜਿਹ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਨ ਹੋਂਗੇ
 ਅਬ ਸੋ ਕੇ ਜਿਹ ਫਿਰ ਨੌਜਵਾਨ ਸੇ ਬੇਦਾਰ ਨ ਹੋਂਗੇ
 ਹਮ ਹੋਂਗੇ ਮੁਸੀਬਤ ਮੌਂ ਮਗਰ ਯਾਰ ਨ ਹੋਂਗੇ
 ਯੇ ਸਿੰਘ ਪਿਆਰੇ ਜਿਹ ਵਛਾਦਾਰ ਨ ਹੋਂਗੇ
 ਸੋਏ ਹੋਏ ਸ਼ੇਰੋਂ ਕੋ ਗਲੇ ਅਪਨੇ ਲਗਾਇਆ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਦਲੇਰੋਂ ਕੋ ਗਲੇ ਅਪਨੇ ਲਗਾਇਆ।

ਤੜਕਸਾਰ

ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰੇ ਜੀ ਮੌਂ ਜਮਾਨਾ ਤੋਂ ਯਕੀਂ ਹੈ
 ਕਹਿ ਦੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਕਾ ਸਾਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਯਿਹ ਪਿਆਰ ਮੁਰੀਦੋਂ ਸੇ ਜਿਹ 'ਸ਼ਫ਼ਕਤ' ਭੀ ਕਹੀਂ ਹੈ
 ਭਗਤੀ ਮੌਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜ਼, ਸੰਸਾਰ ਜ਼ਿਮੀਂ ਹੈ
 ਉਲੜਤ ਕੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਕਹੀਂ ਹਮ ਨੇ।
 ਹੈ ਦੇਖਨਾ ਇਕ ਬਾਤ ਸੁਨੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹਮ ਨੇ।

ਕਿੱਪਾਲਤਾ

ਕਰਤਾਰ ਕੀ ਸੌਗੰਦ ਹੈ ਨਾਨਕ ਕੀ ਕਸਮ ਹੈ
 ਜਿਤਨੀ ਭੀ ਹੋ ਗੋਬਿੰਦ ਕੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਵੁਹ ਕਮ ਹੈ
 'ਹਰ ਚੰਦ' ਮਿਰੇ ਹਾਥ ਮੌਂ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਕਲਮ ਹੈ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਲਿਖ੍ਯੂ ਵਸਫ਼ ਕਹਾਂ 'ਤਾਬਿ ਰਕਮ' ਹੈ
 ਇਕ ਆਂਧ ਸੇ ਕਿਆ ਬੁਲਬੁਲਾ ਕੁਲ 'ਬਹਿਰ' ਕੇ ਦੇਖੇ।
 ਸਾਹਿਲ ਕੋ ਯਾ ਮੰਝਧਾਰ ਕੋ ਯਾ ਲਹਿਰ ਕੇ ਦੇਖੇ।

ਭਾਵੇ

ਲਿਖਣ-ਸ਼ਕਤੀ

ਸਾਗਰ

ਮੱਦਾਹ ਹੂੰ ਨਾਨਕ ਕਾ 'ਸਨਾ ਭੂਹਾ' ਹੂੰ ਤੋ ਤੇਰਾ
 ਪਿਨਹਾਂ ਹੂੰ ਤੋ ਤੇਰਾ ਹੂੰ ਨੁਮਾਯਾਂ ਹੂੰ ਤੋ ਤੇਰਾ
 ਸਾਦਾਂ ਹੂੰ ਤੋ ਤੇਰਾ ਹੂੰ ਸਨਾ-ਖਵਾਹ ਹੂੰ ਤੋ ਤੇਰਾ
 ਹਿੰਦੂ ਹੂੰ ਤੋ ਤੇਰਾ ਹੂੰ ਮੁਸਲਮਾਂ ਹੂੰ ਤੋ ਤੇਰਾ
 ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਂ ਤੂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਰਾਹੇ-ਹੁਦਾ ਮੌਂ।
 ਦਰਜਾ ਹੈ ਤਿਰਾ ਖਾਸ ਹੀ ਪਾਸਾਨੇ-ਖੁਦਾ ਮੌਂ।

ਜਸ ਗਾਊਣ ਵਾਲਾ

20

ਐ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ! ਤੂੰ ਵੱਹ 'ਅਬਚਿ ਕਰਮ' ਹੈ
 ਐ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ! ਤੂੰ ਵੱਹ 'ਅਬਚਿ ਹਮਮ' ਹੈ
 ਸਾਨੀ ਤੇਰਾ ਦਾਰਾ ਥਾ ਨ ਸਿਕੰਦਰ ਹੈ ਨ 'ਜਮ' ਹੈ
 ਖਾਤਾ ਤੇਰੇ ਕਦਮਾਂ ਭੀ ਡਗੀਦੂੰ ਭੀ ਕਸਮ ਹੈ
 ਹਾਤਮ ਕਾ 'ਸਖਾਵਤ' ਸੇ ਅਗਰ ਨਾਮ ਭੁਲਾਇਆ।
 'ਜਰਾਤ' ਸੇ ਹਮੇਂ ਰੁਸਤਮੇਂ ਬਹਿਰਾਮ ਭੁਲਾਇਆ।

ਯਕਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਮੇਘ
 ਉਤਸ਼ਾਹ
 ਜਮਕੈਦ
 ਦਾਨ
 ਦਲੇਗੀ

21

ਕਿਸ ਸ਼ਾਨ ਕਾ ਰੁਤਬਾ ਤਿਰਾ ਅੱਲਾਹੁ ਗਾਨੀ ਹੈ
 ਮਸਕੀਨ ਗਰੀਬੋਂ ਮੌਂ ਦਲੇਰੋਂ ਮੌਂ 'ਜਗੀ' ਹੈ
 ਅੰਗਦ ਹੈ ਅਮਰਦਾਸ ਅਰਜਨ ਭੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ
 ਨਾਨਕ ਸੇ ਲੇ, ਤਾ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਤੂੰ ਸਭੀ ਹੈ
 ਤੀਰਥ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਰੂਇ ਰੈਸ਼ਨ ਕੇ ਬਰਾਬਰ।
 ਦਰਸ਼ਨ ਤਿਰੇ ਦਸ ਗੁਰੂਓਂ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੇ ਬਰਾਬਰ।

ਜੋਧਾ

22

ਕਿਸ ਸਬਰ ਸੇ ਹਰ ਏਕ ਕੜੀ ਤੂੰ ਨੇ ਉਠਾਈ
 ਕਿਸ ਸ਼ੁਕਰ ਸੇ ਹਰ ਚੋਟ ਕਲੇਜੇ ਪੈ ਹੈ ਖਾਈ
 ਵਾਲਦ ਕੋ ਕਟਾਇਆ ਕਬੀ ਐਲਾਦ ਕਟਾਈ
 ਕੀ ਫਿਕਰ ਮੌਂ ਛਾਕੇ ਮੌਂ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਸੇ ਲੜਾਈ
 ਹਿੰਮਤ ਸੇ ਤਿਰੀ ਸਭ ਥੇ 'ਸਲਾਤੀਨ' ਲਰਜ਼ਤੇ।
 ਜੁਰਾਤ ਸੇ ਤਿਰੀ ਲੋਗ ਥੇ ਤਾ-ਚੀਨ 'ਲਰਜ਼ਤੇ'।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ
 ਕੰਬਦੇ

23

'ਆਦਾ' ਨੇ ਕਭੀ ਤੁਝ ਕੋ ਸੰਭਲਨੇ ਨਾ ਦੀਆ ਥਾ
 ਆਚਾਮ ਸੇ ਪਹਿਲੂ ਕੋ ਬਦਲਨੇ ਨਾ ਦੀਆ ਥਾ
 ਗੁਲਸ਼ਨ ਕੋ ਤਿਰੇ ਛੂਲਨੇ ਫਲਨੇ ਨਾ ਦੀਆ ਥਾ
 ਕਾਂਟਾ ਦਿਲਿ-ਪੁਰ, ਖੂੰ ਸੇ ਨਿਕਲਨੇ ਨਾ ਦੀਆ ਥਾ
 ਜਿਸ ਰਨ ਮੌਂ ਲੜਾ ਬੇਸਰੋ ਸਾਮਾਨ ਲੜਾ ਤੂੰ।
 ਸੌ ਸਿੰਘ ਲੀਏ ਲਾਖੋਂ ਪੈ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਪੜਾ ਤੂੰ।

ਵੈਗੀ

‘ਜ਼ਕ’ ਦੀ ਕਬੀ ਨੱਵਾਬ ਕੋ ਰਾਜੇਂ ਕੋ ਭਗਾਯਾ
ਮੈਦਾਂ ਮੌਲਿਆਂ ਮੈਂ ਮੁਕਾਬਿਲ ਜੁ ਹੂਆ ਮਾਰ ਗਿਰਾਯਾ
ਘਸਾਨ ਮੈਂ ਜਬ ਆਨ ਕੇ ਤੇਗੋਂ ਕੋ ਫਿਰਾਯਾ
ਫਿਰ ਕਰ ਦੀਆ ਇਕ ਆਨ ਮੈਂ ਲਸ਼ਕਰ ਕਾ ਸਫ਼ਾਯਾ

ਹਾਰ

ਕੱਲ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਚਮਕੌਰ ਮੈਂ ਫਿਰ ‘ਖੇਤ’ ਪੜੇਗਾ।
ਗੋਬਿੰਦ ‘ਸਹਰ’ ਹੋਤੇ ਹੀ ਲਾਥੋਂ ਸੇ ਲੜੇਗਾ।

ਜੁੱਧ
ਸਵੇਰੇ

ਬਾਕੀ ਥੀ ਘੜੀ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਸੈਮੇ ਮੈਂ ਆਏ
ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਯਹਾਂ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਸੌਤੇ ਹੂਏ ਪਾਏ
ਦੋਨੋਂ ਕੇ ਰੁਖੇ-ਪਾਕ ਸੇ ਕੇਸ ਜੋ ਹਟਾਏ
‘ਅਫ਼ਲਾਕ’ ਨੇ ਸ਼ਰਮਾ ਕੇ ਮਹੋਂ ਮਹਰ ਛਿਪਾਏ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ‘ਦਹਨ’ ਜਬ ਦਹਨ ਪਾਕ ਪੇ ਰੱਖਾ।
ਕੁਮਲਾ ਕੇ ਹਰ ਇਕ ਫੂਲ ਨੇ ਸਰ ਖਾਕ ਪੇ ਰੱਖਾ।

ਅਸਮਾਨ
ਮੁਖਜ਼ਾ

ਮਰਘਟ ਕੀ ਤਰਹ ਇਸ ਘੜੀ ਸੁੰਨਸਾਨ ਜਿਮ੍ਮੀ ਥੀ
ਖਾਮੋਸੀ ਸੀ ਢਾਈ ਹੂਈ ਤਾ ‘ਅਰਸ਼ ਬਰੀ’ ਥੀ
ਵੈਰਾਨੀ ਥੀ ਐਸੀ ਨ ਉਦਾਸੀ ਜੇ ਕਹੀਂ ਥੀ
ਆਫ਼ਤ ਥੀ ਬਲਾ ਥੀ ਯੌਹ, ਕੋਈ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਥੀ
ਦੁਨੀਆ ਪੇ ਥਾ ਛਾਇਆ ਹੂਆ ਇਸ ਤਰਹ ਅੰਧੇਰਾ।
ਲੁਕ ਗੋਦ ਪੇ ਮਿੱਟੀ ਕੀ ਹੋ ਜਿਸ ਤਰਹ ਸੇ ਫੇਰਾ।

ਉੱਚੇ ਗਰਾਨੀ

ਤਾਰੇ ਭੀ ਚਮਕਤੇ ਥੇ ਮਗਰ ਰਾਤ ਥੀ ਕਾਲੀ
ਘਟ ਘਟ ਕੇ ਹੂਆ ‘ਮਾਹ’ ਦੋ ਹਫ਼ਤਾ ਥਾ ਹਲਾਲੀ
‘ਅੰਗੁਸਤ ਦਹਨ’ ਮੈਂ ਥੀ ਝੁਲਕ ਨੇ ਗੋਯਾ ਡਾਲੀ
ਅਫਸੋਸ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਯਹ ਸੂਰਤ ਥੀ ਬਨਾ ਲੀ
ਹਸਰਤ ਸੇ ਸਭੀ ਕਲਗੀਓਂ ਵਾਲੇ ਕੋ ਥੇ ਤਕਤੇ।
ਆਖੋਂ ਮੈਂ ਸਿਤਾਰੋਂ ਕੇ ਭੀ ਆਂਸੂ ਥੇ ਝਲਕਤੇ।

ਚੰਦ

ਉੰਗਲੀ ਮੁੰਹ ਵਿਚ

ਸੋਏ ਹੁਏ ਬੱਚੇਂ ਕੋ ਕਹਾ ਸਰ ਕੋ ਪਕੜ ਕਰ
ਚਲ ਦੋ ਗੇ ਅਬ 'ਅੱਬਾ' ਕੋ ਮੁਸੀਬਤ ਮੌਜੂਦ ਕਰ
ਬੀ ਜਿੰਦਗੀ ਲਿਖੀ ਹੁਈ ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਉਜੜ ਕਰ
ਫਿਰ ਮਿਲਨੇ ਕਾ ਵਾਅਦਾ ਤੋਂ ਕੀਏ ਜਾਓ ਵਿਛੜ ਕਰ

ਪਿਤਾ

ਥੇ ਚਾਰ, ਹੋ ਅਬ ਦੋ ਹੀ 'ਸਹਰ' ਯਿਹ ਭੀ ਨ ਹੋਂਗੇ।
ਹਮ ਸਥਰ ਕਰੋਂਗੇ ਜੁ ਅਗਾਰ ਯਿਹ ਭੀ ਨ ਹੋਂਗੇ।

ਸਵੇਰ

ਫੁਰਮਾਤੇ ਥੇ 'ਕੱਲ ਦੋਨੋਂ' ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੋਗੇ
ਦੂਧ ਭੋਗੋਂਗੇ ਹਮ 'ਬੁਲਦ' ਮੌਜੂਦ ਚੈਨ ਕਰੋਗੇ
ਹੋਤੇ ਹੀ ਸਹਰ ਦਾਗਿ-ਜੁਦਾਈ ਹਮੋਂ ਦੋ ਗੇ
ਸੁਪਨੇ ਮੌਜੂਦ ਆ ਕੇ ਕਬੀ ਬਾਪ ਕੀ ਲੋ ਗੇ
ਐ ਪਿਆਰੇ ਅਜੀਤ! ਐ ਮੇਰੇ ਸੁਝਾਰ ਪਿਆਰੇ!
ਹਮ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਕੁਛ, ਸੁਣਤੇ ਹੋ ਦਿਲਦਾਰ ਪਿਆਰੇ?

ਬਹਿਸ਼ਤ

'ਮਾਸੂਮ ਹੈ ਮਜ਼ਲੂਮ ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਸੇ ਭਲੇ ਹੋ
ਲਖਤੇ-ਦਿਲ ਗੋਬਿੰਦ ਹੈ, ਨਾਜ਼ੋਂ ਸੇ ਪਲੇ ਹੋ
ਦੁਨੀਆ ਹੁਈ ਅੰਧੇਰ ਜਬ ਆਖੋਂ ਸੇ ਟਲੇ ਹੋ
ਘਰ ਬਾਰ ਲੁਟਾ ਬਾਪ ਕਟਾ ਤੁਮ ਭੀ ਚਲੇ ਹੋ
ਬੱਚੇ ਇਸੀ ਹਾਲਤ ਮੌਜੂਦ ਅਬੀ ਸੋਏ ਪੜ੍ਹੇ ਥੇ।
'ਬਾਦੀਦਾ ਤਰ' ਸਤਿਗੁਰੂ 'ਬਾਲੀ' ਪੇ ਖੜ੍ਹੇ ਥੇ। ਸਜਲ ਨੈਣ, ਸਿਰਹਾਣੇ

ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ

ਇਕ ਬਾਰ 'ਸੂਇ ਛਲਕ' ਮੁੰਹ ਕਰ ਕੇ ਵੱਹ ਬੋਲੇ
ਹੋਨੀ ਹੈ ਜੋ ਕੁਛ ਆਸਕੇ-ਸਾਦਿਕ ਪੈ ਵੱਹ ਹੋ ਲੇ
ਕਰਛੀ, ਹੈ ਇਜਾਜ਼ਤ/ ਤੋਂ ਕਲੇਜੇ ਮੌਜੂਦ ਗਡੈ ਲੇ
ਸਰ ਕਾਟਕੇ ਤਨ ਚੁਹੇ ਤੋਂ ਨੇਜ਼ੇ ਮੌਜੂਦ ਪ੍ਰੈ ਲੇ?
ਹੈ ਸ਼ੇਕ ਸ਼ਹਾਦਤ ਕਾ ਹਮੋਂ ਸਭ ਸੇ ਜਿਆਦਾ।
ਸੌ ਸਰ ਭੀ ਹੋਂ ਕੁਰਬਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੱਬ ਸੇ ਜਿਆਦਾ।

ਮੈਂ ਨੇ ਹੀ ਬਰਸ ਚੰਦਹ ਕਾ ਬਨਬਾਸ ਥਾ ਝੇਲਾ
 ਮੈਂ ਵੱਹ ਹੁੰ ਜਸ਼ੋਪਾਂ ਕੀ ਜੋ ਆਰੋਸ਼ ਮੈਂ ਖੇਲਾ
 ਮਾਰਾ ਥਾ ਕੰਸ ਮੈਂ ਨੇ ਥਾ ਅਰਜੁਨ ਮਿਰਾ ਚੇਲਾ
 ਕੈਰਵ ਸੇ ਲੜਾ ਮੈਂ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਮੈਂ ਇਕੇਲਾ
 ਥਾ ਬੁਧ ਭੀ ਮੈਂ ਬਾਦ ਮੈਂ ਸੰਕਰ ਭੀ ਬਨਾ ਹੁੰ।
 ਨਾਨਕ ਕੇ ਭੀ ਚੌਲੇ ਮੈਂ ਸੈਂ ਬਾਬਰ ਕੋ ਮਿਲਾ ਹੁੰ।

ਅਕਬਰ ਭੀ ਪਿਆਦਾ ਮਿਰੇ ਦਰਬਾਰ ਮੈਂ ਆਇਆ
 ਬਰਕਤ ਨੇ ਮਿਰੀ ਛਤਹ ਥਾ ਆਸਾਮ ਕਰਾਇਆ
 ਮੈਂ ਨੇ ਬੁਤ ਵ ਬੁਤਖਾਨਾ ਖੁਦਾਈ ਕੋ ਭੁਲਾਇਆ
 ਭਗਵਾਨ ਕਾ ਘਰ ਮੈਂ ਨੇ ਹੀ ਮਸਜਿਦ ਥਾ ਬਨਾਇਆ
 ਬਾਲੂ ਕੀ ਤਪੀ ਰੇਤ ਮਿਰੇ ਤਨ ਪੇ ਪੜੀ ਥੀ।
 ਮੈਂ ਵੱਹ ਹੁੰ ਉਬਲਨੇ ਪੇ ਭੀ ਉਡ ਤਕ ਨ ਕਗੀ ਥੀ।

ਹਿੰਮਤ ਕਾ ਮਿਰੀ ਆਪ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਹੈ 'ਸ਼ਾਹਦ'
 ਅਜਮਤ ਕਾ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਹਿ ਜਹਾਂਗੀਰ ਹੈ ਸ਼ਾਹਦ
 ਸਰ ਜਿਸ ਨੇ ਕਟਾ ਦਿਹਲੀ ਮੈਂ 'ਸ਼ਮਸੀਰ' ਹੈ ਸ਼ਾਹਦ
 ਤੋਂ ਸਭ ਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ 'ਫਲਕਿ' ਪੀਰ ਹੈ ਸ਼ਾਹਦ
 ਜਬ ਜ਼ਲਮ ਸੇ ਜ਼ਾਲਮ ਨੇ ਜਹਾਂ ਪੀਸ ਦੀਆ ਥਾ।
 ਹਮ ਨੇ ਹੀ ਧਰਮ ਕੇ ਲੀਏ ਫਿਰ ਸੀਸ ਦੀਆ ਥਾ।

ਗਵਾਹ

ਤੇਗ

ਅਸਮਾਨ

ਜਬ ਜਬ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁਈ ਬੰਦੋਂ ਕੋ ਹਮ ਆਏ
 ਜ਼ਾਲਮ ਕਾ ਕੀਆ ਖਾਤਮਾ ਮਜ਼ਲੂਮ ਬਚਾਏ
 ਚਿੜੀਓਂ ਸੇ ਅਗਰ ਚਾਹਾ/ਤੋਂ ਫਿਰ ਬਾਜ਼ ਤੁੜਾਏ
 ਦੇਖਾ ਜਿਸੇ ਹੱਕਦਾਰ/ਉਸੇ ਤਖਤ ਦਿਲਾਏ
 ਕਾਮ ਆਏ ਛਕੀਰੋਂ ਕੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਹੋਂ ਕੇ ਭੀ ਆਏ।
 ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੇ ਭੀ ਆਏ 'ਹਵਾ-ਮੁਹੌ' ਕੇ ਭੀ ਆਏ।

ਹਿੜ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਲਖ-ਲੁਟ ਹੈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੇ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਹਮਾਰੀ
ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ ਹੈ ਜੋ ਆਤਾ ਹੈ ਭਿਖਾਰੀ
ਦੁਨੀਆ ਮੌਂ ਹੈਂ ਹਮ ਬਾਗ ਮੌਂ ਜੂਂ 'ਬਾਗਦਿ ਬਹਾਰੀ'
ਪਿਆਰੀ ਹਮੌਂ ਅੱਲਾਹ ਕੀ 'ਮੁਖਲੂਕ' ਹੈ ਸਾਰੀ

ਧਸੰਤੀ ਪੌਣ

ਲੋਕਾਈ

ਵਧੇਰੇ

ਖੁੱਲ੍ਹੇ

ਸਿਖ ਜਾਨ ਸੇ ਪਿਆਰੇ ਹਮੌਂ ਬੱਚੋਂ ਸੇ 'ਸਿਵਾ' ਹੈਂ।
ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਪੇਂਡੀ ਦਰ 'ਛੈਜ਼' ਕੇ ਵਾ ਹੈਂ।

ਮਰਦਾਨੇ ਕੋ ਹਮ ਨੇ ਹੀ 'ਰਫ਼ਾਕਤ' ਮੌਂ ਥਾ ਰੱਖਾ
ਕੈਲਾਂ ਕੋ ਭੀ ਹਮ ਨੇ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਮੌਂ ਥਾ ਰੱਖਾ
ਜਿਸ ਨੇ ਭੀ ਕਦਮ ਅਪਨੀ ਜਮਾਇਤ ਮੌਂ ਥਾ ਰੱਖਾ
ਮਹਿਹੂਜ਼ ਉਸੇ ਹਮ ਨੇ ਹਰ ਆਫ਼ਤ ਮੌਂ ਥਾ ਰੱਖਾ

ਸੰਗ ਸਾਥ

ਅਥ ਭੀ ਵੂਹੀ ਆਦਤ ਵੂਹੀ ਨੀਅਤ ਹੈ ਹਮਾਰੀ।
ਯਕਸਾਂ 'ਹਰਮੈ ਦੈਰ' ਸੇ 'ਸ਼ਫ਼ਕਤ' ਹੈ ਹਮਾਰੀ।

ਮਸੀਤ ਤੇ ਮੰਦਰ,

ਕਿਧੁਰ

ਮਿਰਜੇ ਕਈ ਸੈਦੇ ਸੇ ਭੀ ਕੁਰਬਾਨ ਹੁਏ ਹੈਂ
ਮਾਮੂ ਸੇ 'ਤਸੱਦੂਕ' ਭੀ ਕਈ ਖਾਨ ਹੁਏ ਹੈਂ
ਚੰਦੂ ਸੇ ਭੀ ਗੰਗਾ ਸੇ ਭੀ ਸੈਤਾਨ ਹੁਏ ਹੈਂ
ਬਾਘਜੀਦ ਸੇ ਭੀ ਬਾਅਜ਼ ਬੇਈਮਾਨ ਹੁਏ ਹੈਂ

ਨਿਛਾਵਰ

ਹਿੰਦੂ ਹੈਂ ਸਭ ਅੱਛੇ ਨਾ ਮੁਸਲਿਮਾਨ ਹੈਂ ਅੱਛੇ।
ਦਿਲ ਨੇਕ ਹੈਂ ਜਿਨ ਕੇ ਵਹੀ ਇਨਸਾਨ ਹੈਂ ਅੱਛੇ।

ਤਾਰੋਂ ਸੇ ਥਾ ਆਕਾਸ਼ ਚਰਾਗੋਂ ਭਰੀ ਥਾਲੀ
ਥੀ ਰੁਖ ਪੇ ਬੜੇ ਬੁਤ ਕੇ ਪੜੀ ਨੂਰ ਕੀ ਜਾਲੀ
ਅਥ ਜਲ ਚੁਕੀ ਥੀ 'ਚਰਖ' ਕੇ ਮੰਦਰ ਮੌਂ ਦੀਵਾਲੀ
ਥੀ ਪੂਜ ਚੁਕੀ ਥੀ ਜੂਹਰਾ 'ਜਬੀ' ਪੂਜਨੇ ਵਾਲੀ

ਗਗਨ

ਚਿਹਰਾ

ਪੁਰਖ

ਅਧੇਰੇ

ਫਿਰ 'ਸ਼ਰਕ' ਕੀ ਜਾਨਬ ਸੇ ਸਫੈਦੀ ਨਿਕਲ ਆਈ।
'ਜੂਲਮਾਤ' ਮੌਂ ਇਕ ਨੂਰ ਕੀ ਨਦੀ ਉਛਲ ਆਈ।

ਇਸ ਜੋਰ ਸੇ 'ਸੈਲਾਬ' ਹੂਆ ਨੂਰ ਕਾ ਜਾਰੀ
 'ਕਛ' ਕੀ ਤਰਹ ਬਹਨੇ ਲਗੀ ਅੰਜਮ ਕੀ ਕਿਆਰੀ
 ਤਾਰੋਂ ਨੇ ਸਹਰ ਕੇ ਅਭੀ ਹਿੰਦ ਨਾ ਥੀ ਹਾਰੀ
 ਤੁਲਾਨ ਹੂਆ ਮਾਹ ਕੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਪੇ ਭੀ ਤਾਰੀ

ਹੜ
ਤੁਲ

ਇਸ ਸੈਲ ਸੇ 'ਸਿਆਰੇ' ਸਭੀ ਐਜ ਪੈ ਟੁਟੇ।
 ਜਿਸ ਤਰਹ 'ਹੱਬਾਬ' ਆ ਕੇ ਸਰਿ-ਮੈਜ ਪੈ ਟੁਟੇ।

ਤਾਰੇ
ਕੁਲਭੁਲੇ

ਜਿਤਨੀ ਥੀ ਕਮਾਂ ਨੂਰ ਕੀ ਖੈਚਤੀ ਚਲੀ ਆਤੀ
 ਥੀ ਉਤਨੀ ਸਿਆਹੀ ਪੇ ਸਫੈਦੀ ਮਿਲ ਜਾਤੀ
 ਹਰ ਇਕ ਕਿਰਨ ਤੌਰ ਕੀ ਤੇਜ਼ੀ ਥੀ ਦਿਖਾਤੀ
 ਨੇਜ਼ੋਂ ਸੇ 'ਸੁਆਓ' ਕੇ ਛਨੀ ਚਰਖ ਕੀ ਛਾਤੀ
 'ਖੁਰਸ਼ੀਦ' ਨਿਕਲਨੇ ਹੀ ਕੋ ਥਾ ਅਥ ਕੋਈ ਦਮ ਮੇਂ।

ਸੁਰਜ
ਭਾਵ ਸਾਰੇ

ਬੇਦਾਰ ਥੇ ਸਭ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਕਬ ਕੇ
 ਨਹਾ ਧੋ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੂਏ ਥੇ ਧਿਆਨ ਮੌਂ ਰੱਬ ਕੇ
 ਦੀਵਾਨ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਕਾ ਜਲਵੇ ਥੇ ਗੁਜ਼ਬ ਕੇ
 ਖੁਦ ਰਖਤੇ ਥੇ ਤਸ਼ਰੀਫ ਗੁਰੂ ਸਾਹਮਨੇ ਸਭ ਕੇ
 ਥੇ ਪਾਸ ਅਜੀਤ ਐਂਗ ਥੇ ਜੁਝਾਰ ਧਿਆਰੇ।

ਗੱਦੀ ਪੇ ਪਿਤਾ ਬੇਟੇ ਭੀ ਮਸਨਦ ਕੇ 'ਕਰੀ' ਥੇ
 ਦੋ ਚਾਂਦ ਕੇ ਟੁਕੜੋਂ ਮੌਂ ਗਰਦ 'ਮਾਹ' ਮਥੀ ਥੇ
 ਥੇ ਨੂਰ ਸੇ ਤਨ ਪੈਕਰਿ ਖਾਕੀ ਯਹ ਨਹੀਂ ਥੇ
 ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੋਂ ਸੇ ਸ਼ਹਿ, ਸ਼ਾਹ ਸੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਹੁਸੀਂ ਥੇ
 'ਅਮਾਮੇ' ਪੇ ਕਲਗੀ ਕਾ ਅਜਬ ਤੁਰਗ ਸਜਾ ਥਾ।

ਚੰਦ

ਇਕ ਉੰਕਿਆਰ ਸਾਫ਼ ਗੁਰਮੁਖੀ ਮੌਂ ਥੂੰ ਲਿਖਾ ਥਾ।

ਦਸਤਾਰ

‘ਪੇਸ਼ਾਨੀਏ’ ਪੁਰ ਆਬਧ ਪੇ ਯੰ ਕੇਸ ਥੇ ਕਾਰੇ
ਸੁੰਬਲ ਕਾ ਗੋਯਾ ਖੇਤ ਥਾ ਦਰਿਆ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ
ਅਥਰੂ ਤਲੇ ਆਂਖੇ ਥੀ ਯਾ ਜੰਗਲ ਮੌਂ ‘ਚਿਕਾਰੇ’
ਵੱਹ ਨਾਕ ਕਾ ਨਕਸ਼ਾ ਜੋ ਨ ‘ਮਾਨੀ’ ਭੀ ਉਤਾਰੇ

ਮੱਕੇ ਤੇ

ਇਨ ਕਾਨੋਂ ਕੀ ਭੂਸੀ ਇਸੇ ਹੈਰਤ ਮੌਂ ਜਕੜ ਲੇ।
ਦੇਖੋ ਇਨ੍ਹੇ ‘ਬਹਿਜ਼ਾਦ’ ਤੋਂ ਕਾਨ ਅਪਨਾ ਪਕੜ ਲੇ।

ਸਾਰਾਂ ਸਿੰਘਾ
ਇਕ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ

ਦੋ ਚਾਂਦ ਕੇ ਟੁਕੜੇ ਹੈਂ ਯੇ ਰੁਖਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ
ਸੁਰਖ ਹੋਨੇ ਪੇ ਭੀ ਨੂਰ ਹੈਂ ਯੇ ‘ਨਾਰ’ ਨਹੀਂ ਹੈਂ
ਅਬ ਆਗੇ ਦਹਨ ਮਿਲਨੇ ਕੇ ਆਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ
‘ਜੋਗੀ’ ਜਿਸੇ ਪਾ ਲੇਂ ਯੇ ਵੱਹ ‘ਅਸਰਾਰ’ ਨਹੀਂ ਹੈਂ
ਹੋਟੋਂ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮੌਂ ‘ਨਿਬਾਤ’ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਤੀ।
ਲਬ ਮਿਲਤੇ ਹੀ ਸ਼ੀਰੀਂ ਸੇ ਬਾਤ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਤੀ।

ਇਕ ਈਰਨੀ
ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ

ਚਿਹਰਾ ਥਾ ‘ਮਹਿ ਚਾਰ ਦਹਮ’ ਗੀਸ਼ ਥੀ ਹਾਲਾ
ਮੂੰਛੇ ਥੀਂ ਪ੍ਰਤੇ ਨੂਰ ਕੀ ਮਿਸਤਰ ਪੇ ਥਾ ਕਾਲਾ
ਕਹਤਾ ਲਬੇ ਲਾਅਲੀ ਕੋ ਥਾ ਹਰ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲਾ
ਕਸਤੂਰੀ ਕੇ ਜੰਗਲ ਮੌਂ ਖਿਲਾ ਹੈ ਗੁਲੇ ਲਾਲਾ
ਗਰਦਨ ਪੇ ਹੂਏ ਸ਼ਾਹ ਕੀ ‘ਤਮਸੀਲ’ ਕਿਆ ਲਿਖੂੰ।
ਥਾ ਪੀੜ੍ਹੇ ਪੇ ਰੰਘ ‘ਮੁਕੱਦਸ’ ਖੁਲ੍ਹਾ ਕਿਆ ਲਿਖੂੰ।

ਚੌਥੀਵੀਂ ਦਾ ਚੰਨ

ਊਪਮਾ
ਪਵਿੱਤਰ

47
ਦਾੜ੍ਹੀ ਥੀ ਯਾ ਕਿ ‘ਮੁਸਹਿਫ਼ ਰੁਖ਼’ ਕਾ ਗਿਲਾੜ ਥਾ
ਕਾਲੇ ਉਛਾੜ ਪਰ ਜੁ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸਾਡ ਸਾਡ ਥਾ
‘ਸ਼ਾਨੋਂ’ ਕੀ ਸਜ ਕਾ ਗੈਰ ਕੋ ਭੀ ਇਅਤਰਾਫ਼ ਥਾ
ਬਾੜ੍ਹ ਬਲ ਕਾ ‘ਗੁਲਗੁਲਾ’ ਜਾ ਪਹੁੰਚਾ ਕਾਫ਼ ਥਾ
ਕੁੱਝਤ ਮੌਂ ਦੇਵ ਜਚਤੇ ਨ ਜਿਨ ਥੇ ਨਿਗਾਹ ਮੌਂ।
ਬਸ਼ਸ਼ਾ ਥਾ ਹੱਕ ਨੇ ਜੋਰ ਵੱਹ ਬਾੜ੍ਹਾਇ ਸ਼ਾਹ ਮੌਂ।

ਕੁਰਾਨ
ਮੇਵਿਆਂ ਦੀ
ਗੈਲਾ

ਕੁਹਨੀ ਗਠੀ ਹੂਈ ਥੀ ਕਲਾਈ ਭਰੀ ਹੂਈ
ਕੁੱਵੱਤ ਸੇ ਯੇਹੋ ਭੀ ਅੰਦਰ ਥੀ ਵੱਹ ਭਰੀ ਹੂਈ
ਪੰਜੇ ਮੌਂ ਪਾਂਚ ਸ਼ੇਰਾਂ ਕੀ ਕਸ ਥੀ ਭਰੀ ਹੂਈ
ਉੰਗਲੀ ਕੀ ਧੋਰ ਮੌਂ ਥੀ ਬਿਜਲੀ ਭਰੀ ਹੂਈ

ਸੀਨਾ ਮਿਸਲ 'ਆਈਨੇ' ਕੀ ਪਾਕ ਸਾਡ ਥਾ।

ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਂਗ

ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਕੈ ਭੀ ਯੇ ਇਅਤਰਾਫ ਥਾ।

ਯੇ ਪੁਸ਼ਤਿ ਪਾਕ 'ਪੁਸ਼ਤਿ' ਪਨਾਹ, ਜਹਾਨ ਹੈ
ਸਿਖੋਂ ਕੋਂ ਇਸ ਕਾ ਛਬ੍ਰਰ ਹੈ ਸਿੰਘੋਂ ਕੋਂ ਮਾਨ ਹੈ
ਬਚਤੀ ਇਸੀ ਕੇ ਸਾਥਾ ਮੌਂ 'ਬੇਕਸ' ਕੀ ਜਾਨ ਹੈ
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੀ ਢਾਲ ਯੈਹੀ 'ਬੇਗੁਆਨ' ਹੈ

ਆਮਰਾ

ਜਿਸ ਸਰ ਪਿ ਛਾਈ ਉਸ ਪੇ ਆਫਤ ਗਿਰੀ ਨਹੀਂ।

ਅਨਾਥ

ਹੈ 'ਚਰਖ' ਭੀ ਗਵਾਹ ਜਿ ਰਨ ਮੌਂ ਫਿਰੀ ਨਹੀਂ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ

ਆਸਮਾਨ

ਖੋਲ੍ਹੇ ਗ੍ਰੰਥ ਪਾਕ ਕੋਂ ਬੈਠੇ ਹਜ਼ੂਰ ਥੇ
ਉਧਏਸ਼ ਸੁਨ ਕੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਭ ਕੋਂ ਸਰੂਰ ਥੇ
ਜਿਤਨੇ ਭੀ 'ਸਾਮੈਨ' ਵੱਹ ਨਜ਼ਦੀਕੋਂ ਦੂਰ ਥੇ
ਉਨ ਸਭ ਕੇ ਰੁਖ ਪੈ ਨੂਰ ਕੇ ਪੈਦਾ ਜਹੂਰ ਥੇ
ਤਾਸੀਰ ਥੀ ਜੁਬਾਂ ਮੌਂ ਯੇ ਤਾਕਤ ਬਿਆਨ ਮੌਂ
ਰੂਹ ਭੁਕ ਗਈ ਧਰਮ ਕੀ ਥੀ ਇਕ ਇਕ ਜਵਾਨ ਮੌਂ।

ਸਰਤੇ

ਦੀਵਾਨ ਕਾ ਅਭੀ ਨ ਹੁਆ 'ਇਖਤਤਾਮ' ਥਾ
ਗੁਰਦਸ਼ ਮੌਂ ਅਭੀ 'ਬਾਦਇ ਇਰਛਾਂ' ਕਾ ਜਾਮ ਥਾ
ਇਤਨੇ ਮੌਂ ਆ ਕੇ ਕਹਿਨੇ ਲਗਾ ਇਕ ਗੁਲਾਮ ਥਾ
ਪਹਰੇ ਪੈ ਜੁ ਖੜਾ ਹੁਆ 'ਬਾਲਾਏ ਬਾਮ' ਥਾ
ਬੋਲਾ, 'ਅਦੂ' ਕੀ ਛੌਜ ਹੈ ਧੇਰੇ 'ਹਿਸਾਰ' ਕੋਂ।
ਕਿਆ ਹੁਕਮ ਅਥ ਹਜ਼ੂਰ ਕਾ ਹੈ ਜਾਂ-ਨਿਸਾਰ ਕੋ ?

ਸਮਾਪਤ

ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਦਾ ਮਦ

ਕੋਠੇ ਭੇ

ਵੈਗੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ

‘ਅਰਸ਼ਾਦ’ ਹੋ ਤੋ ਸਭ ਕੇ ਅਕੇਲਾ ਭਗਾ ਕੇ ਆਉਂ
ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਆਨ ਮੈਂ ਕੈਦੀ ਬਨਾ ਕੇ ਆਉਂ
ਬਾਜ਼ੀਦ ਪ੍ਰਾਂ ਕਾ ਸਰ ਭੀ ਅਭੀ ਜਾ ਕੇ ਮੈਂ ਉਝਾਊਂ
ਏਕ ਸਿੰਘ, ਏਕ ਲਾਖ ਪੈ ਗਾਲਿਬ ਹੁਆ ਦਿਖਾਊਂ ?

ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ

‘ਸ਼ਾਬਾਸ਼ !’ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਫੌਰਨ ਪੜੇ ਹੂਏ।

‘ਸੁਰਅਤ’ ਪਿ ਪਹਿਗਦਾਰ ਕੀ ਵੱਹ ਖੁਸ਼ ਬੜੇ ਹੂਏ।

ਹਿੰਮਤ

ਕੈਮੈਂ ਕੈ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਰਵਾਂ ਫਿਰ ਜਵਾਂ ਹੂਏ
ਹਥਿਆਰ ਕਸ ਕੇ ਓਪਚੀ ਸੋਰਿ ‘ਯਿਆ’ ਹੂਏ
ਜਬ ਕਿਲਾ ਮੈਂ ਬੁਲੰਦ ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਿਸ਼ਾਂ ਹੂਏ
ਸਾਮਾਨਿ-ਜੰਗ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ ‘ਸ਼ਾਦਮਾਂ’ ਹੂਏ

ਹੋਹ-ਭਰੇ

ਸਿੰਘੋਂ ਕੀ ਛੌਜ਼ ਹੋ ਚੁਕੀ ‘ਆਹਨ’ ਮੈਂ ਗਰਕ ਥੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਥੇ ਸਰ ਪੈ ਪੇਦ ‘ਬਰਮਿ’ ਜਿਰਹਾ ਤਾ ਬ-ਫਰਕ ਥੀ।

ਲੋਹਾ

ਛਾਲ

ਕੈਮੈਂ ਸੇ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਨਿਕਲ ਪੜੇ
ਖੰਜਰ ਉਠਾਇਆ ਤੇਗ ਸੰਭਾਲੀ ਨਿਕਲ ਪੜੇ
ਲੇ ਕਰ ਤੁਫੰਗ ਬਾਅਦ ਦੋਨਾਲੀ ਨਿਕਲ ਪੜੇ
ਇਤਨੇ ਮੈਂ ਗੁਲ ਹੁਆ ਸ਼ਾਹਿ ਆਲੀ ਨਿਕਲ ਪੜੇ

‘ਭੁਰਸੀਦ’ ਦੇਖ ‘ਸਰਵਰੇ ਛੌਜ਼’ ਅਕਾਲ ਕੋ [ਸੂਜ਼, ਸੋਨਾ ਦੇ ਸੋਗੇ]
ਕਿਬਲ ਅਜ ਦੁਪਹਿਰ ਸ਼ਰਮ ਸੇ ਪਹੁੰਚਾ ‘ਜਵਾਲ’ ਕੋ।

ਉਤਰਾਊ

ਜਿਸ ਜਾ ਕੀਆ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਜਾ ਕਰ ਕਿਆਮ ਥਾ
ਚਮਕੇਰ ਕੀ ਗੜ੍ਹੀ ਮੈਂ ਯਿਹ ਇਕ ਉੰਚਾ ‘ਬਾਮ’ ਥਾ

ਕੋਠਾ

ਉਸ ਜਾ ਸੇ ਚਾਰ ਕੂੰਟ ਕਾ ਨੱਜ਼ਾਰਾ ਆਮ ਥਾ
ਦਿਖਤਾ ਯਹਾਂ ਸੇ ਲਸ਼ਕਰਿ ‘ਆਅਦ’ ਤਮਾਮ ਥਾ

ਵੈਰੀ

ਅਸਵਾਰ ਹੀ ਅਸਵਾਰ ਥੇ, ਫੈਲੇ ਹੂਏ ਰਨ ਮੈਂ।

ਪਿਆਦੇ ਥੇ, ਯਾ ਥੀ ‘ਆਦਮੀ-ਘਾਸ’ ਉਗ ਪੜੀ ਬਨ ਮੈਂ।

ਲੰਮਾ ਘਾਰ

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਮੌਕਾ ਮੌਕਾ ਸੇ ਸਭ ਕੋ ਬਿਠਾ ਦੀਆ

ਦੀਵਾਰ

ਹਰ ਬੁਰਜ ਪਿ 'ਫਸੀਲ' ਪਿ ਪਹਿਰਾ ਲਗਾ ਦੀਆ

ਜਿਹ ਮੇਰਚਾ ਇਸੇ, ਉਸੇ ਵੱਹ ਦਮਦਮਾ ਦੀਆ

ਸਿੰਘਾਂ ਕਾ ਇਕ 'ਹਿਸਾਰ' ਕਿਲਾ ਮੇਂ ਬਨਾ ਦੀਆ

ਕੁੰਡਲ

ਦੀਵਾਰੇ ਦਰ ਪੈ ਪੁਸ਼ਤੇ ਪੈ ਜਬ ਸਿੰਘ ਛਟ ਗਏ।

ਡਰ ਕਰ 'ਮੁਹਾਸਰੀਨ' ਸਭੀ ਪੀਛੇ ਹਟ ਗਏ। ਘੋਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ

ਛੁਰਮਾਏ ਕਲਰੀਧਰ ਕਿ ਅਬ ਇਕ ਇਕ ਜਵਾਂ ਚਲੇ

ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਹੁਕਮ ਭੇੜੋਂ ਮੇਂ ਸ਼ੇਰਿ-ਯਿਆਂ ਚਲੇ

ਬਚ ਕਰ ਅਦੂ ਕੇ ਦਾਉ ਸੇ ਯੂੰ ਪਹਿਲਵਾਂ ਚਲੇ

ਦਾਤੋਂ ਮੇਂ ਜੈਸੇ ਧਿਰ ਕੇ 'ਦਹਨ' ਮੇਂ ਜ਼ਬਾਂ ਚਲੇ

ਮੂੰਹ

ਘੁਸਤੇ ਹੀ ਰਨ ਮੇਂ ਜੰਗ ਦਾ ਪੱਲਾ ਝੁਕਾ ਦੀਆ।

ਜਿਸ 'ਸਿਮਤ' ਤੇਰਾ ਤੌਲ ਕੇ ਪਹੁੰਚੇ ਭਰਾ ਦੀਆ।

ਪਾਸੇ

ਏਕ ਏਕ ਲਾਖ ਲਾਖ ਸੇ ਮੈਦਾਂ ਮੇਂ ਲੜਾ

ਜਿਸ ਜਾ ਪੈ ਸਿੰਘ ਅੜ ਗਏ ਝੰਡਾ ਵਹਾਂ ਗੜਾ

'ਚਸ਼ਮਿ ਫਲਕ' ਨੇ ਥਾ ਜੁ ਨਾ ਦੇਖਾ ਵੱਹ ਰਨ ਪੜਾ

ਅਸਮਾਨੀ ਅੱਖ

ਘੋੜੇ ਪੈ ਝੂਮਤਾ ਇਕ ਅਕਾਲੀ ਜਵਾਂ ਬੜਾ

ਗੁਲ ਮਚ ਗਿਆ 'ਜਿਹ' ਪਾਂਚ ਪਿਆਰੋਂ ਮੇਂ ਏਕ ਹੈ।

ਬੈਮਿਸਾਲ ਹੈ 'ਸੁਜਾਅ' ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਮੇਂ ਏਕ ਹੈ।

ਹਹਾਦਰ

ਚਿੱਲਾਏ ਬਾਅਜ਼ 'ਲੋ ਵੋਹ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ

ਖੰਡਾ ਪਕੜ ਕੇ ਹਾਥ ਮੇਂ ਜੀਵਤ ਬਲੀ ਬੜੇ

ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਬਾਗਾ ਕੇ ਹੈਂ ਜਿਹ ਸਰੂ ਸਹੀ ਬੜੇ

ਲਾਸ਼ੋਂ ਕੇ ਪਾਟਨੇ ਕੋ ਸਫਰ ਜਨਅਤੀ ਬੜੇ

ਇਨ ਸਾ ਦਲੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਿਪਾਹ ਮੋਂ।

ਸਰ 'ਨਜ਼ਰ' ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੈਂ ਜਿਹ ਮੌਲਾ ਕੀ ਰਾਹ ਮੋਂ।

ਭੇਟਾ

60

‘ਮੁਹਕਮ’ ਕੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਖ ਕੇ ਲੋਹੂ ਨੁਚੜ ਗਿਆ
 ਧੱਬਾ ‘ਅਦੂ’ ਕੇ ਜਾਮੇ ਜੁਰਾਤ ਪੈ ਪੜ ਗਿਆ
 ਪਟਖਾ ਮਰੈੜ ਕਰ ਉਸੇ ਹੱਥੇ ਜੁ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ
 ਦਹਿਜ਼ਤ ਸੇ ਹਰ ਜਵਾਂ ਕਾ ਹੁਲੀਆ ਬਿਗੜ ਗਿਆ
 ‘ਸਾਹਿਬ’ ਕੋ ਦੇਖ ‘ਮਸ਼ਖ ਮਤੋ ਭਾਲ’ ਹੋ ਗਏ।
 ਭਰ ਸੇ ਸਫੈਦ ਜਾਲਮੋਂ ਕੇ ਵਾਲ ਹੋ ਗਏ।

ਵੈਗੇ

ਕੁਲੀਏ ਬਦਲ ਗਏ

61

ਜਿਸ ‘ਸਿਮਤ’ ਗੁਲ ਮਚਾ ਥਾ ਉਧਰ ਜਬ ਨਿਗੁਝਾ ਕੀ
 ਆਵਾਜ਼ ਸਾਫ਼ ਆਨੇ ਲਗੀ ਆਹ ਆਹ ਕੀ
 ਇਕ ਭਾਲਸੇ ਨੇ ਹਾਲਤਿ ਲਸ਼ਕਰ, ਤਬਾਹ ਕੀ
 ਰਣ ਮੌਂ ਕਹੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਨ ਰਹੀ ਥੀ ਪਨਾਹ ਕੀ
 ਭਾਗੋ ਕਿ ਅਥ ਬਚਾਉ ਕੀ ਸੂਰਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।
 ਆਏ ‘ਧਰਮ’ ਤੋਂ ਜੰਗ ਕੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।

ਪਾਸੇ

62

ਲਾਖੋਂ ਕੋ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ
 ਏਕ ਏਕ ਕਰ ਕੇ ਭਾਲਸੇ ਸਾਰੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ
 ਸਦਹਾ ਛਨਾਹ ਕੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ
 ਭੁਸ ਮੌਂ ਲਗਾ ਕੇ ਆਗ ‘ਸ਼ਰਾਰੇ’ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ
 ਜਥਮੋਂ ਸੇ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮੇ ਜਬ ਚੂਰ ਹੋ ਗਏ।
 ਸਰਦਾਰ ਸਰ ਕਟਾਨੇ ਪੈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ।

ਚੰਗਿਆਂਡੇ

63

ਛਵਾਰਾਏ-ਮੂੰ ਹਰ ‘ਬੁਨਿ ਮੂ’ ਸੇ ਰਵਾਂ ਹੂਆ
 ਜਥਮੋਂ ਸੇ ਚੂਰ ਚੂਰ ਇਕ ਇਕ ਜਵਾਂ ਹੂਆ
 ਥਾ ਥਾ ਤੀਰ ਸਿੰਘ ਹਰ ਇਕ ‘ਨਾਤਵਾਂ’ ਹੂਆ
 ਸਰ ਤਨ ਪੈ ਸੌਕਿ ਕਤਲ ਮੌਂ ‘ਬਾਰਿਗਿਰਾਂ’ ਹੂਆ
 ਲਾਖੋਂ ਕੀ ਜਾਨ ਲੇ ਕੇ ਦਲੇਰੋਂ ਨੇ ਜਾਨ ਦੀ।
 ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਸ਼ੇਰੋਂ ਨੇ ਜਾਨ ਦੀ।

ਜਵਾਂ, ਵਾਲ

ਨਿਰਖਲ

ਬੇਝੁਲ

‘ਐ ਤਬਏ-ਰਸਾ !’ ਆਜ ਦਿਖਾ ਅਪਨੀ ਰਸਾਈ
ਐ ਤੇਗੋ ਸੁਖਨ ! ਤੂ ਭੀ ਬਤਾ ਅਪਨੀ ਸਫ਼ਾਈ
ਸ਼ਹਬਾਜ਼ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕਬੀ ਮੰਹ ਕੀ ਨਹੀ ਖਾਈ
ਹੈਂ ਦੁਰ ਦੋ ਅਸਰ-ਪ੍ਰੈਰ ਸੋ ਦੋਨੋਂ ਸਗੋ ਭਾਈ

ਹੇ ਕਾਵਿ-ਉਡਾਰੀ

ਖਾਕ ਉੜਨੇ ਲਗੇ ‘ਬਹਰ’ ਮੌਂ ਗਾਰ ਆਹ ਕਰੂ ਮੈਂ।
‘ਗੁਲਬੁਨ’ ਬਨੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਅਗਰ ਵਾਹ ਕਰੂ ਮੈਂ।

ਸਮੁੰਦਰ
ਗੁਲਬ

ਗੁਲਸ਼ਨ ਮੌਂ ਚਹਕ ਮੁਝ ਸੇ ਰਸਾਰੋਂ ਨੇ ਉੜਾਈ
ਗੁਲਬੁਨ ਮੌਂ ਮਹਕ ਮੁਝ ਸੇ ਹੀ ਸਾਰੋਂ ਨੇ ਉੜਾਈ
ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਤੜਪ ‘ਜੂਇ’ ਸਤਾਰੋਂ ਨੇ ਉੜਾਈ
‘ਜੋਗੀ’ ਸੇ ਖਟਕ ਬਨ ਮੌਂ ਹੈ ‘ਖਾਰੋਂ’ ਨੇ ਉੜਾਈ

ਦਮਕ
ਕੱਡੇ

ਨਸਤਰ ਕੁਈ ਰਖ ਦੇਤਾ ਹੂੰ ਹਰ ਮਿਸਰਾਇ ਤਰ ਮੌਂ।
ਕਾਂਟਾ ਹੂੰ ਜਬੀ ‘ਗੁਲਸ਼ਨਿ ਆਲਮ’ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਮੌਂ।

ਸੰਸਾਰ-ਬਾਗ

ਮੈਦਾਂ ਮੌਂ ਅਦੂ ਮੇਰੀ ਹਵਾ ਕੋ ਨਹੀ ਪਹੁੰਚਾ
‘ਸ਼ਬਦੇਜ਼-ਸੁਖਨ’ ਕੇ ਸੁਮਿ-ਪਾ ਕੋ ਨਹੀ ਪਹੁੰਚਾ
ਤਾ ਅਰਸ਼ ਗਿਆ ਤਬਾਇ-ਰਸਾ ਕੋ ਨਹੀ ਪਹੁੰਚਾ
ਬੰਦਾ ਕੋਈ ਜਿਸ ਤਰਹ ਭੁਦਾ ਕੋ ਨਹੀ ਪਹੁੰਚਾ
‘ਖਾਮਾ’ ਤੇ ਨਹੀ ਹਾਬ ਮੌਂ ਮੁਸਾ ਕਾ ‘ਅਸਾ’ ਹੈ।
ਫਰਉਨ ਅਦੂ ਕੀ ਮਿਰੀ ਮੁੱਠੀ ਮੌਂ ‘ਕਜ਼’ ਹੈ।

ਕਾਵਿ-ਤੁਰੰਗ
ਕਲਮ, ਸੋਟਾ
ਮੌਤ

ਅਸਯਾਰ ਸੇ ਮੁਰਦੋਂ ਕੋ ਭੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕੀਆ ਮੈਂ ਨੇ
ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਕੋ ਮਸੀਹਾ ਕੀਆ ਮੈਂ ਨੇ
‘ਉਰਦੂਇ-ਮੁਅੱਲਾ’ ਕੋ ‘ਮੁਜੱਲਾ’ ਕੀਆ ਮੈਂ ਨੇ
ਨਾ ਪੈਦ ਥਾ ਜੁ ਰੰਗ ਵੁਹ ਪੈਦਾ ਕੀਆ ਮੈਂ ਨੇ
‘ਤਹਸੀਂ’ ਲੀਆ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਟੂਟੇ ਹੂਏ ਦਿਲ ਸੇ।
ਬਸ ਇਸ਼ਕ ਕੇ ਮਾਰੇ ਹੂਏ ਲੂਟੇ ਹੂਏ ਦਿਲ ਸੇ

ਗੈਸ਼ਨ
ਅਸੀਸ

ਜਿਸ ਦਿਲ ਕੋ ਨਹੀਂ ਇਸ਼ਕਿ ਹਕੀਕੀ ਸੇ ਸਰੋਕਾਰ
ਪੱਥਰ ਕਾ ਢੁਹ ਟੁਕੜਾ ਹੈ ਢੁਹ ਦਿਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ 'ਜ਼ਿਨਹਾਰ'
ਖਾਲਕ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਜੋ ਖਲਕਤ ਕੋ ਕਰੇ ਪਿਆਰ
ਇਤਨਾ ਹੈ ਛਕਤ 'ਕਾਫਰੋ'-ਦੰਦਾਰ ਕਾ ਮੱਯਾਰ
ਸਿੱਖੀ ਭੀ ਸਿਖਾਤੀ ਹੈ ਛਨ੍ਹ ਜਾਤ ਮੌਂ ਹੋ ਜਾ।

ਬਿਲਕੁਲ

ਅਧਰਮੀ

'ਪੈਰੋ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾ ਹਰ ਇਕ ਬਾਤ ਮੌਂ ਹੋ ਜਾ।

ਚੇਲਾ

ਮਿਲ ਸ਼ੇਖ ਕੋ ਐ ਸਿੰਘ! ਢੂੰ ਮਰਦਾਨਾ ਸਮਝ ਕਰ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਸ਼ਮਾਅ ਕਾ ਪਰਵਾਨਾ ਸਮਝ ਕਰ
ਕਰ 'ਤੁਾਫਿ ਹਰਮ' ਭੀ ਦਰਿ ਜਾਨਾਨਾ ਸਮਝ ਕਰ ਕਾਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਗਮਾ
ਕਾਸ਼ੀ ਮੌਂ ਭੀ ਜਾ ਰਾਮ ਕਾ 'ਕਾਸ਼ਾਨਾ' ਸਮਝ ਕਰ ਦੁਆਰ, ਘਰ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਛਤੇ ਢੂੰ ਮੰਦਰ ਮੌਂ ਗਜਾ ਦੇ।
ਨਾਅਰਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਕਾ ਮਸਜਿਦ ਮੌਂ ਲਗਾ ਦੇ।

ਜਬ ਤਕ ਤੇਰੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਮੌਂ ਕੁਈ ਗੈਰ ਹੈ ਬਾਕੀ
ਤਥ ਤਕ ਹੀ 'ਤਮੀਜ਼ ਹਰਮੈ ਦੈਰ' ਹੈ ਬਾਕੀ ਮੰਦਰ ਮਸੌਤ ਦਾ ਭੇਦ
ਦੋ ਸ਼ੇਖ ਅੰਦੀ ਬਾਹਮਨ ਕੋ ਕੁਛ ਬੈਰ ਹੈ ਬਾਕੀ
ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਗੁਰੂ 'ਸ਼ਰ ਹੈ' ਛਨ੍ਹ 'ਸੈਰ ਹੈ' ਬਾਕੀ ਬਦੀ, ਭਲਾਈ
ਨੇਕੀ ਹੀ ਵੁਹ ਦੌਲਤ ਹੈ ਜੋ ਛਟ ਨਹੀਂ ਸਕਤੀ।
ਸਰਹੰਦ ਲੁਟ ਸਕਤਾ ਹੈ ਪਿਛ ਲੁਟ ਨਹੀਂ ਸਕਤੀ।

'ਤੌਹੀਦ' ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੇ ਸਭ ਨੇਕੀਆਂ ਕਮ ਹੈ
ਮੁਹਤਾਜ਼ ਇਸੀ ਚੀਜ਼ ਕੇ ਅਥ ਦੀਨੋਂ ਧਰਮ ਹੈ
'ਸਾਗਰ' ਮੈਇਂ ਤੌਹੀਦ ਕਾ ਗੋ ਪੀ ਚੁਕੇ ਹਮ ਹੈ
ਲੇਕਿਨ ਦਿਲੇ ਮੁਸਲਿਮ ਮੌਂ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨਮ ਹੈ
ਹੈ 'ਸ਼ਿਰਕਿ ਖੜੀ' ਸ਼ਿਰਕਿ 'ਜਲੀ' ਆਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਪਤ, ਪ੍ਰਗਟ
ਤਾਹਮੁ ਜੁ ਹੈ ਇਸਲਾਮ ਵੁਹ ਇਸਲਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਦਵੈਤ

ਪਿਆਲਾ

ਊਠ ਸਾਕੀਆ ! ਊਠ ਸਾਗਰੇ ਤੱਹੀਦ ਪਿਲਾ ਦੇ
ਅੰਜਾਮਿ ਧਰਮੁ ਦੀਨ ਕੀ 'ਤਮਹੀਦ' ਪਿਲਾ ਦੇ
ਐ ਮੇਰੇ ਸਖੀ ! ਐ ਮੇਰੇ ਜਮਸ਼ੀਦ ! ਪਿਲਾ ਦੇ
ਹੋ ਜਾਇ ਫ਼ਕੀਰੋਂ ਕੀ ਭੀ ਆਜ ਈਦ ਪਿਲਾ ਦੇ

ਅਛੈਤ ਪਿਆਲਾ
ਸੋਚੀ

ਤਾ 'ਮਜ਼ਹਬਿ ਉਸ਼ਾਕ' ਸੇ ਸਰ ਲੇ ਕੇ ਨ ਜਾਣੋ।
ਮਾਨਿੰਦ ਇਬਾਹੀਮ 'ਪਿਸਰ' ਲੇ ਕੇ ਨ ਜਾਣੋ।

ਕਤਲਗਾਹ
ਪੁੱਤਰ

ਇਕ ਪ੍ਰਾਬ ਸਾ ਦੁਨੀਆ ਕਾ 'ਵਜੂਦ', ਅੰ 'ਅਦਮ' ਹੈ
ਦਿਲ ਮੌ ਮਿਰੇ ਜਿਸ ਕਾ ਯਿਹ ਸਭ ਜਾਹੋ ਹਸ਼ਮ ਹੈ
ਅੰਜਾਮਿ-ਦੁਆਲਮ ਮਿਰੇ ਆਗਾਜ਼ ਸੇ ਕਮ ਹੈ
ਆਜ਼ਾਦ ਹੂੰ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਹੂੰ ਨ ਸਾਦੀ ਹੈ ਨ ਗਾਮ ਹੈ

ਹੋਂਦ, ਅਣਹੋਂਦ

'ਸੇਰ' ਇਤਨਾ ਹੂੰ ਹਰ ਬੇਸ਼ ਮੁਝੇ ਕਮ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।
ਇਕ ਬੁੰਦ ਸੇ ਬੜ੍ਹ ਕਰ ਨ ਮੁਝੇ 'ਯਮ' ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।

ਕ੍ਰਿਪਤ
ਦਰਿਆ

ਊਂਧਾਏ ਹੂਏ ਮਸਤ ਪਿਆਲਾ ਕੌ ਹੈਂ ਕਬ ਸੇ
ਬਾਤ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਤੀ ਹੈ 'ਨਕਾਹਤ' ਕੇ ਸਬੱਬ ਸੇ
ਅਥ ਤਕ ਨ ਕਹਾ ਹਮ ਨੇ ਤਕੱਲੁਫ਼ ਸੇ ਅਦਬ ਸੇ
ਬੇਹਾਲ ਹੈਂ ਮੈ-ਕਸ਼ ਤੇਰੀ 'ਬਾਦਾ' ਕੀ ਤਲਬ ਸੇ
ਸ਼ਿਸ਼ੇ ਮੌ ਛੁਬੋ ਦੇ ਹਮੌ 'ਸਾਗਰ' ਮੌ ਛੁਬੋ ਦੇ।
ਸੰਤੋਖ ਕੇ ਤਾਲਾਬ ਮੌ ਕੌਸਰ ਮੌ ਛੁਬੋ ਦੇ।

ਕਮਜ਼ੂਰੀ
ਸਰਾਬ
ਪਿਆਰਾ

ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਕੇ 'ਇਰਫ਼ਾਂ' ਕੇ ਵਾਹਦਤ ਕੇ ਪਿਆਲੇ
ਦਸ ਬੀਸ ਪਿਲਾ ਦੇ ਮੈਅ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੇ ਪਿਆਲੇ
ਉਲਫ਼ਤ ਕੇ ਪਿਆਲੇ ਵੱਹ ਮੁਹੱਬਤ ਕੇ ਪਿਆਲੇ
ਦੁਨੀਆ ਮੌ ਦਿਲਾ 'ਕੌਸਰਿ ਜੱਨਤ' ਕੇ ਪਿਆਲੇ
ਨਸ਼ਾ ਹੋ ਫਿਰ ਐਸਾ ਕਿ ਦੂਈ ਦਿਲ ਸੇ ਜੁਦਾ ਹੋ।
ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਕੌ ਦੇਖੂੰ, ਮੁਝੇ ਦੀਦਾਰਿ ਖੁਦਾ ਹੋ।

ਬ੍ਰਹਮ ਗਾਨਨ
ਸੁਰਗੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਕੁੰਡ

ਐ ਕਰਤਾਰਿ ਨਾਚੀਜ਼ ਮੈਂ ਜਾਂ ਡਾਲਨੇ ਵਾਲੇ
ਐ 'ਰਹਮ' ਕੇ ਸਾਂਦੇ ਮੈਂ ਹੁਸੀਂ ਢਾਲਨੇ ਵਾਲੇ ਗਰਭ
ਐ ਰੰਗ ਰੰਗੀਲੇ, ਐ ਹਮੋਂ ਪਾਲਨੇ ਵਾਲੇ
ਆਫਾਤ ਕੋ ਬਨ ਕੇ, 'ਸਿਪਰ' ਟਾਲਨੇ ਵਾਲੇ ਢਾਲ
ਨ ਅਹਲ ਹੂੰ ਦਾਤਾ! ਤੂ ਮੁਝੇ 'ਅਹਲ' ਬਨਾ ਦੇ। ਯੋਗ
ਮੁਸ਼ਕਲ ਜਿਸੇ ਸਮੁੱਖ ਤੂ ਉਸੇ 'ਸਹਲ' ਬਨਾ ਦੇ। ਸੋਖਾ

ਹਾਂ, ਮੁਲਕਿ ਸੁਖਨ ਕੀ ਮੁਝੇ ਜਾਹੀਰ 'ਅਤਾ ਕਰ'
ਲਫਜ਼ੋਂ ਕੋ ਮਿਰੇ 'ਬੁਰਸ਼ ਸਮਸੀਰ' ਅਤਾ ਕਰ ਬਖਸ਼
ਥੇ ਮਿਸਾਲ ਮੁਝੇ ਕੁੱਵਤਿ ਤਹਿਗੀਰ ਅਤਾ ਕਰ
ਤੂ ਆਪ ਮਾੱਸਰ ਹੋ ਵੱਹ ਤਾਸੀਰ ਅਤਾ ਕਰ
ਮੁਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਗਰ ਮੇਰੇ ਮੌਲਾ ਕਾ 'ਕਰਮ' ਹੋ। ਕਿਆ
ਬਾਬਾ ਸੀ ਸ੍ਰੀ 'ਗੰਜੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਯਿਹ 'ਰਕਮ' ਹੋ। ਲਿਕੀ ਜਾਵੇ

ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ 'ਦਿਲਦਾਰ' ਕਿਲੇ ਸੇ ਨਿਕਲ ਆਏ
ਵੱਹ ਦੇਖੀਏ ਸਰਕਾਰ ਕਿਲੇ ਸੇ ਨਿਕਲ ਆਏ
ਘੋੜੇ ਥੈ ਹੋ ਅਸਵਾਰ ਕਿਲੇ ਸੇ ਨਿਕਲ ਆਏ
ਲੇ ਹਾਥ ਮੈਂ ਤਲਵਾਰ ਕਿਲੇ ਸੇ ਨਿਕਲ ਆਏ
ਕਿਆ ਵਸਫ਼ ਹੋ ਉਸ ਤੇਗ ਕਾ ਇਸ ਤੇਗਿਆ ਜਬਾਂ ਸੇ।
ਵੱਹ ਮਿਆਂ ਸੇ ਨਿਕਲੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ ਯਿਹ 'ਦਹਾਂ' ਸੇ। ਮੂੰਹ

ਕਿਸ ਮੂੰਹ ਸੇ ਕਰੂੰ ਤੇਗਿਆ ਖਮਦਾਰ ਕੀ ਤਾਗੀੜ
ਗੋਬਿੰਦ ਕੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੁਈ ਤਲਵਾਰ ਕੀ ਤਾਗੀੜ
ਪਰਕਾਲੀਏ ਆਤਸ਼ ਕੀ 'ਸ਼ਰਬਾਰ' ਕੀ ਤਾਗੀੜ ਅੱਗ-ਵਰਸਾਈ
ਬਾਂਕੀ ਕੀ ਨੁਕੀਲੀ ਕੀ ਤਰਹਦਾਰ ਕੀ ਤਾਗੀੜ
ਬੀ 'ਦੋਸ਼' ਥੈ ਸ਼ਮਸੀਰ ਯਾ ਕਾਂਧੇ ਥੈ ਪਰੀ ਥੀ। ਮੋਛਾ
ਬੀ 'ਤਿਸ਼ਨਾਇ-ਖੂੰ' ਇਸ ਲੀਏ ਗੁੱਸੇ ਮੈਂ ਭਰੀ ਥੀ। ਲੁਹ ਦੀ ਪਿਆਸੀ

ਅਜ ਦੀਦਾਰਿ ਜੌਹਰ ਇਸੇ ਦੇਖਾ ਉਸੇ ਦੇਖਾ
 ਕੁਛ ਦੇਰ ਬਰਾਬਰ ਇਸੇ ਦੇਖਾ ਉਸੇ ਦੇਖਾ
 ਪਹਲੂ ਕੋ ਬਦਲ ਕਰ ਇਸੇ ਦੇਖਾ ਉਸੇ ਦੇਖਾ
 ਸਦਕੈ ਹੁਈ ਸਰ ਪਰ ਇਸੇ ਦੇਖਾ ਉਸੇ ਦੇਖਾ

ਅਥ ਕਿਆ ਥਾ ਗਿਰੀ 'ਬਰਕਿ ਬਲਾ' ਬਨ ਕੇ ਗਿਰੀ ਵੱਹ | ਭਿਆਨਕ ਬਿਜਲੀ
 ਮੂੰਹ ਫਿਰ ਗਏ ਲਾਖੋਂ ਹੀ ਕੇ ਜਿਸ 'ਸਿਮਤੁ' ਫਿਰੀ ਵੱਹ | ਪਾਸੇ

ਕਹਤੇ ਥੇ ਅਦੂ, 'ਬਰਕ' ਹੈ, ਤਲਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਇਸ ਕਾਟ ਕਾ ਦੇਖਾ ਕਭੀ ਹਬਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ
 'ਨੈ-ਮਸ਼ਕ' ਜਵਾਂ ਯਿਹ ਕੋਈ ਜ਼ਿਨਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਸਤਿਗੁਰ ਹੈਂ ਯੇ ਫਰਜੰਦਿ ਵਡਾਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਬਿਜਲੀ

ਸਿਮਤੁ

ਲਲਕਾਰੇ ਅਜੀਤ ਔਰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੁਏ ਸਭ ਸੇ।
 ਫੁਰਮਾਏ ਅਦੂ ਸੇ 'ਨ ਨਿਕਲੁ ਹੋਂਦਿ ਅਦਬ ਸੇ'

ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ 'ਹਮਸਰ' ਨਹੀਂ ਹਮ ਹੈਂ
 ਉਨ ਕੇ ਤੋ 'ਕਢੇ ਪਾਕ' ਕੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਮ ਹੈਂ
 ਖਾਦਮ ਹੈਂ ਹਰ ਇਕ ਸਿੰਘ ਕੇ ਅਛਸੁਰ ਨਹੀਂ ਹਮ ਹੈਂ
 ਜੋ ਤੁਮ ਹੋ ਸਮਝਤੇ ਵੱਹ ਮੁਕਰਰ ਨਹੀਂ ਹਮ ਹੈਂ
 ਫਰਜੰਦ ਹੈਂ ਦਿਲਬੰਦ ਹੈਂ, 'ਹਮਸਰ' ਤੋ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।
 ਹਮ ਕਲਗੀਓ ਵਾਲੇ ਕੇ ਬਰਾਬਰ ਤੋ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਸਮਾਨ

ਪਾਤਲੀ

ਬੇਟੇ

ਉਸ ਹਾਥ ਮੋ ਥੇ ਬਾਜੂਇ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਕਸ ਬਲ
 'ਫਰਜੰਦ' ਕੀ ਤਲਵਾਰ ਸੇ ਬਰਰਾ ਗਏ ਜਲ ਬਲ
 ਜਿੰਦੋਂ ਕਾ ਤੋ ਕਿਆ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਮੁਰਦੇ ਹੁਏ ਬੇਕਲ
 ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਮੋ ਥਾ ਸ਼ੋਰ ਮਜ਼ਾਰੋਂ ਮੋ ਥੀ ਹਲ ਚਲ
 ਜਮਨਾ ਕੇ ਭੀ ਪਾਨੀ ਮੋ 'ਤਲਾਤਮ' ਸਾ ਬਪਾ ਥਾ।
 ਰੰਗਾ ਕੇ ਭੀ ਜ਼ਰੋਂ ਮੋ ਅਜਬ ਜੋਸ਼ ਭਰਾ ਥਾ।

ਪੁੱਤਰ

ਹੜ

63

ਦੇਵ ਲੋਕ ਕੇ ਸਭ ਦੇਵਤੇ 'ਫਿਰਦੌਸ' ਸੇ ਝਾਂਕੇ
ਰਸਤਮ ਸੇ ਜਵਾਂ ਭੀਮ ਸੇ ਯਲ ਨਲ ਸੇ ਥਾਂਕੇ
ਹੈਰਾਂ ਥੇ ਹੁਨਰ ਸੇ ਪਿਸ਼ਾਚਿ ਪੀਰਿ ਜਿਆਂ ਕੇ
ਆਕਾਸ਼ ਕੀ ਮਖਲੂਕ ਕੋ ਖਤਰੇ ਹੂਏ ਜਾਂ ਕੇ
ਤਲਵਾਰ ਵੱਹ ਖੂਬਾਰ ਥੀ ਤੋਥਾ ਹੀ ਭਲੀ ਹੈ।
ਲਾਖਿਂ ਕੀ ਹੀ ਜਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬਲਾ ਸਰ ਸੇ ਟਲੀ ਹੈ।

ਸੁਰਗ

ਪਲਟਨ ਪੈ ਗਿਰੀ ਕਾਟ ਦੀਆ ਪਲ ਮੌ ਰਸਾਲਾ
ਸਰ ਉਸ ਕਾ ਉਛਾਲਾ ਕਭੀ ਧੜ ਉਸ ਕਾ ਉਛਾਲਾ
ਲਾਸੋਂ ਸੇ ਵੱਹ ਜਾ ਪਟ ਗਈ ਸਾਯਾ ਜਹਾਂ ਡਾਲਾ
ਥਾ ਥੈਂਚ ਲੀਆ ਡਰ ਸੇ 'ਮਾਹੋ ਮਹਰ' ਨੇ ਹਾਲਾ
ਤੋਂਦਲ ਫਲਕੇ ਪੀਰ ਖੜਾ ਹਾਂਪ ਰਹਾ ਥਾ।
'ਮਰੀਖ' ਕੋ ਲਰਜ਼ਾ ਥਾ 'ਜੁਹਲ' ਕਾਂਪ ਰਹਾ ਥਾ।

ਚੰਦ, ਸੁਰਜ

ਮੰਗਲ, ਸਨੀ ਗ੍ਰਹਿ

ਦਹਿਸਤ ਸੇ ਸਭੀ ਬੁਰਜ ਸਤਾਰੋਂ ਮੌ ਘੁਸੇ ਥੇ
ਅਕਰਬੁ ਅਸਦੋ ਸੂਰ 'ਹਿਸਾਰੋਂ' ਮੌ ਘੁਸੇ ਥੇ
ਯਿਹ ਹੋਸ਼ ਥੇ ਗੁਮ ਅਜ਼ਦਹੇ ਗਾਰੋਂ ਮੌ ਘੁਸੇ ਥੇ
ਸ਼ੇਰੋਂ ਮੌ ਹਰਨ 'ਸ਼ੇਰ' 'ਚਕਾਰੋਂ' ਮੌ ਘੁਸੇ ਥੇ
ਯਿਹ ਇਸ ਕੋ ਦਿਖਾ ਆਂਰ ਨ ਉਸ ਕੋ ਨਜ਼ਰ ਆਯਾ।
ਛੁਪਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਭੇੜੀਆ ਭੇੜੋਂ ਮੌ ਦਰ ਆਯਾ।

ਕਿਲੇ

ਬਾਰਾਂ ਸਿੰਘੇ

ਯਿਹ ਆਈ ਵੱਹ ਪਹੁੰਚੀ ਵੱਹ ਗਈ 'ਸ਼ਨ' ਸੇ ਨਿਕਲ ਕਰ
ਜਬ ਬੈਠ ਗਈ ਸਿਰ ਪਿ ਉਠੀ ਤਨ ਸੇ ਨਿਕਲ ਕਰ
ਦੋ ਕਰ ਗਈ ਚਾਰ ਆਈ ਨਾ ਜੋਸ਼ਨ ਸੇ ਨਿਕਲ ਕਰ
ਤਰਾਗੀ ਮੌ ਤੇਜ਼ੀ ਮੌ ਥੀ ਨਾਗਨਿ ਸੀ ਨਿਕਲ ਕਰ
ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੋ ਲੀਆ ਮਰਕਬਿ ਦੁਸ਼ਮਨ ਭੀ ਨਾ ਛੋੜਾ।
ਅਸਵਾਰ ਕੋ ਦੋ ਕਰ ਗਈ ਤੇ ਸਨ ਭੀ ਨਾ ਛੋੜਾ।

ਸੰਜੋਅ

ਤਲਵਾਰ ਸੀ ਤਲਵਾਰ ਥੀ ਕਿਆ ਜਾਨੀਏ ਕਿਆ ਥੀ
 ਭੁੰਬਾਰ ਥੀ ਭੁੰਬਾਰ ਥੀ ਆਫਤ ਥੀ ਬਲਾ ਥੀ
 ਥੀ ਆਬ ਯਾ ਛੈਲਾਦ ਪੇ ਬਿਜਲੀ ਕੀ 'ਜਲਾ' ਥੀ
 ਯਮਰਾਜ ਕੀ ਅੰਮਾ ਥੀ ਵੱਹ ਸ਼ਮਸੀਰਿ-'ਕਜ਼ਾ' ਥੀ
 ਅਰਦਲ ਮੌ ਬਿਚਾਰੇ ਮਲਕੁਤ-ਮੌਤ ਖੜੇ ਥੇ।
 'ਅਪਨੇ ਸੁਗਲਿ-ਖਾਸ ਮੌ ਮਸ਼ਗੂਲ ਬੜੇ ਥੇ।

ਚਮਕ
ਮੌਤ ਦੀ ਭੈਣ

ਘੋੜਾ ਵੱਹ 'ਸੁਬਕ ਸੀਅਫ਼' ਬਦਲ ਜਿਸ ਕਾ ਨਹੀਂ ਥਾ
 ਦੇਖਾ ਤੋ ਕਹਾਂ ਥਾ ਅਭੀ ਦੇਖਾ ਤੋ ਕਹੀਂ ਥਾ
 ਮਹਿਝੂਜ਼ ਕੋਈ ਇਸ ਸੇ ਮਕਾਂ ਥਾ ਨ ਮਕੀਂ ਥਾ
 ਬਾਲਏ-'ਛਲਕ' ਥਾ ਵੱਹ ਕਡੀ ਜ਼ੇਰਿ ਜ਼ਿਸੀਂ ਥਾ
 ਥੀ ਟਾਪ ਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਯਾ ਸੈਲਏ ਸਬਾ ਥੀ।
 ਗੁੰਚੇ ਕੇ ਚਟਖਨੇ ਕੀ ਸਦਾ, ਉਸ ਸੇ 'ਸਿਵਾ' ਥੀ।

ਤੇਜ਼ ਚਾਲ
ਅਸਮਾਨ ਤੇ
ਵਧੇਰੇ

ਇਸ ਕੋ ਕੁਚਲ ਆਇਆ ਕਡੀ ਉਸ ਕੋ ਕੁਚਲ ਆਇਆ
 ਸਦਹਾ ਕੀ ਲਕਦ-ਕੋਬੀ ਸੇ 'ਹੱਖਤ' ਬਦਲ ਆਇਆ
 ਠੋਕਰ ਜਹਾਂ ਮਾਰੀ ਵਹਾਂ ਪਾਨੀ ਨਿਕਲ ਆਇਆ
 ਸ਼ੋਰ ਆ ਗਿਆ ਗਰ ਸਾਹਮਨੇ ਬੋਲਾ—'ਸੰਭਲ ਆਇਆ'
 ਤੇਜ਼ੀ ਮੌ ਹਵਾ ਕੇ ਭੀ ਥਾ ਵੱਹ ਕਾਨ ਕੁਤਰਤਾ।
 ਥਾ ਸੁਮ ਸੇ ਕਡੀ ਫੂਲ ਕਡੀ ਪਾਨ ਕੁਤਰਤਾ।

ਤੁਪ

ਕਹਤੇ ਥੇ ਸਭੀ 'ਅਸਪ' ਨਹੀਂ ਹੈ ਯਿਹ ਛਲਾਵਾ
 ਤਾਕਤ ਭੀ ਬਲਾ ਕੀ ਹੈ ਨਜ਼ਾਕਤ ਕੇ ਅਲਾਵਾ
 ਕਰਤੇ ਥੇ ਨਜਰ-ਬਾਜ਼ ਉਸੇ ਦੇਖ ਕੇ ਦਾਅਵਾ
 ਐਸਾ ਨ ਕਦਮ ਹੀ ਹੈ ਕਿਸੀ ਕਾ ਨਾ ਹੈ 'ਕਾਵਾ'
 ਪੁੱਠਾ ਹੈ ਅਲਗ ਇਸ ਕੀ ਕਨੌਤੀ ਹੀ ਜੁਦਾ ਹੈ।
 'ਸੀਮਾਬ' ਲਹੂ ਕੀ ਜਗਹ ਰਗ ਰਗ ਮੌ ਭਰਾ ਹੈ।

ਘੋੜਾ
ਟਾਪ
ਹਾਰਾ

65

‘ਤਾਉਸ’ ਸੀ ਦੁਮ ਚਾਂਦ ਸੇ ‘ਸੁਮ’ ਮਾਰ ਕੀ ਸੂਰਤ
ਬੇਪਰ ਹੈ ਮਗਰ ਉੜਤਾ ਹੈ ‘ਪਰਦਾਰ’ ਕੀ ਸੂਰਤ
‘ਕਸ’ ਸੇਰ ਕੀ ਬਲ ਛੀਲ ਕਾ ਰਹਿਵਾਰ ਕੀ ਸੂਰਤ
ਫਿਰਤਾ ਹੈ ਇਸ਼ਾਰੇ ਸੇ ਹੀ ਪਰਕਾਰ ਕੀ ਸੂਰਤ
ਜਿਸ ਸਿਮਤ ਗਿਆ ਰਨ ਕਾ ਯਿਹ ਨਕਸ਼ਾ ਬਦਲ ਆਯਾ।
ਪਲਟਨ ਪਲਟ ਆਯਾ ਯਿਹ ਰਸਾਲਾ ਭੁਚਲ ਆਯਾ।

ਪਕੜਾ ਜਿਸੇ ਗਰਦਨ ਸੇ ਯਿਹ ਪੂਰਾ ਉਸੇ ਕਰਦੇ
ਹੋ ਕਾਮਿਲ ਛਨ ਭੀ ਤੋ ਅਪੂਰਾ ਉਸੇ ਕਰਦੇ
ਧੈਰੋਂ ਮੌਂ ਤੁਹੁੰਗ ਆਏ ਤੋ ਬੂਰਾ ਉਸੇ ਕਰਦੇ
ਜਿਸ ਤੋਪ ਧੈ ਦੇ ਟਾਪ ਯਹ ਚੂਰਾ ਉਸੇ ਕਰਦੇ
ਜੀ ਮੌਂ ਕਦਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਫਰੇ ‘ਓਪਚੀ’ ਭਾਗੇ।
ਤੋਪੋਂ ਕੋ ਗਾਜ਼ ਛੋੜ ਕੇ ਸਭ ਤੋਪਚੀ ਭਾਗੇ।

ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾਇ ‘ਜੀ ਜਾਹ’ ਨੇ ਭਾਗਜ਼ ਥੀ ਮਚਾ ਦੀ
ਯਿਹ ਛੌਜ ਭਗਾ ਦੀ ਕਬੀ ਛੁਹ ਛੌਜ ਭਗਾ ਦੀ
ਬੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹਕੇ ਤਵੱਕੇ ਸੇ ‘ਸ਼ੁਜ਼ਾਇਤ’ ਜੁ ਦਿਖਾਈ
ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਵਹੀਂ ਕਿਲਾ ਸੇ ਬੇਟੇ ਕੋ ‘ਨਦਾ’ ਦੀ
ਸ਼ਾਬਾਨਾ ‘ਪਿਸਰ’! ਭੂਬ ਦਲੇਗੀ ਸੇ ਲੜੇ ਹੋ।
ਹਾਂ, ਕਿਉਂ ਨ ਹੋ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਫਰਜ਼ੰਦ ਬੜੇ ਹੋ।

ਦਿਲਬੰਦ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਸੇ ਤਸਲੀਮ ਬਜਾਈ
ਗਰਦਨ ਪਇ ਆਦਾਬ ਦਿਲਾਵਰ ਨੇ ਬੁਕਾਈ
ਇਸ ਵਕਫਾ ਮੌਂ ਛੌਜਿ ‘ਸਿਤਮ-ਆਰ’ ਉਮਡ ਆਈ
ਬਰਛੀ ਕਿਸੀ ਬਦਬਈਤ ਨੇ ਪੀਛੇ ਸੇ ਲੰਗਾਈ
ਤਿਉਰਾ ਕੇ ਗਿਰੇ ਜੀਨ ਸੇ ਸਰਕਾਰ ਜਿਮ੍ਹੀ ਪਰ।
ਤੁਹੁੰ ‘ਖਲਦ’ ਗਈ ਔਰ ਤਨਿ-ਜ਼ਾਰ ਜਿਮ੍ਹੀ ਪਰ।

ਸੱਧ
ਪਛੀ
ਪਕੜ

ਸੂਰਮੇ
ਪ੍ਰਤਾਪੀ
ਦਲੇਗੀ
ਆਵਾਜ਼
ਪੁੱਤਰ

ਜਾਬਰ
ਸੁਰਗ

ਬੇਟੇ ਕੋ ਸਹਾਦਤ ਮਿਲੀ, ਦੇਖਾ ਜੁ 'ਪਿਦਰ' ਨੇ
ਤੂਛਾਂ ਬਧਾ ਗਮ ਸੇ ਕੀਆ 'ਦੀਦਾਏ ਤਰ' ਨੇ
ਇਸ ਵਕਤ ਕਹਾ ਨੈਨ੍ਹੇ ਸੇ ਮਾਸੂਮ 'ਪਿਸਰ' ਨੇ
'ਰੁਖਸਤ ਹਮੇ' ਦਿਲਵਾਓ ਪਿਤਾ ਜਾਏਂਗੇ ਮਰਨੇ

ਪਿਤਾ
ਸਜਲ ਅੱਖ
ਬੇਟੇ

ਭਾਈ ਸੇ ਬਿਛੜ ਕਰ ਹਮੇਂ ਜੀਨਾ ਨਹੀਂ ਭਾਤਾ।
ਸੌਨਾ ਨਹੀਂ, ਖਾਨਾ ਨਹੀਂ, ਪੀਨਾ ਨਹੀਂ ਭਾਤਾ।

ਬੀ ਦੂਸਰੇ ਬੇਟੇ ਕੀ ਸੁਣੀ ਬੇਨਤੀ ਜਿਸ ਦਮ
ਸਰ ਕੋ 'ਦਰਨਿ ਪਾਕ' ਸੇ ਬੋਸੇ ਦੀਏ ਪੈਹਮ
ਮਰਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਕਹਨੇ ਲਗੇ ਜਾਈਏ ਜੰਮ ਜੰਮ
ਰੂਠੇ ਨ ਮੁਦਾ ਰਾ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਂਗੇ ਕਬੀ ਹਮ
ਹਮਨੇ ਬਾ ਕਹਾ ਬਾਪ ਕੋ 'ਜਾਂ ਦੀਜੇ ਧਰਮ ਪਰ।'
ਲੋਕ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਅਥ ਆਪ ਕੋ 'ਜਾਂ ਦੀਜੇ ਧਰਮ ਪਰ।'

ਮੁਖਚਾ

ਮਰਨੇ ਸੇ ਕਿਸੀ ਯਾਰ ਕੋ ਹਮ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕਾ
ਝਰਜ਼ੰਦਾਇ ਵਛਾਦਾਰ ਕੋ ਹਮ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕਾ
'ਖੁਸ਼ਨੂਦੀਏ-ਕਰਤਾਰ' ਕੋ ਹਮ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕਾ
ਅਥ ਦੇਖੀਏ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਹਮ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕਾ
ਤੁਮ ਕੋ ਭੀ ਇਸੀ ਰਾਹ ਪੈ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰੋਂਗੇ।
'ਸਦ' ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਹਮ ਭੀ ਕਭੀ ਖੰਜਰ ਸੇ ਮਰੋਂਗੇ।

ਰੱਖੀ ਭਾਣਾ

ਸੌ

ਕੁਰਬਾਨ! ਪਿਦਰ ਕੋ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ
'ਸਿਨ' ਖੇਲ ਕਾ ਹੈ ਰਨ ਕਾ ਸਜਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਆਤੀ ਹੈ ਚਲਾਨੀ ਤੁਮੇਂ ਤਲਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਯਹ ਗੁਲ ਸਾ ਬਦਨ 'ਕਾਬਿਲੇ-ਸਫ਼ਾਰ' ਨਹੀਂ ਹੈ
ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾਇ ਜੁਝਾਰ ਨੇ ਫੌਰਨ ਕਹਾ—'ਅੱਬਾ!
ਮੈਂ ਭਾਈਓਂ ਸੇ ਭਲਾ ਕਿਉਂ ਰਹੁੰ ਘਟ ਕਰ ਭਲਾ ਅੱਬਾ!

ਉਅਰ

ਤੌਰ ਦੀ ਅਣੀ

ਜਿੰਦਾ ਚੁਨਾ ਜਾਨਾ ਭੀ ਤੋ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਸਰਹੰਦ ਮੌਂ ਦੀ ਭਾਈਓਂ ਨੇ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਕਿਉਂ ਮੁੜ ਕੇ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਕਾ ਕੁਛ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਬੰਦੇ ਕੇ ਛੁਗੀ ਖਾਨੇ ਕਾ ਕਿਆ ਅਰਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਲੜਨਾ ਨਹੀਂ ਆਤਾ ਮੁੜੇ ਮਰਨਾ ਤੋ ਹੈ ਆਤਾ।
 ਖੁਦ ਬੜ੍ਹ ਕੇ, ਗਲਾ ਤੇਗ ਪੈ ਧਰਨਾ ਤੋ ਹੈ ਆਤਾ।

ਰੋਕੇ ਸੇ ਕਭੀ ਸ਼ੇਰ ਕਾ ਬੱਚਾ ਭੀ ਰੁਕਾ ਹੈ
 ਝੂਠੇ ਤੋ ਰੁਕੇਂ ਕਿਆ ਕੋਈ ਸੱਚਾ ਭੀ ਰੁਕਾ ਹੈ
 ਪਤਿਸ਼ੜ ਮੈਂ 'ਸਮਰ' ਸ਼ਾਬਦ ਪੈ ਕੱਚਾ ਭੀ ਰੁਕਾ ਹੈ
 ਸਰ ਦੇਨੇ ਸੇ ਰੱਬ ਕੋ ਕੋਈ ਅੱਛਾ ਭੀ ਰੁਕਾ ਹੈ
 ਨੇਕੀ ਹੈ ਯਿਹ ਐਸੀ ਕਿ ਜਵਾਬ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਤਾ।
 ਪਾਪੀ ਪਿ ਭੀ ਦੇਸ਼ਬ ਕਾ 'ਆਜ਼ਾਬ' ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਤਾ।

ਫਲ

ਸੰਤਾਪ

ਕਿਸ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਹੋਨਾ ਯਹਾਂ 'ਤਾਰਾਜ਼' ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਕਿਆ ਦਮ ਕਾ ਭਰੋਸਾ ਕਿ ਥਾ ਕੱਲ ਆਜ ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਬੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਧਰਮ ਯੁਪ ਸੇ ਮਿਅਰਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ
 'ਮਰਗ ਸ਼ੁਹਦਾ' ਵਸ਼ ਕੀ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਸਿੰਘੋਂ ਕੇ ਲੀਏ ਮੌਤ ਪਿ ਰਹਿਮਤ ਕਾ ਸਬੰਧ ਹੈ।
 ਰੱਬ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਨ ਭਗਤੋਂ ਕਾ ਉਨ ਕੇ ਲੀਏ ਸਭ ਹੈ।

ਭਬਾਹ

ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਮੌਤ

ਭਗਵਾਨ ਹੋ ਖੁਸ਼ ਜਿਨ ਸੇ ਹੈ ਖੁਸ਼ਕੀ ਤਗੀ ਉਨਕੀ
 ਰਹਤੀ ਹੈ ਹਰ ਇਕ ਫਸਲ ਮੌਂ ਖੇਤੀ ਹਰੀ ਉਨਕੀ
 ਕਰਤਾਰ ਸਦਾ ਰਖਤੇ ਹੈਂ ਝੋਲੀ ਭਗੀ ਉਨਕੀ
 'ਫਿਰਦੋਸ' ਭੀ ਉਨਕਾ ਹੈ, ਹੈ ਇੰਦਰਪੁਰੀ ਉਨਕੀ
 ਮਰ ਜਾਨਾ ਧਰਮ ਪਰ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੈ ਹਮ ਕੋਈ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਿਸਰ ਹੈਂ ਯਹੀ 'ਸ਼ਾਜਾਂ' ਹੈ ਹਮ ਕੋਈ।

ਸੁਰਗ

ਬਬਦਾ

ਭੱਰਾਈ ਸੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੇ ਬੋਲੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
ਪਾਲਾ ਹੈ ਤੁਮੇਂ ਨਾਜ਼ ਸੇ ਬੋਲੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
ਰੋਕਾ ਨਹੀਂ ਆਗਾਜ਼ ਸੇ ਬੋਲੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
ਉਸ ਨੰਨ੍ਹੇ ਸੇ ਜਾਂਬਾਜ਼ ਸੇ ਬੋਲੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
'ਲੈ ਆਓ ਤਨਿ ਪਾਕ ਪੈ ਹਥਿਆਰ ਸਜਾ ਦੇ'।
ਛੋਟੀ ਸੀ ਕਮਾਂ, ਨੰਨ੍ਹੀ ਸੀ ਤਲਵਾਰ ਸਜਾ ਦੇ।

'ਹਮ ਦੇਤੇ ਹੈਂ ਖੰਜਰ ਉਸੇ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ ਸਮਝਨਾ
ਨੇਜ਼ੋਂ ਕੀ ਜਗਹ ਦਾਦਾ ਕਾ ਤੁਮ ਤੀਰ ਸਮਝਨਾ
ਜਿਤਨੇ ਮਰੋਂ ਉਸ ਸੇ ਉਨ੍ਹੇ 'ਬੇਪੀਰ' ਸਮਝਨਾ
ਜਥਮ ਆਏ ਤੇ ਹੋਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿਲਗੀਰ ਸਮਝਨਾ
ਜਬ ਤੀਰ ਕਲੋਜੇ ਮੌਲ ਲਗੇ 'ਸੀ' ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।
'ਉੜ' ਮੂੜੇ ਸੇ ਮਿਰੀ ਜਾਂ! ਕਬੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

ਨਿਗਰੇ

'ਲੋ ਜਾਓ ਸਿਧਾਰੇ ਤੁਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਕੋ ਸੌਂਪਾ
ਮਰ ਜਾਓ ਯਾ ਮਾਰੋ ਤੁਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਕੋ ਸੌਂਪਾ
ਰੱਬ ਕੋ ਨਾ ਬਿਸਾਰੇ ਤੁਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਕੋ ਸੌਂਪਾ
ਸਿੱਖੀ ਕੋ ਉਡਾਰੋ ਤੁਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਕੋ ਸੌਂਪਾ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਥ ਜੰਗ ਕੀ ਹਿੰਮਤ ਤੁਮੇਂ ਬਖਸ਼ੇ।
ਪਿਆਸੇ ਹੋ ਜਾਤ, ਜਾਮਿ-ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੁਮੇਂ ਬਖਸ਼ੇ।

'ਬੇਟਾ! ਹੋ ਤੁਮੀ ਪੰਥ ਕੇ ਬੇੜੇ ਕੇ ਖਿਵੱਈਆ
ਸਰ ਭੇਟ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿ ਚਲੇ ਧਰਮ ਕੀ 'ਨੱਈਆ'
ਲੇ ਦੇ ਕੇ ਤੁਮੀ ਥੇ ਮਿਰੇ ਗੁਲਸ਼ਨ ਕੇ 'ਬਕੱਈਆ'
ਲੋ ਜਾਓ ਕਿ ਰਾਹ ਤਕਤੇ ਹੈਂ ਸਭ 'ਖਲਦ' ਮੈਂ ਭੱਈਆ।
ਖਾਹਸ ਹੈ ਤੁਮੇਂ ਤੇਗ ਚਲਾਤੇ ਹੂਏ ਦੇਖੋ।
ਹਮ ਅੰਧ ਸੇ ਬਰਛੀ ਤੁਮੇਂ ਖਾਤੇ ਹੂਏ ਦੇਖੋ।'

ਬੇੜੀ

ਬਕੱਈ

ਖਲਦ

ਦਾਦਾ ਸੇ ਮਿਲੋ ਸੁਰਗ ਮੌਜ਼ ਜਿਸ ਦਮ ਤੋਂ ਯਿਹ ਕਹਨਾ
ਦੇ ਚਾਰ ਹੋਂ ਗਰ ਖਲਦ ਮੈਂ ਆਦਮ ਤੋਂ ਯਿਹ ਕਹਨਾ
ਜਬ ਭੇਸ ਮੈਂ ਨਾਨਕ ਕੇ ਮਿਲੋਂ ਹਮ ਤੋਂ ਯਿਹ ਕਹਨਾ
ਪਾਏਂ ਕਹੀਂ ਗੋਬਿੰਦ ਕਾ ਮਹਿਰਮ ਤੋਂ ਯਿਹ ਕਹਨਾ
ਆਜਾਦ ਕਰਾਇਆ 'ਬਨੀ ਆਦਮ' ਕੇ ਗਲੇ ਕੋਂ।
ਕਟਵਾ ਦੀਏ ਬੱਚੇ ਭੀ ਮੁਗੀਦੋਂ ਕੇ ਭਲੇ ਕੋਂ।

ਮਨੁੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਲਈ

ਜਬ ਫੜ੍ਹੇ ਗਜ਼ਾ ਕਰ ਗਏ ਜੁਝਾਰ ਥੇ ਰਨ ਮੈਂ
ਹਰ ਸ਼ੇਰ ਬਘੇਲਾ ਨਜ਼ਰ ਆਨੇ ਲਗਾ ਬਨ ਮੈਂ
ਨੰਨੀ ਸੀ 'ਕਜ਼ਾ' ਬੌਲੀ, ਮੈਂ ਆਈ ਹੁੰਨ ਸ਼ਰਨ ਮੈਂ
ਦਿਲਵਾਉ 'ਅਮਾਂ' ਗੋਸ਼ਾਇ ਦਾਮਾਨੇ ਕਫਨ ਮੈਂ
ਮੈਂ ਜਿਸ ਕੇ ਹੁੰਨ ਕਬਜ਼ੇ ਮੈਂ ਛੁਹ ਕਾਬੂ ਮੈਂ ਹੈ ਮੇਰੇ।
ਗੁਰਿਆਈ ਕਾ ਬਲ ਨੰਨੇ ਸੇ ਬਾਜੂ ਮੈਂ ਹੈ ਤੇਰੇ।

ਮੌਤ
ਪਨਾਹ

ਦਸ ਬੀਸ ਕੋ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਆ ਦਸ ਬੀਸ ਕੋ ਮਾਰਾ
ਇਕ ਹਮਲੇ ਮੈਂ ਇਸ ਏਕ ਨੇ ਇੱਕੀਸ ਕੋ ਮਾਰਾ
'ਖੱਨਾਸ' ਕੋ ਮਾਰਾ ਕਭੀ 'ਇਥਲੀਸ' ਕੋ ਮਾਰਾ
ਗੁਲ ਮਚ ਗਿਆ ਇਕ 'ਤਿਫਲ' ਨੇ ਚਾਲੀਸ ਕੋ ਮਾਰਾ
'ਬਚ ਬਚ ਕੇ ਲੜ੍ਹੇ ਕਲਗੀਓਂ ਵਾਲੇ ਕੇ ਪਿਸਰ ਸੇ।
ਯਿਹ 'ਨੀਮਚਾ' ਲਾਏ ਹੈਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਕਮਰ ਸੇ।

ਦਿਓ, ਸੈਤਾਨ
ਥਾਲਕ

ਨਿੱਕਾ ਤੇਗਾ

ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਕੇ ਹਰਬੇ ਸੇ 'ਸੁਜਾ ਓ ਜਗੀ' ਹਾਰੇ
ਜੀ ਦਾਰੋਂ ਕੇ ਜੀ ਛੁਟ ਗਏ ਸਭ 'ਕਵੀ' ਹਾਰੇ
ਮਾਸੂਮ ਸੇ ਬਾਜ਼ੀ ਵੇਂ ਸਭੀ ਲਸ਼ਕਰੀ ਹਾਰੇ
ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੇ ਨਿਰਬਲ ਸੇ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਬਲੀ ਹਾਰੇ
ਮੈਦਾਂ ਮੈਂ ਜਬ ਭਾਈ ਕਾ ਲਾਸ਼ਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।
ਘੋੜੇ ਸੇ ਵੋਹ ਮਾਸੂਮ 'ਦਿਲਾਵਰ' ਉਤਰ ਆਇਆ।

ਵਰਿਆਮ ਜੋਧੇ
ਸਲੀ

ਬਹਾਦਰ

ਸਰ ਗੋਦ ਮੌਲੇ ਕਰ ਕਹਾ ਭਾਈ ਸੇ ਬੋਲੋ
ਇਸ 'ਖਾਬੇ-ਗਿਰਾ' ਸੇ ਕਹੀਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਤੋਂ ਹੋ ਲੋ
ਹਮ ਕੌਨ ਹੈਂ ਦੇਖੋ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਆਂਖ ਤੋਂ ਖੋਲੋ
ਸੋਨੇ ਕੀ ਹੀ ਠਾਨੀ ਹੈ ਅਰਾਰ ਮਿਲ ਕੇ ਤੋਂ ਸੋ ਲੋ

ਗੁੜੀ ਨੌਦ

ਭਾਈ ਤੁਮ੍ਹੇਂ ਹੋਏ ਜਬ 'ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾ' ਕੀ ਜਿਮ੍ਹੀਂ ਹੈ।
ਠਾਨੀ ਹੂਈ ਹਮ ਨੇ ਭੀ ਬਸੇਰੇ ਕੀ ਯਹੀਂ ਹੈ।

ਇਤਨੇ ਮੌਲੇ 'ਪ੍ਰਦੰਗਾ' ਆ ਕੇ ਲਗਾ ਹਾਇ ਜਿਗਰ ਮੌਲੇ
ਥਾ ਤੀਰ ਕਲੇਜੇ ਮੌਲੇ ਯਾ ਕਾਂਟਾ ਗਲਿ-ਤਰ ਮੌਲੇ
'ਤਾਰੀਕ' ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੂਆ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਮੌਲੇ
ਤੂਫਾਨ ਉਠਾ, ਥਾਕ ਉਝੀ, 'ਬਹਰ' ਮੌਲੇ 'ਬਰ' ਮੌਲੇ

ਤੌਰ

ਅੰਧੇਰਾ

ਜਲ, ਬਲ

ਤਿਉਂਗ ਕੇ ਗਿਰਾ ਲਖਤਿ-ਜਿਗਰ ਲਖਤਿ-ਜਿਗਰ ਪਰ।
ਕਿਆ ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ ਇਸ ਵਕਤ ਕੁਝੂ ਕਿਆ ਮੌਲੇ ਪਿਦਰ ਪਰ।

ਥੇ ਚਾਹਤੇ ਪੇਵੰਦ ਕਰੋ ਖਾਕ ਕਾ ਸਭ ਕੈ
'ਹਾਤਫ਼' ਨੇ ਕਹਾ ਕਾਮ ਮੌਲੇ ਲਾਨਾ ਨ ਰਾਜਥ ਕੈ
ਲੜਨਾ ਨਹੀਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ਆਪ ਕਾ ਰੱਬ ਕੈ
ਜਿਹ ਸੁਨ ਕੇ ਗੁਰੂ ਭੂਲ ਗਏ 'ਰੰਜੇ ਤਅੱਬ' ਕੈ

ਚੈਖੀ ਛਾਂਗਿਤਾ

ਗੁੱਸਾ-ਗਿਲਾ

ਛੋਨ

ਕਬਜ਼ੇ ਸੇ 'ਮਆਨਨ' ਤੇਗ ਕੇ ਫਿਰ ਹਾਥ ਉਠਾਯਾ।

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਵਹੀਂ ਸਜਦਾਇ-ਸੁਕਰਾਨਾ ਬਜਾਯਾ।

ਯਾਕੂਬ ਕੈ ਯੂਸ਼ਾ ਕੈ ਬਿਛੜਨੇ ਨੇ ਰੁਲਾਯਾ
ਸਾਬਰ ਕੋਈ ਕਮ ਐਸਾ ਰਸੂਲੋਂ ਮੌਲੇ ਹੈ ਆਯਾ
ਕਟਵਾ ਕੇ 'ਪਿਸਰ' ਚਾਰ ਇਕ ਆਂਸੂ ਨਾ ਗਿਰਾਯਾ
ਭੁਤਥਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਰਿਸ਼ੀਓਂ ਕਾ ਬੜ੍ਹਾਯਾ

ਪੁੱਤਰ

ਡੰਡਕ ਮੌਲੇ ਫਿਰੇ ਰਾਮ ਤੋਂ ਸੀਤਾ ਥੀ ਬਗਲ ਮੌਲੇ।
ਵੂਹ ਛਕਰਿ ਜਹਾਂ, ਹਿੰਦ ਕੀ ਮਾਤਾ ਥੀ ਬਗਲ ਮੌਲੇ।

ਲਛਮਨ ਸਾ ਬਿਰਾਦਰ ਪਇ ਤਸਕੀਨਿ ਜਿਗਰ ਥਾ
ਸੀਤਾ ਸੀ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਸੇ ਬਨ ਰਾਮ ਕੋ ਘਰ ਥਾ
ਬਾਬੀ ਹੈ ਕਨੂੰਈਆ ਤੇ ਨਹੀਂ ਉਨਕਾ 'ਪਿਸਰ' ਥਾ
ਸੱਚ ਹੈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਕਾ ਰੁਤਬਾ ਹੀ 'ਦਿਗਰ' ਥਾ

ਪੁੱਤਰ

ਹੋਰ

ਕਿਸ਼ਨ

ਕਟਵਾ ਦੀਏ ਸਿਸ, 'ਸ਼ਾਮ' ਨੇ ਗੀਤਾ ਕੋ ਸੁਨਾ ਕਰ।
ਤੁਹ ਫੂੰਕ ਦੀ ਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਅੱਲਾਦ ਕਟਾ ਕਰ।

ਬੇਚੈਨ ਹੈ ਅਬ, ਝਾਲਸਾ ਜੀ ਰੱਜ ਕੇ ਮਾਰੇ
ਦਿਲ ਪਰ 'ਗਮੇ ਅੰਦੋਹ' ਸੇ ਚਲਨੇ ਲਗੇ ਆਰੇ
ਖਾਮੋਸ਼ ਤੜਪਨੇ ਲਗੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਿਆਰੇ
'ਜੰਗੀ ਜੀ' ਕਹੋ ਪੰਥ ਸੇ ਅਬ ਛਤਹਿ ਪੁਕਾਰੇ

ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰ

ਛਾਯਾ ਹੁਆ ਦੀਵਾਨ ਪੇ, ਅਬ ਗੁਮ ਕਾ ਸਮਾਂ ਹੈ।
ਬਸ ਖਤਮ ਸ਼ਹੀਦੋਂ ਕੀ, ਸ਼ਹਾਦਤ ਕਾ ਬਿਆਂ ਹੈ।

SIKHBOOKCLUB.COM

ਹਾਲਾਤਿ ਚਮਕੰਚ

ਬੱਸ ਏਕ ਹਿੰਦ ਮੈਂ ਤੀਰਥ ਹੈ ਯਾਤਰਾ ਕੀ ਲੀਏ
ਕਟਾਏ ਬਾਪ ਨੇ ਬੱਚੇ ਜਹਾਂ ਖੁਦਾ ਕੇ ਲੀਏ।
ਚਮਕ ਹੈ 'ਮਹਰ' ਕੀ ਚਮਕੰਚ! ਤੇਰੇ ਜੱਗਰੋਂ ਮੈਂ
ਯਹੀਂ ਸੇ ਬਨ ਕੇ ਸਤਾਰੇ ਗਏ ਸਮਾਂ ਕੇ ਲੀਏ।

ਸੁਜਸ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਲਖਤਿ-ਜਿਗਰ ਅਜੀਤੋਂ ਜ਼ਖਾਰ
ਛਲਕ ਪਿ ਇਕ ਯਹਾਂ ਦੋ ਚਾਂਦ ਹੈਂ ਜਿਧਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਦੱਕਨ ਮੈਂ ਦੂਰ 'ਮਰਕਦ' ਹੈ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਕਾ
ਪਹੁੰਚਨਾ ਜਿਸ ਜਗਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ 'ਬੇਨਵਾ' ਕੇ ਲੀਏ।

ਸਮਾਧ

ਫ਼ਰੀਦ

ਭਟਕਤੇ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ ਕਿਉਂ, ਹੱਜ ਕਰੋਂ ਯਹਾਂ ਆ ਕਰ
ਜਿਹ ਕਾਆਬਾ ਪਾਸ ਹੈ ਹਰ ਇਕ ਖਾਲਸਾ ਕੀ ਲੀਏ।
ਯਹਾਂ ਵੂਹ ਲੇਟੇ ਹੈਂ ਸਤਲੁਜ ਨੇ ਜੋਸ਼ ਮੈਂ ਆ ਕਰ
ਚਰਨ ਹਜ਼ੂਰ ਕੇ ਨਹਰੋਂ ਬਹਾ, ਬਹਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਮਜ਼ਾਰ 'ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਹੈ ਉਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਕਾ
ਛਗਿਸ਼ਤੇ ਜਿਨ ਕੀ ਤਰਸਤੇ ਥੇ 'ਖਾਕਿ' ਧਾ ਕੇ ਲੀਏ।
ਉਠਾਏਂ ਆਂਥੋਂ ਸੇ ਆ ਕਰ ਯਹਾਂ ਕੀ ਮੱਟੀ ਕੋ
ਜੋ ਖਾਕ ਛਾਨਤੇ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ 'ਕੀਮੀਯਾ' ਕੇ ਲੀਏ।

ਚਰਨ ਹੁਕਿ

ਜਸਾਇਣ

ਜਿਹ ਹੈ ਵੂਹ ਜਾ ਜਹਾਂ ਚਾਲੀਸ ਤਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੂਏ
'ਸਿਤਾਬਿ ਸਰਵਰੀ' ਸਿੰਘੋਂ ਨੇ ਸਰ ਕਟਾ ਕੇ ਲੀਏ।
ਦਿਲਾਈ ਪੰਥ ਕੌ ਸਰਬਜ਼ੀਓਂ ਸੇ ਸਰਦਾਰੀ
ਬਹਾਇ ਕੌਮ ਜਿਹ ਰੁਤਬੇ ਲਹੂ ਬਹਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਸਰਦਾਰੀ ਦੀ ਪਦਵੀ

ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਤੋ ਤਵੋਜੋ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੈ
ਅਪੀਲ ਕਰਤਾ ਹੈ ਸਿੰਘੋਂ ਕੀ ਕਰਬਲਾ ਕੇ ਲੀਏ।
ਗਲਤ ਇਕ ਹਰਵੁੰਹੋ 'ਜੋਗੀ' ਤੋ ਫਿਰ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਮੈਂ
ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੈ ਸੁਖਨਹਾਇ ਨ-ਰਵਾਂ ਕੇ ਲੀਏ।

2.

ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ-ਵਡਾ

(ਸਾਕਾ ਸਰਹੰਦ)

SIKHBOOKCLUB.COM
ਗਚਿਤ
ਹਕੀਮ ਅੱਲ੍ਹਾ ਯਾਚ ਖਾਂ ਜੌਗੀ

SIKHBOOKCLUB.COM

1

ਜਿਸ ਦਮ ਅਨੰਦਪੁਰ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਕੀਮ ਥੇ
 ਹਮਰਾਹ ਘਰ ਕੇ ਲੋਗ ਥੇ, ਅਤੇ ਕੁਛ 'ਨਦੀਮ' ਥੇ
 ਚਾਰੋਂ ਤਰੱਫ ਸੇ ਕਿਲਾ ਕੋ ਘੇਰੇ 'ਝਾਣੀਮ' ਥੇ
 ਟੂਟੇ ਸੇ ਰਿਜਕ ਕੇ ਦਿਲਿ ਸਿੰਘਾਂ 'ਚੁਣੀਮ' ਥੇ
 ਪਯਾਸੇ ਥੇ ਅੰਤ ਭੂਕ ਕੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਕਮਾਲ ਥੀ।
 ਥੀ ਮੁਖਤਸਰ ਸੀ ਫੌਜ, ਵੱਹ ਭੀ ਨਿਛਾਲ ਥੀ।

ਸਾਥੀ
ਵੈਚੀ
ਟੂਟੇ-ਭੱਜੇ

2

'ਆਦਾ' ਕੀ ਫੌਜ ਕੇ ਨ ਸ਼ੁਆਰੇ ਹਿਸਾਬ ਥੇ
 ਸਰਦਾਰਿ ਫੌਜ ਏਕ ਨਹੀਂ ਦੇ ਨੱਵਾਬ ਥੇ
 ਰਾਜੇ ਕਈ ਪਹਾੜ ਕੇ ਭੀ ਹਮਰਕਾਬ ਥੇ
 ਸਿੰਘਾਂ ਸੇ ਬਸਤ ਚੰਦ ਯੇ 'ਸ਼ੈਖੇ ਸ਼ਬਾਬ' ਥੇ
 ਸਿੱਖਾਂ ਕੀ ਆਰਜੂ ਥੀ ਕਿ ਲੜ ਕਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣੇ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਯਿਹ ਸੇਚਤੇ ਥੇ ਨਾ ਜਾਆ ਮੁਹੀਦ ਹੋਣੇ।

ਵੈਚੀ
ਭੁੱਢੇ, ਜਵਾਨ

3

ਬੋਲੇ ਕਿ ਅਪਨੀ ਫੌਜ ਨਿਹਾਜਤ ਹੈ 'ਮੁਖਤਸਰ'
 ਘੇਰੇ ਰੂਟੇ ਹੈਂ ਹਮ ਕੋ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਹੀ 'ਅਹਿਲ ਸ਼ਰ'

ਛੇਡੇਂ ਗਰ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੇ ਰਹਿਮ ਪਰ
 ਇਸ ਮੈਂ ਭੀ ਅਪਨੀ ਇਜ਼ਤੇ ਅਜ਼ਮਤ ਕਾ ਹੈ ਖਤਰ
 ਚਿੜੀਓਂ ਕੋ ਆਜ਼ ਹੀ ਮੈਂ ਲੜਾ ਦੂਰਾ ਬਾਜ਼ ਸੇ।
 ਕੁਛ ਛਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮਗਰ 'ਤੁਰਕੋ ਤਾਜ' ਸੇ।

ਬੋਡੀ
ਸ਼ਰਤੀ
ਨਸ-ਭੱਜੇ

4

ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਲੋਗ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਪਾਗਲ ਜੂਨੂਨ ਸੇ
ਹਰ 'ਮੁਸਲਿਹ'—ਜਹਾਂ ਹੈਂ ਗਰਜ਼ ਹਮਕੋ ਦੂਨ ਸੇ
ਕਿਸਾ ਛਾਪਦਾ ਹੈ ਹਿੰਦੂ ਓ ਮੁਸਲਮ ਕੇ ਝੂਨ ਸੇ
ਬਿਹਤਰ ਹੈ 'ਇਜ਼ਤਨਾਬ' ਹੀ ਕਾਰਿ ਜੂਨੂਨ ਸੇ

ਗਵਿਆਚਬੰਦ

ਪ੍ਰਹੇਜ

ਇਤਨੇ ਮੌਂ ਇਤਲਾ ਹੁਈ ਕਾਸਿਦ ਇਕ ਆਯਾ ਹੈ।

ਸਰਹੰਦ ਕੇ ਨੱਵਾਬ ਕਾ ਪੈਗਾਮ ਲਾਯਾ ਹੈ।

5

ਛੁਰਮਾਏ ਸਤਿਗੁਰ—'ਇਸੇ ਲਾਉ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ
ਯਿਹ ਪਾ ਕੇ ਹੁਕਮ ਤੁਰਤ ਰਾਯਾ ਉਠ ਕੇ ਇਕ ਦਾਸ
ਲਾਯਾ ਸਫੀਰ ਜਿਸ ਪਿ ਥਾ ਛਾਯਾ ਹੂਆ ਹਰਾਸ
ਦੀਵਾਨ ਖਾਲਸੇ ਕਾ ਚੁ ਦੇਖਾ, ਉਡ ਗਏ ਹਵਾਸ'

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਦੇਖੇ ਹੈਂਸਲੇ, ਪੂਛਾ ਯਿਹ ਪਯਾਰ ਸੇ।

ਪੈਗਾਮ ਕਿਆ ਤੂ ਲਾਯਾ ਹੈ ਛੋਜਿ 'ਸ਼ਰਾਫ਼' ਸੇ।

ਸ਼ਰਾਫ਼

6

ਕਹਨੇ ਲਗਾ, 'ਹਜ਼ੂਰ ਕਾ ਰੁਤਬਾ ਬੁਲੰਦ ਹੈ
ਨਾਨਕ ਕੀ ਸ਼ਾਨ ਦਸਵੇ' ਗੁਰੂ ਮੈਂ ਦੋਚੰਦ ਹੈ
'ਹਾਈ' ਹੈ ਇਕ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕੇ ਤੁਮ ਦਰਦਮਦ ਹੋ
ਕੀਜੇ ਮੁਆਫ ਬਾਤ; ਅਗਰ ਨ ਪਸੰਦ ਹੋ
ਭੇਜਾ ਹੈ ਮੁਝ ਕੋਂ ਨਾਜ਼ਮਿ ਸਰਹੰਦ ਨੇ ਯਹਾਂ।
ਛੁਰਮਾਨ ਸ਼ਾਹਿ ਦਿੱਲੀ ਕੇ ਪਾਬੰਦ ਨੇ ਯਹਾਂ।'

ਆਗੂ

7

ਉਸ ਨੇ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮ ਕੋਂ ਨਹੀਂ ਵੈਰ ਆਪ ਸੇ
ਰਖਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈਂ 'ਕਦ' ਹਗਮੇ-ਦੈਰ ਆਪ ਸੇ
ਪਾਤੇ ਹੈਂ ਸਭ ਬਸ਼ਰ 'ਸਬਕਿ-ਕੈਰ' ਆਪ ਸੇ
ਅਪਨੇ ਬ-ਵਜ਼ਾ ਤਮੁਹੂ ਹੂਏ ਰੋਰ ਆਪ ਸੇ
ਦੀਨੋਂ ਧਰਮ ਕੇ ਛੋੜ ਕੇ ਅੰਧੇ ਹੂਏ ਹੈਂ ਕੁਛ।
ਨਾਜ਼ਲ ਪਹਾੜ ਪਰ ਸੇ 'ਦਰਿੰਦੇ' ਹੂਏ ਹੈਂ ਕੁਛ।

ਗਰਜ਼

ਭਲਾਈ ਦੀ

ਜਾਨਵਰ

8

ਛੋੜੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਯਹ ਸਾਹੀ ਮੁਕਾਮ ਹੈ
 'ਮਖਦੂਸ' ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪਿ ਤੁਮਾਰਾ ਕਥਾਮ ਹੈ
 ਛੋਜੋਂ ਸੇ ਐਰ ਕਿਲੋਂ ਸੇ ਕਥਾ ਤੁਮ ਕੇ ਕਥਾਮ ਹੈ
 ਲੜਨਾ ਹੀ ਜਬ ਨਹੀਂ, ਯਹ ਕਯੋਂ ਧੂਮਧਾਮ ਹੈ
 ਹੈ ਪ੍ਰੈਰ ਇਸੀ ਮੌਖਿਕ ਕਰੋ ਪਰ ਅਮਲ ਕਰੋ।
 ਬੇਸੂਦ ਹਮਦੂਸੋਂ ਕੋ ਨ 'ਨਜ਼ਰਿ ਅਜਲ' ਕਰੋ।

ਮਤਰਿਆਂ ਭਰਿਆ

ਮੱਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ

9

ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਹਮ, ਤੋ ਦੀਨ ਕੇ ਤੁਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋ
 ਆਤਾ ਨਹੀਂ ਯਕੀਂ ਤੁਮੇ ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਚਾਹ ਹੋ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਾਸ ਕਿਸ ਲੀਏ ਛੋਜੇ ਸਿਪਾਹ ਹੋ
 ਨਾਨਕ ਕੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਕੋ ਕਿਉਂ 'ਹੁਥਿ ਜਾਹ' ਹੋ
 ਸਿੰਘਾਂ ਕੇ ਸ਼ਾਖ ਲੇ ਕੇ ਯਹਾਂ ਸੇ ਸਿਧਾਰੀਏ।
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਛੁਝਾਉ ਬਾ ਨਾਅਰਾ ਪੁਕਾਰੀਏ।

ਲਾਲਸਾ

10

ਪੈਤਾਮ ਸੁਨ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ
 ਪੈਦਾ ਤਬੀਅਤੋਂ ਮੌਖਿਕ ਜੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ
 ਦਰ-ਪੈ ਨਿਕਾਲਨੇ ਕੇ 'ਸਿਤਮ-ਕੋਸ਼' ਹੋ ਗਏ
 ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਹਮ ਤੋ ਬੋਲੇਂਗੇ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ
 ਲਲਕਾਰੇ ਛੋਜ ਸੇ ਕਿ ਕਿਲਾ ਸੇ ਨਿਕਲ ਚਲੋ।
 ਦੁਸ਼ਮਨ ਸੇ ਹੁਸ਼ਯਾਰ ਰਹੋ ਐਰ ਸੰਭਲ ਚਲੋ।

ਜਾਲਮ

11

ਬੇਵਜੂਹ ਹਮ ਤੋ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਚਾਹਤੇ ਕਿ ਜੰਗ ਹੋ
 ਉਸ ਸੇ ਲੜੇਂਗੇ ਲੜਨੇ ਕੀ ਜਿਸ ਕੋ ਉਮੰਗ ਹੋ
 ਠੋਕਰ ਸੇ ਫੇਂਕ ਦੇਂਗੇ ਜੋ ਰਸਤੇ ਮੌਖਿਕ ਸੰਗ ਹੋ
 ਸਰ ਉਸ ਕਾ ਕਾਟ ਲੇਂਗੇ ਕਹਾ ਜਿਸ ਨੇ ਤੰਗ ਹੋ
 ਖੰਗੇਜੀ ਵਰਨਾ ਭਲਕ ਕੀ ਕਬ ਹਮ ਕੋ ਭਾਤੀ ਹੈ।
 ਸੋਈਂ ਕੀ ਛੋਜ ਕਹ ਦੇ, ਤੂੰ ਕਾਸਦ ਕਿ ਜਾਤੀ ਹੈ।

ਪੱਚਾਂ, ਰੋਜ਼ਾਂ

12

ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ 'ਪਾਇ ਗਦਾ' ਲੰਗ ਭੀ ਨਹੀਂ
 ਅਪਨੇ ਲਈ ਮੁਦਾ ਕੀ ਜਿਮੀਂ ਤੰਗ ਭੀ ਨਹੀਂ
 ਲੋਗੋਂ ਸੇ ਹਮਕੋ ਆਰਜੂਏਂ ਜੰਗ ਭੀ ਨਹੀਂ
 ਵਰਨਾ ਕੋਈ ਦਲੇਗੀ ਮੌਂ ਪਾਸੰਗ ਭੀ ਨਹੀਂ
 ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ ਤੋਂ ਲੜਾਈ ਦਿਖਾਏਂਗੇ।
 ਫਿਰ ਤੇਗਿਆ ਭਾਲਸਾ ਕੀ ਸਝਾਈ ਦਿਖਾਏਂਗੇ।

ਛਕੀਰ ਦਾ ਘੇਰਾ

13

ਦੇਖਾ 'ਅਦੂ' ਨੇ ਕਿਲਾ ਮਿਲੇਗਾ ਨਾ ਜੋਰ ਸੇ
 ਬਿਫਰੇਂਗੇ ਔਰ ਸ਼ੇਰ 'ਸ਼ਗਾਲੋਂ' ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਸੇ
 ਬੀਕਾ ਨ ਵਾਲ ਹੋਗਾ ਸੁਲੇਮਾਂ ਕਾ 'ਮੇਰ' ਸੇ
 ਵਾਕਿਫ਼ ਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਿਲੇ ਅਦਾ ਕੇ ਚੇਰ ਸੇ
 ਮਿਲ ਕਰ ਦੁਆ ਕਰੇਂਗੇ ਯੇ ਵਾਖੂਦੇ ਕੇ ਰੰਗ ਮੌਂ।
 ਸਮਝੇਂਗੇ ਹਮ ਭੀ ਕਿਆ ਹੂਆ ਮੈਦਾਨਿ ਜੰਗ ਮੌਂ।

 ਵੈਗੀ
 ਗਿੱਦੜਾਂ
 ਕੀਤ੍ਰੀ

14

ਤਾਰੋਂ ਕੀ ਛਾਉਂ ਕਿਲਾ ਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਵਾਂ ਹੂਏ
 ਕਸ ਕੇ ਕਮਰ ਸਵਾਰ ਥੇ ਸਾਰੇ ਜਵਾਂ ਹੂਏ
 ਆਗੇ ਲੀਏ ਨਿਸ਼ਾਂ ਕਈ ਸ਼ੇਰਿ ਜਥਾਂ ਹੂਏ
 ਕੁਛ ਪੀਛੇ ਜਾਂ-ਨਿਸਾਰ ਗੁਰੂ ਦਰਮਾਧਾਂ ਹੂਏ
 ਚਾਰੋਂ 'ਪਿਸਰ' ਹਜ਼ੂਰ ਕੇ ਹਮਰਾਹ ਸਵਾਰ ਥੇ।
 ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਅੰਰ ਫਤਹ, ਅਜੀਤ ਅੰਰ ਜੁਝਾਰ ਥੇ।

ਸਪੁੱਤਰ

15

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਮਾਏਂ ਸਾਥ ਥੀਂ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਮਾਂ ਕੇ ਸਾਥ
 ਥੀਂ ਹਮਰਕਾਥ ਸ਼ੇਰਨੀ, ਸ਼ੇਰਿ-ਜ਼ਜਾਂ ਕੇ ਸਾਥ
 ਗਰਜ਼ ਕਿ ਕੂਚ ਕਰ ਦੀਆ, ਕੁਲ ਭਾਨਦਾਂ ਕੇ ਸਾਥ
 ਕਯਾ ਬਾਵਫ਼ਾ ਮੁਗੀਦ ਥੇ, 'ਪੀਰੇ-ਜਮਾਂ' ਕੇ ਸਾਥ
 ਸਤਿਗੁਰ ਜਹਾਂ ਪੇ ਅਪਨਾ ਪਸੀਨਾ ਗਿਰਾਤੇ ਥੇ।
 ਸਿੰਘ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪਿ ਅਪਨਾ ਲਹੂ ਤਕ ਬਹਾਤੇ ਥੇ।

ਜਗਤ-ਗੁਰੂ

ਦੇਖਾ 'ਫਰਸ਼' ਪਿ ਜਿਸ ਘੜੀ ਆਲੀ ਜਨਾਬ ਕੇ
ਪਾ-ਬੋਸੀਓਂ ਕੀ ਪੜ ਗਈ ਹਰ 'ਸ਼ੈਸੋਂ ਸ਼ਾਬ' ਕੇ
ਕਦਮੋਂ ਕੇ ਚੁਮਤਾ ਥਾ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਰਕਾਬ ਕੇ
ਘੇਰਾ ਹੂਆ ਸਤਾਰੋਂ ਨੇ ਥਾ 'ਮਾਹਿਤਾਬ' ਕੇ
ਜਲਵਾ ਜੁ ਥਾ ਫਲਕ ਕਿ ਵਹੀ ਥਾ ਜਹਾਨ ਪਰ।
ਪਹੁੰਚੀ ਹੂਈ ਥੀ ਰਨ ਕੀ ਜਿਮੀ ਆਸਮਾਨ ਪਰ।

ਘੋੜਾ
ਛੋਟੇ-ਵੱਡੇ
ਸੁਰਜ

ਹੋਨੇ ਕੋ ਅਨਕਰੀਬ 'ਸਹੁਰ' ਕਾ ਜ਼ਹੂਰ ਥਾ
ਸਬ ਮਿਟ ਚੁਕੇ ਥੇ ਸੁਥਰ ਕੇ ਤਾਰੇ ਪਿ ਨੂਰ ਥਾ
ਪਾਤਾਲ ਕਰ ਚੁਕਾ ਸ਼ਹੇ ਮਸ਼ਰਕ ਅਬੂਰ ਥਾ
ਥੋੜੀ ਮੁਕਾਬਿ ਉਛਕ ਸੇ 'ਖੁਰਸ਼ੀਦ' ਦੂਰ ਥਾ
ਫੀਕਾ ਫਲਕ ਕਾ ਚਾਂਦ ਥਾ ਨਾਨਕ ਕੇ ਚਾਂਦ ਸੇ।
ਚਿਹਰੇ ਉੜੇ ਹੂੰਏ ਥੇ ਸਤਾਰੇ ਥੇ ਮਾਂਦ ਸੇ।

ਪਭਾਤ
ਸੁਰਜ

ਮਸ਼ਰਕ ਕੀ 'ਸਿਮਤਾ' ਇਤਨੇ ਮੌਂ ਪਹੁੰਚੁਣਨੇ ਲਗੀ
ਮਹਤਾਬੀ ਰੁਖ ਪਿ ਚਾਂਦ ਕੇ ਫਿਰ ਛੂਟਨੇ ਲਗੀ
'ਜੋੜਾਂ' ਕੇ ਸਾਬ ਕੋਸਿ ਫਲਕ ਟੂਟਨੇ ਲਗੀ
ਲੁਤਾਫ਼ 'ਨਸੀਮ' ਮਲਕਿ ਖੁਦਾ ਲੂਟਨੇ ਲਗੀ
ਉਤਰਾ ਹੂਆ 'ਅਰੂਪਿ ਫਲਕ' ਕਾ ਸਿੰਘਾਰ ਥਾ।
ਗ੍ਰੰਥ ਕਹਕਸ਼ਾਂ ਕੀ ਸੀਨੇ ਸੇ ਨੌ-ਲੱਖਾ ਹਾਰ ਥਾ।

ਪਾਸੇ
ਮਿਥਨ ਰਾਸਿ
ਪੌਣ
ਚੰਦ

ਜੁਹਰਾ ਕੀ ਤਾਂਕ ਝਾਂਕ ਥੀ ਬੰਦ ਆਸਮਾਨ ਸੇ
ਗਾਇਬ ਥਾ 'ਮੁਸ਼ਤਰੀ' ਭੀ ਫਲਕ ਕੀ ਦੁਕਾਨ ਸੇ
ਝੂਮਰ ਭੀ ਉੜੇ ਚੁਕਾ ਥਾ 'ਸੁਰੈਯਾ' ਕੇ ਕਾਨ ਸੇ
ਬੜ੍ਹਨੇ ਲਗੀ 'ਮਹਰ' ਕੀ ਸਪੇਦੀ ਥੀ ਸ਼ਾਨ ਸੇ
ਲੇ ਕਰ ਕਿਰਨ ਕਾ ਤਾਜ ਥਾ ਸੁਰਜ ਨਿਕਲਨੇ ਕੋ।
ਮਸ਼ਰਕ ਸੇ ਚਸ਼ਮਾਏ ਨੂਰ ਕਾ ਅਬ ਥਾ ਉਬਲਨੇ ਕੋ।

ਬਿਹਸਪਤਿ
ਕਿਤਕ-ਨਛੜ
ਸਵੇਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਥ ਆਨ ਪਹੁੰਚੇ ਥੇ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਕੇ ਪਾਸ
ਥੇ ਚਾਹਤੇ ਬੁਝਾਏ ਵਹ ਬਾਰਹ ਪਹਰ ਕੀ ਪਯਾਸ
ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਅੰਰ ਬਦਲ ਕੇ ਨਯਾ ਲਿਬਾਸ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਾ ਨਾਮ ਜਪੇ ਅੰਰ ਕਰੋ 'ਸਪਾਸ'

ਸੁਕਰਾਨਾ

ਜਪੁਜੀ ਕਾ ਜਪ ਉਸ ਘੜੀ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਥਾ।
ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰ੍ਹੀਥ ਅੰਰ ਬੜ੍ਹਾਨਾ ਸੁਰੂਰ ਥਾ।

ਬਾ ਸਰ ਪਿ ਵਕਤ ਆ ਗਯਾ ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਕਾ
ਸਾਜ਼ੋਂ ਕੇ ਜੇਰੋ 'ਬੁਮ' ਕਾ ਚੜ੍ਹਾਉ ਉਤਾਰ ਕਾ
ਮਨਸਾ ਬਾ ਕਲਗੀਧਰ ਕੇ ਦਿਲਿ ਬੇਕਰਾਰ ਕਾ
ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਤੋਂ ਕਰ ਲੇਂ ਭਜਨ 'ਕਿਰਦਗਾਰ' ਕਾ
ਜਬ ਮਹਿਵਿ ਬੰਦਰੀ ਹੂਏ ਨਾਨਕ ਕੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨ।
ਆ ਟੂਟੇ ਖਾਲਸਾ ਪੈ ਅਚਾਨਕ ਕਈ 'ਲਈਨ'।

ਪੰਜਮ

ਕਰਤਾਰ

ਲਾਨੁਤੇ

ਬਦਬਖਤੋਂ ਨੇ ਜੋ ਵਾਅਦਾ ਕੀਆ ਥਾ ਬਿਸਰਤ ਗਏ
ਨਾਮਰਦ 'ਕੌਲ' ਕਰ ਕੇ ਜਥਾਂ ਸੇ ਮੁਕਰ ਗਏ
ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਭੀ ਫੌਰਨ ਬਿਫਰ ਗਏ
ਤਲਵਾਰੇ ਸੂਤ ਸੂਤ ਕੇ ਰਨ ਮੌਂ ਉਤਰ ਗਏ
ਮੈਦਾਂ ਕੇ ਏਕ ਆਨ ਮੌਂ ਚੌਰੰਗ ਕਰ ਦੀਆ।
ਰੁਸਤਮ ਭੀ ਆਯਾ ਸਾਮ੍ਰਨੇ ਤੋਂ ਦੰਗ ਕਰ ਦੀਆ।

ਬਚਨ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਗਿਰਦ ਸੀਨੋਂ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਥੈਂਚ ਲੀ
ਸੌਂ ਬਾਰ ਗਿਰ ਗਈ ਭੀ ਤੋਂ ਸੌਂ ਬਾਰ ਥੈਂਚ ਲੀ
ਖੰਜਰ 'ਅਦੂ' ਕਾ ਦੇਖ ਕੇ ਤਲਵਾਰ ਥੈਂਚ ਲੀ
ਜਖਮੀ ਹੂਏ ਤੋਂ ਲੱਜਤਿ 'ਸੋਫਾਰ' ਥੈਂਚ ਲੀ
ਯਾਦਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮੌਂ ਗੁਰ ਭੀ ਜਮੇ ਰਹੇ।
'ਚਰਕੇ' ਹਜ਼ਾਰ ਥਾ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਥਮੇ ਰਹੇ।

ਵੈਗੀ

ਜੀਰ

ਚੋਟ

24

ਹਰ ਚੰਦ ਟੂਟ ਟੂਟ ਕੇ ਗਿਰਤੇ ਰਹੇ 'ਲਈ'
 ਸਿੰਘੋਂ ਨੇ ਏਕ ਇੰਚ ਭੀ ਛੋੜੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸੀ
 ਲੰਗਰ ਕਿਸੀ ਸੇ ਪੇਂਚੇਂ ਕਾ ਹਿਲਤਾ ਭੀ ਹੈ ਕਹੀਂ
 ਬੈਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਕਬੀ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ
 ਅਸਰੂਫ ਯਾਦਿ ਹੱਕ ਮੌਂ ਗੁਰੂ 'ਬੇਦਰੇਗਾ' ਥੇ।
 ਕਿਂਤੁ ਮੌਤ ਸੇ ਲਰਜ਼ਡੇ ਵੱਹ ਫਰਜੀਦਿ ਤੇਗਾ ਥੇ।

ਲਾਨ੍ਹਤੀ ਵੈਗੀ

ਨਿਸ਼ਚਿਤ

25

ਬੇਮਿਸਲੋ-ਬੇਨਜੀਰ ਤੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ ਹੈ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਅਦ ਤਿਰਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਹੈ
 ਹੋ ਕਾਸ ਸਭ ਕੋ ਤੁਲ ਕੋ ਖੁਦਾ ਜਿਤਨਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ
 ਤੇਗੋਂ ਕੇ ਸਾਏ ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਦਾਤਾ ਬਿਸਾਰਾ ਹੈ
 ਤੰਹੀਦ ਪਿ ਫਿਦਾ ਥਾ ਤੂ 'ਆਲੀ-ਮੁਕਾਬ' ਥਾ।
 ਤੀਰੋਂ ਕੇ ਮੀਂਹ ਮੈਂ ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ ਤੇਰਾ ਕਾਮ ਥਾ।

ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਵਾਲਾ

26

ਯਾਦਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਾ ਸਭ ਕੋ ਸਥਕ ਦੀਆ
 ਖੰਜਰ ਕੀ ਧਾਰ ਪਿ ਭੀ ਵਰਕ ਦਰ ਵਰਕ ਦੀਆ
 ਕਰਕੇ ਅਮਲ ਸਿਖਾਯਾ ਜੁ ਮਜ਼ਮੂੰ ਅਰਕ ਦੀਆ
 ਫਿਰ ਜਾਲਮੋਂ ਸੇ ਛੀਨ ਕੇ, ਸਿੰਘੋਂ ਕੋ ਹੱਕ ਦੀਆ
 ਰੁਤਬੇ ਸੇ 'ਮਾਰਫਤ' ਕੇ ਹੈਂ ਹਮ ਆਜ਼ ਗਿਰ ਗਏ।
 ਸੁਰਖਤ ਸੇ ਬੁਤਪ੍ਰਸਤੋਂ ਕੀ ਤਕਦੀਰ ਫਿਰ ਗਏ।

ਉੱਚ ਗਿਆਨ

27

ਛਾਰਿਗਾ ਇਥਾਦਤੋਂ ਸੇ ਗਰਜਿ ਕੇ ਹੂਏ ਗੁਰੂ
 ਪੂਛਾ ਯਿਹ ਬਹਿਜ਼ਾਦੋਂ ਸੇ ਕਿਉਂ 'ਗੁਲ' ਹੈ ਚਾਰਸੂ
 ਛੁਰਮਾਏ ਹਾਥ ਬਾਂਧ ਵੱਹ ਚਾਰੋਂ ਹੀ 'ਨੈਕ-ਮੂੰ'
 ਸਬ ਵਾਕਯਾ ਬਿਆਂ ਕੀਆ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਰੂਬਨੂ
 ਸੁਨਤੇ ਹੀ ਜਿਸ ਕੋ ਆਪ ਕੇ ਤੇਵਰ ਬਦਲ ਗਏ।
 ਗੱਦੀ ਸੇ ਉਤਰੇ ਤੇਗਾ ਉਠਾਈ ਸੰਭਲ ਗਏ।

ਫੌਲਾ

ਸ੍ਰੇਸ਼ਨ ਸੁਭਾ

83

28

ਅਸਲਾ ਸਜਾਈ ਕਲਗੀ ਲਗਾਈ 'ਤਬਰ' ਲੀਆ
 ਤੀਂਹਿ ਸੇ ਮੁਖ ਠੋਸ ਕੇ ਤਰਕਾਸ ਕੋ ਭਰ ਲੀਆ
 ਘੋੜਾ ਮੰਗਾ ਰਕਾਬ ਪਿ ਜਬ ਪਾਉਂ ਧਰ ਲੀਆ
 ਕਾਬੂ 'ਅਨਾਂ' ਕੋ ਥਾਮ ਕੇ ਇਕ ਦੇਵ ਕਰ ਲੀਆ
 ਸਿੰਘਾਂ ਮੌਜੂਦ ਜਬ ਰਵਾਂ ਹੂਆ ਗੁਰ ਕਾ 'ਸਮੰਦ' ਥਾ।
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਛੜ੍ਹੇ ਕਾ ਨਾਅਰਾ ਬੁਲੰਦ ਥਾ।

ਜਫਾਜੰਗ

ਵਾਹਿ

ਘੋੜਾ

29

ਹਾਂ ਸਾਕੀਆ ! ਕਿਧਰ ਹੈ 'ਸ਼ਰਾਬ ਕੁਹਨਿ' ਪਿਲਾ
 ਕਹਤਾ ਹੈ ਤੁਝੇ ਜੋ ਗਏ ਸ਼ੀਰੀ ਸੁਧਨ ਪਿਲਾ
 ਸ਼ੇਰੀ ਕੋ ਆਜ ਸ਼ੇਰੀ ਪਿਲਾ ਸ਼ੈਥੀਅਨ ਪਿਲਾ
 ਪਾਉਂ ਆਪ ਪਾਉਂ ਹੇਚ ਹੈ ਦੋ ਚਾਰ ਮਣ ਪਿਲਾ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਤਾਂਕਿ ਰਨ ਮੈਂ ਲੜਾਈ ਦਿਖਾ ਸਕੂੰ ।
 ਮੈਂ ਭੀ ਰਕਾਬ ਥਾਮ ਕੇ, ਮੈਦਾਂ ਮੈਂ ਜਾ ਸਕੂੰ ।

ਪੁਰਾਣੀ ਸ਼ਰਾਬ

30

ਵੱਹ ਦੇਖੋ ਰਨ ਮੈਂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕਾ ਲਾਲ ਹੈ
 ਵੱਹ ਦੇਖੋ ਬਨ ਮੈਂ ਸਰਵਰਿ ਫੌਜਿ ਅਕਾਲ ਹੈ
 ਤਲਵਾਰ ਦਸਤਿ ਰਾਸਤ ਮੈਂ ਹੈ 'ਚਪ' ਮੈਂ ਢਾਲ ਹੈ
 ਸੂਰਜ ਕੇ ਸਰ ਧਿ ਬਦਰ ਭੀ ਹੈ, ਐਰ 'ਹਲਾਲ' ਹੈ
 ਸਮਸੀਰ ਜਬ ਹਿਲਾਈ ਤੋ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕ ਗਈ ।
 ਦਹਸਤ ਸੇ ਸਾਰੀ ਫੌਜ 'ਅਦੂ' ਕੀ ਦਬਕ ਗਈ ।

ਖੱਬੇ

ਛਾਲ, ਤੇਗ

ਵੈਗੇ

31

ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਦੇਖ ਪੜ ਗਈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਮੈਂ ਖਲਬਲੀ
 ਨਾਜਮ ਕੋ 'ਇਜ਼ਤਬਾਰ' ਥਾ, ਰਾਜ਼ੋਂ ਕੀ ਬੇਕਲੀ
 ਕਹਤੇ ਥੇ ਇਨ ਕੀ ਜਬ ਕਬੀ ਤਲਵਾਰ ਹੈ ਚਲੀ
 ਸਰ ਲੇ ਕੇ ਫਿਰ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਕੇ ਹੀ ਹੈ ਬਲਾ ਟੋਲੀ
 ਜਾਨੋਂ ਕੀ ਬੈਰ ਚਾਹਤੇ ਹੋ, ਮਿਲ ਕੇ ਘੋਰ ਲੋ।
 ਕਿਸਮਤ ਚਲੀ ਹੈ ਹਾਥ ਸੇ, ਫਿਰ ਉਸ ਕੋ ਫੇਰ ਲੋ।

ਅਖਰਾਹਟ

32

ਸੁਨ ਕਰ ਜਿਹ ਬਾਤ ਟੂਟ ਪੜੇ ਮਿਲ ਕੇ 'ਅਹਲਿ ਕੀ' ਕੀਨਾਸੋਰ
 ਹਮਲਾ ਕੀਆ ਛੁਹ ਸਪ੍ਰਤ ਕਿ ਬਰਗਾ ਰਾਈ ਜ਼ਿਮੀ
 ਹੋ ਜਾਤਾ ਜੇਰ ਇਸ ਘੜੀ ਰੁਸਤਮ ਭੀ ਬਿਲ ਯਕੀ
 'ਨਰਗਾ' ਮੌਂ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਘਬਰਾਏ ਤਕ ਨਹੀਂ
 ਇਕ ਢਾਲ ਪਿ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਕੇ ਰੋਕੇ ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਸ਼।
 ਤਲਵਾਰ ਜਬ ਉਠਾਈ ਤੇ ਭਾਗੇ ਕਤਾਰਵਾਰ।

ਕੀਨਾਸੋਰ

ਘੰਟਾ

33

ਕਰਨੇ ਲਗੇ, ਗੁਰੂ ਤੋ ਜਥਾਲੇ ਬਲਾ ਕੇ ਹੈ
 ਸਭ ਦਾਉ ਘਾਤ ਯਾਦ ਇਨ੍ਹੇ ਫ਼ਨਿ 'ਦਗਾ' ਕੇ ਹੈ
 ਗੱਦੀ ਪਿ ਸੁਲਹ-ਕੁਲ ਹੈਂ ਤੋ ਰਨ ਮੌਂ ਲੜਕੇ ਹੈ
 ਬੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੋਂ ਸੇ ਬੰਦੇ ਮੁਦਾ ਕੇ ਹੈ
 ਹਮ ਤੋ ਸਮਝ ਰਹੇ ਥੇ ਪਕੜ ਲੋਗੇ ਆਨ ਮੌਂ।
 ਸਾਬਤ ਹੁਏ ਯਿਹ ਸ਼ੋਹ, ਮਹਾਰ ਇਮਤਿਹਾਨ ਮੌਂ।

ਜੰਗੀ ਹੁਨਰ

34

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਕੇ ਛੱਕੇ ਛੁੜਾ ਦੀਏ
 ਮੁਗਲੋਂ ਕੇ ਵਲਵਲੇ ਭੀ ਸੁ ਥੇ ਸਭ ਮਿਟਾ ਦੀਏ
 ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੇ ਅਪਨੀ ਤੇਰਾ ਕੇ ਜੱਹਰ ਦਿਖਾ ਦੀਏ
 ਕੁਸ਼ਤੋਂ ਕੀ ਏਕ ਆਨ ਮੌਂ ਪੁਸ਼ਤੇ ਲਗਾ ਦੀਏ
 ਰਾਜਾ ਜੋ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਏ ਥੇ, ਬਾਹਰ ਪਹਾੜ ਸੇ।
 ਪਛਤਾ ਰਹੇ ਥੇ ਜੀ ਮੌਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਲਤਾੜ ਸੇ।

35

ਦੇਖਾ ਜੋ ਸੂੰ ਹੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਸਿਮਟ ਗਏ
 ਬੜ੍ਹਨੇ ਕੀ ਜਗਹ ਪ੍ਰੈਡ ਸੇ ਨਾਮਰਦ ਹਟ ਗਏ
 ਘੋੜੇ ਕੋ ਏੜ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਨ ਮੌਂ ਡਟ ਗਏ
 ਛੁਰਮਾਏ ਬੁਜ਼ਦਿਲੋਂ ਸੇ ਕਿ ਤੁਮ ਕਿਉਂ ਪਲਟ ਗਏ
 ਅਥ ਆਉ ਰਨ ਮੌਂ ਜੰਗ ਕੇ ਅਕਮਾਂ ਨਿਕਾਲ ਲੋ।
 ਤੁਸ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੋ ਵਾਰ, ਹਮਾਰਾ ਸੰਭਾਲ ਲੋ।

85

ਆਏ ਹੋ ਤੁਮ ਪਹਾੜ ਸੇ ਮੈਦਾਨਿ-ਜੰਗ ਮੌ
ਬੱਟਾ ਲਗਾ ਕੇ ਜਾਤੇ ਹੋ ਕਿਉਂ ਨਾਮੋ-ਨੰਗ ਮੌ
ਸੁਨਤੇ ਹੈਂ ਤੁਮ ਕੋ ਨਾਜ਼ ਹੈਂ ਤੀਰੋ ਤੁਢੰਗ ਮੌ
ਹੁਸ਼ਯਾਰ ਸ਼ਾਹਸਵਾਰ ਹੋ ਮਾਹਰ 'ਖੰਦੰਗ' ਮੌ

ਤੀਰ

ਦਸ ਬਾਰਹ ਤੁਮ ਮੌ ਰਾਜੇ ਹੈਂ, ਦੇ ਇਕ ਨਵਾਬ ਹੈਂ।

ਫਿਰ ਹਮ ਸੇ ਜੰਗ ਕਰਨੇ ਮੌ ਕਿਉਂ 'ਇੜਤਨਾਬ' ਹੈਂ।

ਪ੍ਰੇਜ਼

ਦੇਖੋ ਤੋ ਆਜ ਹਮ ਭੀ ਤੁਮੂਰੀ ਬਹਾਦੂਰੀ
ਵੁਹ ਖੁੱਕਰੀ ਕੀ ਕਾਟ ਪਟੇ ਕੀ ਹੁਨਰਵਰੀ
ਹਮ ਨੇ ਤੁਮੂਰੇ ਹਮਲੇ ਕੋ ਰੋਕਾ ਥਾ ਸਰਸਰੀ
ਅਥ ਅਪਨਾ ਵਾਰ ਰੋਕਨਾ, ਸਬ ਮਿਲ ਕੇ ਲਸ਼ਕਰੀ

ਹਮ ਕੋ 'ਬਛੜਲ ਏਜ਼ਦੀ' ਤਨਹਾ ਨਾ ਜਾਨਨਾ। ਰੱਖੋ ਕਿਧਾ ਨਾਲ
ਕਸਰਤ ਪੈ ਐਂਠ ਐਂਠ ਕੇ, ਸੀਨਾ ਨਾ ਡਾਨਨਾ।

ਜਿਹ ਕਹਕੇ ਉਨ ਪਿ ਟੂਟ ਪੜੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ
ਇਸ ਸਫ ਕੋ ਕਾਟਤੇ ਥੇ, ਕਬੀ ਉਸ ਪਰੇ ਕੋ ਗਾਹ
ਜੰਮਤੀ ਨ ਥੀ ਹਜ਼ੂਰ ਕੀ ਤਲਵਾਰ ਪਿ ਨਿਗਾਹ
ਤੇਰਿਗਾ-ਗੁਰੂ ਪਿ ਹੋਤਾ ਥਾ ਬਿਜਲੀ ਕਾ 'ਸ਼ਾਇਬਾਹ'

ਭੁਲੋਖਾ

ਇਕ ਹਮਲੇ ਮੌ ਥਾ ਫੈਜ ਕਾ ਤਖਤਾ ਉਲਟ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਕੀ ਹਵਾਇ-ਤੇਰਾ ਸੇ, ਥਾਦਲ ਥਾ ਛਟ ਗਿਆ।

ਜੋ ਬਚ ਗਏ ਵੁਹ ਭਾਗ ਗਏ ਮੂੰਹ ਕੋ ਮੋੜ ਕਰ
ਰਸਤਾ ਘਰੋਂ ਕਾ ਲੇ ਲੀਆ ਮੈਦਾਂ ਕੋ ਛੋੜ ਕਰ
ਸਿੰਘੋਂ ਨੇ ਭੁਸ ਨਿਕਾਲ ਦੀਆ ਥਾ ਝੰਜੋੜ ਕਰ
ਪਛਤਾਏ ਆਖਰਸ਼ ਕੋ ਬਹੁਤ ਕੌਲ ਤੌੜ ਕਰ

ਲਗਸ਼ੋਂ ਸੇ ਐਰ ਸਰੋਂ ਸੇ ਥਾ ਮੈਦਾਨ ਪਟ ਗਿਆ।

ਆਪੇ ਸੇ 'ਬੇਸ਼' ਲਸ਼ਕਰਿ-ਆਦਾ ਥਾ ਕਟ ਗਿਆ।

ਵੱਧ

40

ਸਰਹੰਦ ਕੇ ਨਵਾਬ ਕਾ ਫਕ ਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ
 ਲਸ਼ਕਰ ਦਾ ਹਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਵੁਹ ਦੰਗ ਹੋ ਗਿਆ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਤੇਤੀ ਤੇਜ਼ ਸੇ ਜਬ ਤੈਗ ਹੋ ਗਿਆ
 ਜਾਲਿਮ ਕਾ ਦਿਲ ਜੁ ਸਖ਼ਤ ਥਾ ਅਥ 'ਸੰਗ' ਹੋ ਗਿਆ

ਪੱਧਰ

ਨਹਿਰਾਈ ਦਿਲ ਮੌਂ ਸਿੰਘੋਂ ਸੇ ਮੈਂ 'ਇੰਤਕਾਮ' ਲੂँ।
 ਧੋਖੇ ਫਰੇਬ ਸੇ ਮੈਂ 'ਸਹਰ' ਲੂਂ ਯਾ ਸ਼ਾਮ ਲੂਂ।

ਬਦਲਾ

ਸਵੇਰ

41

ਤਾਰੀਖ ਮੌਂ ਲਿਖਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰ-ਜੋਸ਼-ਕਾਰਜਾਰ
 ਸਤਿਗੁਰ ਬੜ੍ਹਾਉ ਹੀ ਗਏ ਆਗੇ ਕੋ ਰਾਹਵਾਰ
 ਹਮਰਾਹ ਰਹ ਗਏ ਥੇ ਗਾਰਜ਼ ਚੰਦ ਜਾਂ-ਨਿਸਾਰ
 ਛਰਜੰਦੋਂ ਮੌਂ ਥੇ ਸਾਬ ਅਜੀਤ ਅੰਗ ਜੁਝਾਰ
 ਜੋਗਾਵਰ ਅੰਗ ਫਤਹਿ ਜੋ ਦਾਦੀ ਕੇ ਸਾਬ ਥੇ।
 'ਦਾਏਂ ਕੀ ਜਗਹ ਚਲ ਦੀਏ ਵੁਹ ਬਾਏ' ਹਾਬ ਥੇ।

ਸੱਜੇ ਦੀ ਥਾ ਖੱਬੇ

42

ਹਰ ਚੰਦ ਕੀ ਤਲਾਸ਼ ਨਾ ਪਾਯਾ ਨਿਸ਼ਾਂ ਕਹੀ
 ਛੇੜਾ ਥਾ ਜਿਸ ਜਗਹ ਧਿ ਨਹੀਂ ਥੇ ਵਹਾਂ ਕਹੀ
 ਪਾ ਜਾਏ, ਫਿਕਰ ਥਾ ਨਾ ਉਨ੍ਹੇਂ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਕਹੀ
 ਮਾਤਾ ਕੇ ਸਾਬ ਚਲ ਦੀਏ ਬਹਿਜਾਣਗਾਂ ਕਹੀ
 ਲਖਤਿ-ਜਿਗਰ ਹਜੂਰ ਕੇ, ਜਿਸ ਦਮ ਵਿਛੜ ਰਾਏ।
 ਪਾਉ ਵਹੀ 'ਵਹੂਰਿ' ਮੁਹੱਬਤ ਸੇ ਰਾੜ ਗਏ।

ਵਧੇਰੇ

43

ਫੌਰਨ 'ਮਰਾਕਬੇ' ਮੌਂ ਗਏ ਪੀਰਿ ਖੁਸ਼-ਖਿਸਾਲ
 ਚੌਦਹ ਤਬਕ ਕਾ ਕਰ ਲੀਆ ਮਾਲਮ ਪਲ ਮੌਂ ਹਾਲ
 ਫੁਰਮਾਏ ਜਾਂ-ਨਿਸਾਰੋਂ ਸੇ, 'ਕਥੋਂ ਹੋਤੇ ਹੋ ਨਿਛਾਲ'
 ਮਾਤਾ ਕੇ ਸਾਬ ਚਲ ਦੀਏ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਨੇ ਲਾਲ
 ਬੁਨਯਾਦ ਮੌਂ ਧਰਮ ਕੀ, ਚੁਨੋਂਗੇ 'ਅਦੂ' ਉਨ੍ਹੇਂ।
 ਕਰਤਾਰ ਚਾਹਤਾ ਹੈ, ਕਰੇ ਸੁਰਖਰੂ ਉਨ੍ਹੇਂ।

ਸਮਾਂਧੀ

ਵੈਗੇ

87

44

ਹਮ ਨੇ ਭੀ ਉਸ ਮੁਕਾਬ ਪਰ ਜਾਨਾ ਹੈ ਜਲਦ ਤਰ
ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੁਮ ਕੋ ਅਪਨੇ ਕਟਾਨੇ ਪੜ੍ਹੇਂਗੇ ਸਰ
ਹੋਂਗੇ ਸ਼ਹੀਦ ਲੜ ਕੇ ਜਿ ਬਾਕੀ ਕੇ ਦੋ 'ਪਿਸਠ'
ਰਹ ਜਾਉਂਗਾ ਇਕੇਲਾ ਮੈਂ ਕੱਲ ਤਕ ਲੁਟਾ ਕੇ ਘਰ

ਪੁੱਤਰ

ਪਹਿਲੇ ਪਿਤਾ ਕਟਾਯਾ ਅਥ ਬੇਟੇ ਕਟਾਉਂਗਾ।
ਨਾਨਕ ਕਾ ਬਾਗ ਖੂਨਿ ਜਿਗਰ ਸੇ ਖਿਲਾਉਂਗਾ।

45

ਜਿਹ ਕਹਿਕੇ ਫਿਰ ਹਜ਼ੂਰ ਤੋਂ ਚਮਕੌਰ ਚਲ ਦੀਏ
ਹਾਲਤ ਪਿ ਅਪਨੀ ਕੁਛ ਨ ਕੀਆ ਗੌਰ ਚਲ ਦੀਏ
ਕਰਤਾਰ ਕੇ ਧਯਾਨ ਮੈਂ 'ਫਿਲਫੌਰ' ਚਲ ਦੀਏ
ਰਾਜੀ ਹੂਏ ਰਜਾ ਪਿ ਬਹਰ-ਤੌਰ ਚਲ ਦੀਏ

ਜਲਦੀ

ਜੋ ਕੁਛ ਵਹਾਂ ਪਿ ਗੁਜ਼ਰੀ ਜਿ ਲਿਖਨਾ ਮੁਹਾਲ ਹੈ।
ਜਿ 'ਮਰਸੀਆ' ਸੁਨਾਨਾ, ਤੁਮੈਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਹੈ।

ਸ਼ੇਕ ਗੀਤ

46

ਤਹੀ ਜਿੰਦਰੀ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਬਰਸ ਲਿਖ ਕੇ ਲਾਉਂਗਾ
'ਅਰਸ਼ਦ' ਸੇ ਬੜੇ ਕੇ ਮਰਸੀਆ ਸਭ ਕੋ ਸੁਨਾਉਂਗਾ
ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਗਾਮ ਮੈਂ ਰੋਉਂਗਾ, ਤੁਮ ਕੋ ਰੁਲਾਉਂਗਾ
ਦਰਵਾਰਿ ਨਾਨਕੀ ਸੇ 'ਸਿਲਾ' ਇਸ ਕਾ ਪਾਉਂਗਾ

ਲਗਇਕ ਚੇਲਾ

ਇਨਾਮ

ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਅੰਰ ਫਤਹਿ ਕਾ, ਇਸ ਦਮ ਬਿਆਂ ਸੁਨੋ।
ਪਹੁੰਚੇ ਬਿਛੜ ਕੇ ਹਾਇ! ਕਹਾਂ ਸੇ ਕਹਾਂ ਸੁਨੋ।

47

ਬਹਰਿ-ਦਵਾਤ ਖੂਨਿ-ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਬਹਮ ਕਰੂੰ
ਸੀਨੇ ਕੋ ਅਪਨੇ ਚਾਕ 'ਮਿਸਾਲਿ-ਕਲਮ' ਕਰੂੰ
ਬਿਛੜੇ ਹੁਏ ਕੀ ਅਥ ਮੈਂ ਮੁਸੀਬਤ 'ਰਕਮ' ਕਰੂੰ
'ਰੂਦਾਦ' ਅਗਰ ਬਿਆਂ ਮੈਂ ਮੁਦਾ ਕੀ ਕਸਮ ਕਰੂੰ

ਕਲਮ ਵਾਂਗ

ਵਿਥਿਆ

ਰਸਤੇ ਸੇ ਜਬ ਭਟਕ ਗਏ ਨੰਨੇ ਸਵਾਰ ਥੇ।
ਤਕਤੇ ਪਿਤਾ ਕੋ ਚਾਰੋਂ ਤਰਫ ਬਾਰ ਬਾਰ ਥੇ।

ਦਾਦੀ ਸੇ ਬੋਲੇ ਅਪਨੇ ਸਿਪਾਹੀ ਕਿਧਰ ਗਏ
ਦਰਜਾ ਪਿ ਹਮ ਕੋ ਛੋੜ ਕੇ ਰਾਹੀਂ ਕਿਧਰ ਗਏ
ਤੜਪਾ ਕੇ ਹਾਇ 'ਸੁਰਤਿ ਮਾਹੀ' ਕਿਧਰ ਗਏ
ਅੱਥਾ ਭਰਾ ਕੇ ਲਸ਼ਕਰਿ-ਸ਼ਾਹੀ ਕਿਧਰ ਗਏ

ਸ੍ਰੀਦਰ ਬਾਬੈ

ਭਾਈ ਭੀ ਹਮ ਕੋ ਭੂਲ ਗਏ ਸੌਕਿ ਜੰਗ ਮੌਂ।
ਅਪਨਾ ਪ੍ਰਯਾਲ ਤਕ ਨਹੀਂ, ਜੌਕਿ ਤੁਹੰਗ ਮੌਂ।

ਜਬ ਰਨ ਅਜੀਤ ਜੀਤ ਕੇ ਤਸ਼ਰੀਡ ਲਾਏਂਗੇ
'ਅੱਥਾ' ਕੇ ਸਾਥ ਜਿਸ ਘੜੀ ਜੁ ਚੁਝਾਰ ਆਏਂਗੇ
ਕਰਕੇ ਗਿਲਾ ਹਰ ਏਕ ਸੇ, ਹਮ ਰੂਠ ਜਾਏਂਗੇ
ਮਾਤਾ ਕਭੀ ਪਿਤਾ ਕਭੀ, ਭਾਈ ਮਨਾਏਂਗੇ
ਹਮ ਕੋ ਗਲੇ ਲਗਾਕੇ ਕਰੋਂਗੇ ਵੱਹ ਬਾਰ ਬਾਰ।
ਮੰਨ ਜਾਓ ਲੇਕਿਨ ਹਮ ਨਹੀਂ ਮਾਨੋਂਗੇ 'ਜੀਨਹਾਰ'

ਪਿਤਾ

ਬਿਲਕੁਲ

ਇਕਰਾਰ ਲੇਂਗੇ ਸਭ ਸੇ ਭੁਲਾਨਾ ਨ ਫਿਰ ਕਬੀ
'ਬਾਹਿ ਦਿਗਾਰ' ਬਿਛੁੜ ਕੇ ਸਤਾਨਾ ਨ ਫਿਰ ਕਬੀ
ਹਮ ਕੋ ਇਕੇਲੇ ਛੋੜ ਕੇ ਜਾਨਾ ਨ ਫਿਰ ਕਬੀ
ਕਹ ਦੇਤੇ ਹੈਂ ਯੂੰ ਹਮ ਕੋ ਰੁਲਾਨਾ ਨ ਫਿਰ ਕਬੀ
ਬੱਚੋਂ ਕੀ ਗੁਢਤਗੂ ਜੋ ਸੁਨੀ ਦਾਦੀ ਜਾਨ ਨੇ।
ਬੇਇਖਤਯਾਰ ਰੋ ਦੀਆ ਉਸ 'ਵਾਲਾ-ਸਾਨ' ਨੇ। ਵਡਿਆਈ, ਮਾਣਵਾਲਾ

ਦੂਜੀ ਵਾਰ

ਕਰਤੀ ਥੀ ਜੀ ਮੈਂ ਲੇਕੇ ਇਨ੍ਹੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋ ਜਾਓਂ
ਬੇਟੇ ਕੋ ਅੱਚ ਬਹੂਓਂ ਕੋ ਯਾ ਰੱਖ ! ਮੈਂ ਕੈਸੇ ਪਾਓਂ
ਲੁਖਤਿ-ਜਿਗਾਰ ਕੇ ਲਾਲ ਜਿ ਦੋਨੋਂ ਕਹਾਂ ਛਿਪਾਓਂ
ਤੁਰਕੋਂ ਸੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਸੇ ਕਿਉਂਕਰ ਇਨ੍ਹੋਂ ਬਚਾਓਂ
ਬਿਪਤਾ 'ਜਈਫੀਓਂ' ਮੈਂ ਜਿ ਕਿਆ ਮੁਝ ਪੜ ਗਈ।

ਬੁਢਾਧੇ

ਥੀ ਕੌਨ ਸੀ ਘੜੀ ਮੈਂ 'ਪਿਸਰ' ਸੇ ਬਿਛੁੜ ਗਈ।

ਪੁੱਤਰ

ਬੱਚੋਂ ਕਾ ਸਾਥ ਰਾਹੁ ਕਠਿਨ, ਸਰ ਪਿ ਸ਼ਾਮ ਹੈ
ਸੁਨਨਾਨ 'ਦਸ਼ਤ' ਚਾਰਸੂ ਹੂ ਕਾ ਮੁਕਾਮ ਹੈ
ਹੋਤਾ ਕਹਾਂ ਪਿ ਦੇਖੀਏ 'ਸ਼ਬਦ' ਕੋ ਕਣਾਮ ਹੈ
ਖਾਦਿਗ ਹੈ ਅੰਤ ਕੋਈ ਨ ਹਮਰਾਹ ਬ੍ਰਾਲਾਮ ਹੈ।

ਸੰਗਲ
ਰਾਤ

ਗੰਗੂ ਰਸੋਈਆ ਹੈ ਫਕਤ ਸਾਥ ਰਹਿ ਗਿਆ।
ਲੇ ਦੇ ਕੇ ਰਹਿਬਰੀ ਕੋ ਯਿ 'ਹੈ ਹਾਤ' ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਅਛੋਸ

ਆਤੇ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਸਭੁਲੇ ਗਰਦਨ ਕੋ ਡਾਲ ਕੇ
ਤਕਤੇ ਹਿਰਨ ਭੀ ਆਜ ਹੈਂ ਅਥੇਂ ਨਿਕਾਲ ਕੇ
'ਨੈਰੰਗ' ਹੈਂ ਤਮਾਮ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕੀ ਚਾਲ ਕੇ
ਤਿਉਰ ਹੈਂ ਬਨ ਮੌ ਬਦਲੇ ਹੂਏ ਹਰ 'ਸ਼ਬਾਲ' ਕੇ
ਦਰਧੇਸ਼ ਅਨਕਰੀਬ ਕੋਈ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੈ।
ਖਤਰੇ ਮੌ ਦਿਖ ਰਹੀ ਮੁਝੇ ਬੱਚੋਂ ਕੀ ਜਾਨ ਹੈ।

ਅਨੈਥੇ ਛਲ
ਜਿਵੇਵ

ਪੂਰਾ ਜ਼ਡੂਰ ਹੋਗਾ ਇਰਾਦਾ ਹਜ਼ੂਰ ਕਾ
ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਕਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਾ 'ਗੁਫ਼ਰ' ਕਾ
ਹੈ ਸਖਤ ਇਮਤਿਹਾਂ ਯਿ ਕਿਸੀ ਬੇ-ਕਸੂਰ ਕਾ
'ਹਾਫਿਜ਼' ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ਦਿਲਿ ਨਾਸ਼ੂਰ ਕਾ
ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਮੈਂ ਤੂੰ ਕਟਾ ਚੁਕੀ।
ਕੁਦਰਤ ਤੋ ਹੈ ਸਬਰ ਮਿਲਾ ਅਜ਼ਮਾ ਚੁਕੀ।

ਬਖਸ਼ਦ
ਰਾਖਾ

ਲੇਕਿਨ ਯਿ ਦੋ 'ਸਮਰ' ਹੈਂ ਮਿਰੇ ਨੈਨਿਹਾਲ ਕੇ
ਬੇਟੇ ਹੈਂ ਦੋਨੋਂ 'ਸਰਵਰਿ' ਫੌਜਿ ਅਕਾਲ ਕੇ
ਰਖ ਕਰ ਇਨ੍ਹੋਂ ਕਲੋਜੇ ਮੌ ਅਥੇਂ ਮੈਂ ਡਾਲ ਕੇ
ਬੇਟੇ ਕੀ ਲੇ ਕੇ ਜਾਓਂ ਅਮਾਨਤ ਸੰਭਾਲ ਕੇ
ਬੇਟੇ ਕਾ ਮਾਲ ਹੈ ਯਿਹ ਬਹੁ ਕੀ ਕਮਾਈ ਹੈ।
ਹੈ ਮੇਰੀ ਲਾਖ ਫਿਰ ਭੀ, ਯਿ ਦੌਲਤ ਪਰਾਈ ਹੈ।

ਛਲ
ਅਕਾਲ ਸੈਨਾ ਦੇ ਸਰਦਾਰ

ਮਨਜ਼ੂਰ ਇਸ ਘੜੀ ਜੋ ਤੁਝੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੈ
 ਹਾਜ਼ਰ ਬਜਾਏ ਪੇਂਡੇ ਕੇ ਦਾਦੀ ਕੀ ਜਾਨ ਹੈ
 ਹੂੰ ਸੁਰਖਰੂ ਬਹੁ ਸੇ ਯਹੀ ਦਿਲ ਮੈਂ ਧਯਾਨ ਹੈ
 ਬੀਂਕਾ ਨ ਇਨ ਕਾ ਵਾਲ ਹੋ ਡਰ ਯਿ ਹਰ ਆਨ ਹੈ
 ਵਰਨਾ ਜਵਾਬ ਢੂੰਗੀ, ਮੈਂ ਕਥਾ ਇਨਕੇ ਬਾਪ ਕੋ।
 ਸਦਕੇ ਕਰੂ ਮੈਂ ਇਨਕੇ 'ਸਰੋਂ ਪਰ' ਆਪ ਕੋ।

ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ

ਗੰਗਾ ਰਸੋਈਏ ਨੇ ਜੁ ਦੇਖਾ ਯਿਹ 'ਇੜਤਰਾਬ'
 ਮਾਤਾ ਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀਆ ਉਸ ਨੇ ਯਿ ਸ਼ਿਤਾਬ
 ਗਾਂਉਂ ਮੇਰਾ ਕਰੀਬ ਹੈ ਚਲੀਏ ਵਹਾਂ ਜਨਾਬ
 ਵਾਗੋਂ ਉਠਾ ਕੇ ਆਈਏ ਪੀਛੇ 'ਮਿਰੇ ਸ਼ਿਤਾਬ'
 'ਖੜੀ' ਮੈਂ ਆ ਬਿਰਾਜੇ ਯਿ 'ਅਲਕਿੱਸਾ' ਸ਼ਾਮ ਕੋ।
 ਕੇਠਾ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਨੇ ਦੀਆ ਥਾ ਇਕ, ਕਥਾਮ ਕੋ।

ਅਭਰਾਹਟ

ਗੱਲ ਕੀ

ਦਿਨ ਭਰ ਕੀ ਦੌੜ ਪੂਪ ਸੇ, ਸਭ ਕੋ ਥਕਾਨ ਥਾ
 ਮਹਿਡੂਜ਼ ਹਰ ਤਰਹ ਸੇ ਬਜਾਹਰ ਮਕਾਨ ਥਾ
 ਬਰਸੋਂ ਜਿਸੇ ਖਿਲਾਯਾ ਥਾ ਵੱਹ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਥਾ
 ਖਤਰੇ ਕਾ ਇਸ ਵਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਵਹਿਮੇ ਗੁਮਾਨ ਥਾ
 ਨੌਕਰ ਕਾ ਘਰ ਸਮਝਕੇ ਵੱਹ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਗਏ।
 ਲਗ ਕਰ ਗਲੇ ਸੇ ਦਾਦੀ ਕੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਸੇ ਗਏ।

ਮਾਤਾ ਕੇ ਸਾਬ ਛਿੱਬਾ ਥਾ ਇਕ 'ਜ਼ੇਵਰਾਤ' ਕਾ
 ਲਲਚਾ ਜਿਸੇ ਥਾ ਦੇਖਕੇ ਜੀ 'ਬਦ-ਸਿਫਾਤ' ਕਾ
 ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਜਬਕਿ ਵਕਤ ਹੂਆ ਆਧੀ ਰਾਤ ਕਾ
 ਜੀ ਮੈਂ ਕੀਆ ਨ ਮੈਂਫਲ ਕੁਛ 'ਆਕਾ' ਕੀ ਮਾਤ ਕਾ
 ਮੁਹਰੋਂ ਕਾ 'ਬਦਰਾ' ਅੰਦਰ ਵੱਹ ਛਿੱਬਾ ਉੜਾ ਗਿਆ।
 ਧੋਖੇ ਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਵੱਹ ਖਜ਼ਾਨਾ ਚੁਰਾ ਗਿਆ।

ਗਹਿਣੇ

ਭੈੜਾ

ਮਾਲਕ

ਬੈਲੀ

60

ਬਦਜਾਤ ਬਦ-ਸਿੜਾਤ ਵੱਹ ਗੰਗੂ ਨਿਮਕਹਰਾਮ
 ਟੁਕੜੋਂ ਥੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਜੁ ਪਲਤਾ ਰਹਾ 'ਮੁਦਾਮ'
 ਘਰ ਲੇ ਕੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੋਂ ਕੋ ਆਯਾ ਜੋ ਬਦਲਗਾਮ
 ਥਾ 'ਜਰ' ਕੇ ਲੂਟਨੇ ਕੋ ਕੀਆ ਯਿਹ ਇੰਡਜ਼ਾਮ
 ਦੁਸ਼ਮਨ ਭੀ ਜੁ ਨ ਕਰਤਾ ਵੱਹ ਯਿਹ ਕਾਮ ਕਰ ਗਿਆ।
 ਦੁਸ਼ਮਨ ਭੀ ਜੁ ਨ ਕਰਤਾ ਵੱਹ ਯਿਹ ਕਾਮ ਕਰ ਗਿਆ।

ਹਮੇਸ਼ਾ

ਧਨ

61

'ਅਲਕਿੱਸਾ' ਜਬ ਸਵੇਰ ਕੋ ਜਾਗੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਮਾਂ
 ਰੱਖੇ ਹੁਏ ਭਜਾਨਾ ਕਾ ਪਾਯਾ ਨ ਕੁਛ ਨਿਸ਼ਾਂ
 ਰੰਗੂ ਸੇ ਬੇਲੀ 'ਲੇਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਸਬਰਿ 'ਬੇਕਸਾ'
 ਜਰ ਲੇ ਗਿਆ ਉਠਾ ਕੇ ਤੂ ਐ 'ਜਿਸਤ-ਰੂ' ਕਹਾਂ
 ਬਿਹਤਰ ਥਾ ਮਾਂਗ ਲੇਤਾ ਤੂ ਹਮ ਸੌ ਤਮਾਮ ਮਾਲ।
 ਲੇਕਿਨ ਹੁਆ ਚੁਗਾਨੇ ਸੇ, ਤੁਝ ਪਠ ਹਰਾਮ ਮਾਲ।

ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ

ਨਿਤਾਣੇ

ਕਾਲ-ਮੂੰਹਾਂ

62

'ਜਿਸ ਘਰ ਕਾ ਤੂ ਗੁਲਾਮ ਥਾ ਉਸ ਸੇ ਦਗਾ ਕੀਆ
 ਲਾ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਮੈਂ ਕਾਮ ਯਿਕਿਆ ਬੇਵਫਾ ਕੀਆ
 ਜਰ ਕੀ ਲੀਏ ਸਵਾਲ ਨ ਕਿਉਂ 'ਬਰਮਲਾ' ਕੀਆ
 ਹਮ ਸੇ ਤੋ ਜਿਸ ਨੇ ਭੀ ਮਾਂਗਾ ਅਤਾ ਕੀਆ
 ਮਾਤਾ ਹੂੰ ਕਲਗੀਧਰ ਕੀ ਤੁਝੇ ਕਿਆ ਬਖਰ ਨ ਥੀ।
 ਤੇਰੀ ਤਰਹ ਤੋ ਮੁਝ ਕੋ ਜਰਾ 'ਹਿਰਸਿ ਜਰ' ਨ ਥੀ।

ਸਪੱਸ਼ਟ

ਮਾਇਕ ਲੋਭ

63

'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੇ ਨਾਮ ਪਿ ਕੁਲ ਮਾਲੋ-ਜਰ ਭੀ ਦੂੰ
 ਮਲਕਤ ਕੇ ਛਾਯਦੇ ਕੋ ਲੁਟਾ ਅਪਨਾ ਘਰ ਭੀ ਦੂੰ
 ਗਰਦਨ ਪਤੀ ਕੀ ਦੇ ਚੁਕੀ ਅਪਨਾ ਸਰ ਭੀ ਦੂੰ
 'ਖੁਸ਼ਨੂਦੀਏ ਅਕਾਲ ਕੋ', ਲਖਤਿ-ਜਿਗਰ ਭੀ ਦੂੰ
 ਕਰਾਰ ਕਰ ਲੇ ਅਪਣੀ ਭਤਾ ਕਾ ਤੂ 'ਗਾਰ ਅਭੀ।
 ਹਮ ਬਖਸ਼ ਦੇਰੋ ਸੌਕ ਸੇ ਸਭ ਮਾਲੋ ਜਰ ਅਭੀ।'

ਰੱਖੀ ਬੁਸ਼ਟੀ

ਉਪਦੇਸ਼ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਕਾ ਸੁਨ ਕਰ ਵੱਹ ਬੇਹਜਾ
ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਨੇ ਕੀ ਜਗ੍ਹਾ ਚਿੱਲਾਨੇ ਲਗ ਗਯਾ
ਬਕਤਾ ਥਾ ਜੋਰ ਜੋਰ ਸੇ, ਦੇਖੋ ਗੁਜ਼ਬ ਹੈ ਕਯਾ
ਤੁਮ ਕੋ ਪਨਾਹ ਦੇਨੇ ਕੀ ਕਯਾ ਥੀ ਯਹੀ 'ਜਜ਼ਾ'

ਬਲਾ

ਫਿਰਤੇ ਹੋ ਜਾ ਛਿਪਾਏ ਹੂਏ ਭੁਦ ਨੱਵਾਬ ਸੇ।
ਕਰਤੇ ਹੋ ਮੁਝ ਕੋ ਚੌਰ ਯਿ ਫਿਰ ਕਿਸ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ?

ਚੁਪ-ਚਾਪ ਘਰ ਸੇ ਚਲ ਦੀਆ ਫਿਰ ਵੱਹ ਨਿਮਕ ਹਰਾਮ
ਪਹੁੰਚਾ ਵੱਹ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਪਿ ਮੌਰੰਡਾ ਸਿਸ ਕਾ ਨਾਮ
ਮੁਖਬਰ ਵਹਾਂ ਨਵਾਬ ਕੇ ਰਖਤੇ ਥੇ ਕੁਛ ਕਯਾਮ
ਭੁਫੀਆ ਕੁਛ ਉਨ ਸੇ ਕਰਨੇ ਲਗਾ 'ਬਦ' ਸਿਯਰ-ਕਲਾਮ

ਭੈੜਾ

ਮਤਲਬ ਥਾ ਜਿਸ ਕਾ 'ਘਰ ਮਿਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਲਾਲ ਹੈ'।
ਜਿਨ ਕੇ ਪਕੜਨੇ ਕੇ ਸਭੀ 'ਮ੍ਹਾਰਾ' ਕਮਾਲ ਹੈ।

ਜਾਹਵਾਨ

ਰਾਜੋਂ ਸੇ ਅੰਰ ਨਵਾਬ ਸੇ ਦਿਲਵਾਓ ਠਰ ਇਨਾਮ
ਆਕਾ ਕੀ ਮਾਂ ਕੋ ਬੇਟੋਂ ਕੋ ਪਕੜਾਉਂ 'ਲਾ ਕਲਾਮ'
ਪਾ ਕੇ ਸਿਲਾ ਬਜੀਦ ਸੇ ਤੁਮ ਭੀ ਹੋ ਸ਼ਾਦ-ਕਾਮ
ਮੁਝ ਕੋ ਭੀ ਖਿਲਅਤੋਂ ਸੇ ਕਰੋ 'ਫਾਇਸ਼ਲਮਰਾਮ'

ਨਿਰਸਦੇਹ

ਅਲਕਿਸ਼ਾ ਲੇ ਕੇ ਸਾਬ ਵੱਹ, ਜਾਸੂਸ ਆ ਗਿਆ।
ਪਕੜਾਨੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੋਂ ਕੋ 'ਮਨਹੂਸ' ਆ ਗਿਆ।

ਸਵਲ

ਭੈੜਾ

ਬੱਚੇ ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹਤਾਰ ਕਰ ਲੀਏ
ਕਾਬੂ ਬਜਬਰ ਥੇ ਕਸੋ ਥੇ ਯਾਰ ਕਰ ਲੀਏ
ਕਬਜ਼ੇ ਮੌਂ ਅਪਨੇ 'ਦੁਰਿ ਸ਼ਾਹਵਾਰ' ਕਰ ਲੀਏ
ਸਰਹੰਦ ਸਾਬ ਚਲਨੇ ਕੋ ਤੱਖਾਰ ਕਰ ਲੀਏ
ਪੀਨਸ ਥੀ ਪਾਲਕੀ ਥੀ ਨ ਹੋਦਾ ਅਮਾਰੀ ਥੀ।
ਬਦਬਖਤ ਲਾਏ ਬੈਲ ਕੀ ਗਾੜੀ ਸਵਾਰੀ ਥੀ।

ਸਾਹੀ ਮੌਤੀ

ਸਰਹੰਦ ਜਾ ਕੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਜ਼ਾਰ ਇੱਤਤਰਾਬ ਸੇ
ਦੋ ਚਾਰ ਹਾਏ ਜਬ ਹੂਏ ਜਾਲਿਮ ਨਵਾਬ ਸੇ
ਕਮਬਖਤ ਦੇਖਤੇ ਹੀ ਜਿ ਬੌਲਾ 'ਅਤਾਬ' ਸੇ
ਫਿਲਹਾਲ ਇਨ ਕੋ ਕੈਦ ਮੌਂ ਰਖੇ ਅਜਾਬ ਸੇ
ਗੁਬਦ ਥਾ ਜਿਸ ਮਕਾਂ ਮੌਂ 'ਮੁਕੱਜਦ' ਹਜ਼ੂਰ ਥੇ।
ਦੋ ਚਾਂਦ ਏਕ ਬੁਰਜ ਮੌਂ ਰਖਤੇ ਜ਼ਹੂਰ ਥੇ।

ਬੋਚੈਨੀ
ਕੋਹ
ਕੈਦ

ਕੈਦਿ ਬਲਾ ਮੌਂ ਤੀਸਰਾ ਦਿਨ ਥਾ ਜਨਾਬ ਕੋ
ਬੇ ਆਬ ਕਰ ਚੁਕੀ ਥੀ, 'ਅਤਸ਼' ਹਰ ਗੁਲਾਬ ਕੋ
ਤਰਸੇ ਹੂਏ ਰਿਜਕ ਕੋ ਜੀ ਅੰਗ ਪ੍ਰਵਾਬ ਕੋ
ਇਸ ਰੋਜ਼ ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਯਿਹ ਬੌਲਾ ਨੱਵਾਬ ਕੋ—
ਮੰਗਵਾਕੇ ਕਲਗੀਧਰ ਕੇ 'ਪਿਸਰ' ਇੰਡਕਾਮ ਲੋ।
ਮਾਸੂਮ ਉਨ੍ਹੇ ਸਮਝ ਕੇ ਦਯਾ ਸੇ ਨ ਕਾਮ ਲੋ।

ਪਿਆਸ
ਪੁੱਤਰ

ਬੌਲਾ ਵੱਹ ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਸੇ 'ਲੇ ਆ ਉਨ੍ਹੇ ਸਿਤਾਬ
ਚਰਕੋਂ ਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਜਿਗਰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਕਬਾਬ
ਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਰੰਵਾ ਦੀਆ ਸਭ ਮੇਰਾ ਰੋਅਬ-ਦਾਬ
ਰਾਜੋਂ ਕੇ ਸਾਬ ਮੇਰੀ ਭੀ ਮੱਟੀ ਹੂਈ ਪ੍ਰਹਾਬ
ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੇ ਬੱਚੇ ਕਤਲ ਕਰੁੰਗਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮੈਂ।
ਕਹਨੇ ਪਿ ਤੇਰੇ ਆਜ ਚਲੁੰਗਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮੈਂ।

ਚੜ੍ਹਾ

ਬੱਚੋਂ ਕੋ ਲੇਨੇ ਆਏ ਗਾਰਜ ਚੰਦ ਬੇਹੋਜਾ
ਸਰਦਾਰ ਇਨ ਕਾ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਥਾ
ਮਾਤਾ ਨੇ ਦੇਖ ਕਰ ਕਹਾ—ਹੈ ! ਹੈ ! ਗਜ਼ਬ ਹੂਆ
ਬਸ ਆਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਿਰ ਪਿ ਹੈ ਮੌਕਾ ਜੁਦਾਈ ਕਾ
ਦੇਖੂੰਗੀ ਉਮਰ ਭਰ ਕੋ ਨ ਪਯਾਰੀ ਸੂਰਤੋਂ।
ਮੱਟੀ ਮੌਂ ਮਿਲਨੇ ਵਾਲੀ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ ਸੂਰਤੋਂ।

ਜਾਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਆਉ ਰਾਲੇ ਸੇ ਲਗਾ ਤੋ ਲੈਂ
ਕੋਸੋਂ ਕੋ ਕੰਘੀ ਕਰੁੰ ਮੂੰਹ ਧੁਲਾ ਤੋ ਲੈਂ
ਪਿਆਰੇ ਸਰੋਂ ਪੈ ਨੰਨੀ ਸੀ ਕਲਰੀ ਸਜਾ ਤੋ ਲੈਂ
ਮਰਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਤੁਮ ਕੋ ਮੈਂ ਦੁਲਹਾ ਬਨਾ ਤੋ ਲੈਂ
ਤੋ ਰੋ ਕੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਨੇ 'ਆਰਾਸਤਾ' ਕੀਆ। ਸਜਾਇਆ-ਫ਼ਸਾਇਆ
ਤੀਰੋ ਕਮਾਂ ਸੇ ਤੇਗ ਸੇ ਪੈਰਾਸਤਾ ਕੀਆ।

ਬੇਟੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਬਿਛੁੜੀ ਥੀ ਤੁਮ ਭੀ ਬਿਛੁੜ ਚਲੇ
ਬਿਗੜੇ ਹੁਏ ਨਸੀਬ ਯੇ ਜ਼ਯਾਦਾ ਬਿਗੜ ਚਲੇ
ਥੇ ਰਹਿਮ ਦੁਸ਼ਮਨੋਂ ਕੇ ਤੁਮ ਹਾਥੋਂ ਮੈਂ ਪੜ ਚਲੇ
ਜੰਜੀਰਿ-ਗਾਮ ਮੈਂ ਮੁਝ ਕੋ ਯਹਾਂ ਪਰ ਜਕੜ ਚਲੇ
ਬਿਹਤਰ ਥਾ ਤੁਮ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਮੈਂ ਦੇਤੀ ਪਰਾਨ ਕੋ।
ਦੁਖ ਸੇ ਤੁਮਾਰੇ ਦੁਖ ਹੈ, 'ਸਿਵਾ' ਮਿਗੀ ਜਾਨ ਕੋ।

ਬਹੁਤਾ

ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ ਰੋਤੀ ਜਾਤੀ ਥੀ ਜਾਰੋ ਜਾਰ ਮਾਤ
ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਅਰ ਫਤਹਿ ਪਿ ਹੋਤੀ 'ਨਿਸਾਰ' ਮਾਤ
ਇਸ ਦਰਜਾ ਰੰਜੇ ਗਾਮ ਸੇ, ਹੁਈ ਬੇਕਰਾਰ ਮਾਤ
ਗੁਸ਼ ਖਾ ਕੇ ਗਿਰਨੇ ਵਾਲੀ ਥੀ ਬੇਇਖਤਯਾਰ ਮਾਤ
ਜ਼ਹਿਜਾਦਗਾਂ ਨੇ ਬੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਭਾਲਾ ਹਜੂਰ ਕੋ।
ਢਾਰਸ ਬੰਪਾਈ ਕਹਿਕੇ, ਦਿਲੇ ਨਾ ਸਬੂਰ ਕੋ।

ਕੁਰਬਾਨ

ਡੁਰਮਾਏ 'ਦਸਤ ਬਸਤਾ' ਵੱਹ ਦੌਨੋਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ
ਜੀ ਕਿਉਂ ਮੁਕੱਦਸਾ ਕਾ ਹੈ ਅਪਨੇ ਲੀਏ ਨਿਢਾਲ
ਕੁਰਬਾਨੀਓਂ ਕੀ ਪੰਥ ਕੋ ਹਾਜਤ ਭੀ ਹੋ ਕਮਾਲ
ਜਾਂ ਸੀ ਹਕੀਰ ਚੀਜ਼ ਕਾ ਫਿਰ ਹਮ ਕੋ ਹੋ ਪ੍ਰਯਾਲ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੇ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ ਨਹੀਂ ਹਮੋਂ।
ਭਾਤੀ ਯਿ 'ਆਹੋ-ਜਾਰੀ' ਤੁਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹਮੋਂ।

ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ

ਵਿਰਲਾਧ

ਰੁਖਸਤ ਦੋ ਅਥ ਮੁਸੀ ਸੇ ਕਿ ਜਾਨੇਂ ਫਿਦਾ ਕਰੋ
ਦੁਨੀਆ ਸੇ 'ਜਬਰੋ ਜੋਰ' ਕਾ ਹਮ ਪ੍ਰਾਤਮਾ ਕਰੋ
ਹਾਸਲ ਸਰੋਂ ਕੌ ਦੇ ਕੇ ਮੁਦਾ ਕੀ ਰਜ਼ਾ ਕਰੋ
ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਬਾਪ ਦਾਦੇ ਕਾ, ਮਰ ਕਰ 'ਸਿਵਾ' ਕਰੋ
'ਗਿਰਿਯਾ' ਕੇ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਨੇ।
'ਵਾਰੀ ਗਈ ਲੋ ਜਾਓ' ਕਹਾ ਦਾਦੀ ਜਾਨ ਨੇ।

ਅਤਿਆਚਾਰ
ਵੱਡਾ
ਗੇਣ ਯੋਣ

ਲੇਨੇ ਜੋ ਲੋਗ ਆਏ 'ਜੁਲੂਮੇ ਜਹੂਲ' ਥੇ
ਇਨਸਾਂ ਕਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨੇ ਹੁਏ ਵੱਹ ਝਜ਼ੂਲ ਥੇ
ਚਲਨੇ ਮੌਂ ਦੇਰ ਕਰਨੇ ਸੇ ਹੋਤੇ 'ਮਲੂਲ' ਥੇ
ਇਸ ਦਮ ਘਿਰੇ ਹੁਏ ਗੋਯਾ ਕਾਟੋਂ ਮੌਂ ਫੂਲ ਥੇ
'ਤਸਲੀਮ' ਕਰ ਕੇ ਦਾਦੀ ਸੇ ਬੱਚੇ ਜੁਦਾ ਹੁਏ।
ਦਰਬਾਰ ਮੌਂ ਨਵਾਬ ਕੇ ਦਾਖਿਲ ਵੱਡਾ ਆ ਹੁਏ।

ਮੁਰਖ, ਧੱਕੇਬੋਰ
ਤ੍ਰਿਧਵਾਨ
ਨਮਸਕਾਰ

ਬੀ ਪਿਆਰੀ ਸੂਰਤੋਂ ਸੇ 'ਸੁਜ਼ਾਅਤ' ਬਰਸ ਰਹੀ
ਨੰਨੀ ਸੀ ਸੂਰਤੋਂ ਸੇ ਬੀ ਜੁਰਾਅਤ ਬਰਸ ਰਹੀ
ਰੁਖ ਪਰ ਨਵਾਬ ਕੇ ਬੀ 'ਸ਼ਕਾਵਤ' ਬਰਸ ਰਹੀ
ਗਜ਼ੋਂ ਕੇ ਮੁੰਹ ਪਿ ਸਾਫ ਬੀ, ਲਾਨੂਆਤ ਬਰਸ ਰਹੀ
ਬੱਚੋਂ ਕਾ ਰੋਅਬ ਛਾ ਗਾਯਾ ਹਰ ਇਕ ਮੁਸੀਰ ਪਰ।
'ਲਰਜਾ' ਸਾ ਪੜ ਗਾਯਾ ਥਾ ਅਮੀਰੋ-ਵਜੀਰ ਪਰ।

ਬੀਰਤਾ
ਨਿਭਾਗਤਾ
ਬੰਬਣੀ

ਨਾਜ਼ਮ ਕੀ ਬਾਤ ਬਾਤ ਪਿ ਰੁਕਨੇ ਲਗੀ ਜ਼ਬਾਂ
ਮੁਦ ਕੋ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਕੇ ਵੱਡ ਕਹਨੇ ਲਗਾ ਕਿ ਹਾਂ
'ਖਾਹਾਂ ਹੋ ਮੌਤ ਕੇ ਯਾ ਤੁਮ੍ਹੋਂ ਚਾਹੀਏ 'ਅਮਾ'
ਬਤਲਾਓ ਸਾਫ ਸਾਫ ਅਬ, ਐ ਆਲੀ ਪ੍ਰਾਨਦਾਂ
ਇਸ ਦਮ ਕਰੋ ਕਬੂਲ ਅਗਰ ਸ਼ਾਹ ਕੇ ਦੀਨ ਕੋਂ।
ਫਿਰ ਆਸਮਾਂ ਬਨਾ ਦੂੰ ਤੁਮੁਗੀ ਜਮੀਨ ਕੋ।'

ਪਨਾਰ

80

ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਲਾਡਲੋਂ ਨੇ ਦੀਆ ਰੋਬਾਬ ਸੇ ਜਵਾਬ...
 'ਆਤੀ ਨਹੀਂ ਸ਼ਰਮ ਹੈ ਜ਼ਰਾ ਤੁਝ ਕੋ ਐ ਨਵਾਬ
 ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਪੀਛੇ ਕਰਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਦੀਨ ਕੈ ਖਰਾਬ
 ਕਿਸ ਜਾ ਲਿਖਾ ਹੈ ਜੂਲਮ ਦਿਖਾ ਤੇ ਹਮੋਂ ਕਿਤਾਬ
 ਤਾਲੀਮ 'ਜੌਰ' ਕੀ ਕਹੀਂ ਕੁਰਆਨ ਮੌਂ ਨਹੀਂ।
 ਭੂਸੀ ਤੁਮਾਰੇ ਸ਼ਾਹ ਕੇ ਈਮਾਨ ਮੌਂ ਨਹੀਂ।

ਸ਼ਕਤੀ

81

'ਐੰਗਜੋਬ ਡਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਗੁਨਾਹ ਸੇ
 ਬੇਕਸ ਕੇ 'ਇਜ਼ਤਰਾਬ' ਸੇ ਦੁਖੀਓਂ ਕੀ ਆਹ ਸੇ
 ਮਜ਼ਹਬ ਬਦਲ ਰਹਾ ਹੈ ਵੱਹ 'ਜੌਰਿ ਸਿਧਾਰ' ਸੇ
 ਫੈਲਾਨਾ ਦੀਨ ਪਾਪ ਹੈ ਜਬਰੋਂ ਕਰਾਹ ਸੇ
 ਲਿਖਾ ਹੈ ਸਾਡ ਸਾਡ ਤੁਮਾਰੀ ਕਿਤਾਬ ਮੌਂ।
 ਫੈਲਾਓ ਦੀਂ 'ਬ ਜਬਰ' ਨ ਤੁਮ ਸੈਥੇ ਸ਼ਾਬ ਮੌਂ।

ਬੇਚੈਨੀ

ਹੌਜ਼ੀ ਬਲ ਨਾਲ

ਧੱਕੇ ਨਾਲ

SIKHBOOKCLUB.COM

82

'ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੁਰਾਨ ਬਾਪ ਕੋ ਕਰਤਾ ਜੋ ਕੈਂਦ ਹੋ
 ਮਰਨਾ ਪਿਤਾ ਕਾ ਜਿਸ ਕੋ ਭੂਸੀ ਕੀ 'ਨਵੈਦ' ਹੋ
 ਕਤਲ-ਬਗਦਾਰਾਂ ਜਿਸੇ ਮਾਮੂਲੀ 'ਸੈਦ' ਹੋ
 ਨੇਕੀ ਕੀ ਉਸ ਸੇ ਪਲਕ ਕੋ ਫਿਰ ਕਿਆ ਉਮੈਦ ਹੋ
 ਗੈਰੋਂ ਪਿ ਫਿਰ ਵੱਹ 'ਜੌਰ' ਕਰੇ ਯਾ ਜਫ਼ਾ ਕਰੇ।
 ਹਮ ਕਯਾ ਕਹੋਂ ਕਿਸੀ ਕੋ ਹਦਾਖਤ ਭੁਦਾ ਕਰੇ।

ਅਥਰ

ਸ਼ਿਕਾਰ

ਧੱਕਾ

83

'ਹਦ ਸੇ ਬੜਾ ਹੂਆ ਹੈ ਜੋ ਜਾਗਿਲਮ ਬਸ਼ਰ ਹੂਆ
 ਮੈਲਾ ਕਾ ਮੈਡ ਜਿਸ ਕੋ ਨ ਹਾਦੀ ਕਾ ਡਰ ਹੂਆ
 ਮੁਸਲਮ ਕਹਾਂ ਕੇ ਹਾਇ! ਜੋ 'ਕੌਤਾਹ ਨਜ਼ਰ' ਹੂਆ
 ਸਰਮਦ ਕੇ ਕਤਲ ਮੌਂ ਭੀ ਨ ਜਿਸ ਕੋ 'ਹਜ਼ਰ' ਹੂਆ
 ਬੁਲਵਾ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੀ ਜਾਨ ਲੀ।
 ਮਰਨੇ ਕੀ ਹਮ ਨੇ ਭੀ ਹੈ ਜਬੀ ਆਨ ਠਾਨ ਲੀ।

ਅਨ੍ਹਾ

ਸੰਕੋਚ

97

‘ਜਾਲਿਮ ਕਾ’ ਦੀਨ ਕਿਸ ਲੀਏ ਕਰਨੇ ਲਗਾ ਕਬੂਲ
 ਤਬਦੀਲੀਏ ਮਜ਼ਬੂਥ ਸੇ ਨਹੀਂ ਕੁਛੁ ਭੀ ਹੈ ਹਸ਼ਲ
 ‘ਤੌਹੀਦ’ ਕੇ ਸਿਵਾ ਹੈਂ ਜਿ ਬਾਤਾਂ ਹੀ ਸਭ ਛੁਲ
 ਮਨਵਾਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੋ ਹੀ ਆਏ ਥੇ ਸਭ ਰਸੂਲ
 ਕੁਛੁ ਬੁਤਪ੍ਰਸਤ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਬੁਤਸ਼ਿਕਨ ਹੈਂ ਹਮ।
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਜਬ ਸੇ ਨਿਹਾਇਤ ਮਗਨ ਹੈਂ ਹਮ।

ਅਵੈਤ

‘ਕਰ ਲੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਤੂੰ ਜਾਹ ਅਪਨੇ ਸ਼ਾਹ ਸੇ
 ਪਾਪੀ ਹੈ ਵੁਹ ਤੋ ਹਮ ਹੈਂ ਬਰੀ ਹਰ ਗੁਨਾਹ ਸੇ
 ਉਸ ਨੇ ਝਰੋਬ ਥੇਲਾ ਥਾ ਪੁਸ਼ਤਿ-ਪਨਾਹ ਸੇ
 ਮਰਤੇ ਪਿਤਾ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਹਮ ਆਏ ਚਾਹ ਸੇ
 ਕਾਮ ਉਸ ਨੇ ਭਾਈਓਂ ਸੇ ਕੀਆ ਥਾ ‘ਯਜ਼ੀਦ’ ਕਾ।

ਭਾਵ ਜਾਲਮ

ਦਾਰਾ ਕਾ ਹੈ, ਮੁਰਾਦ ਕਾ, ਰੁਤਬਾ ਸ਼ਹੀਦ ਕਾ।

ਵਾਲਾ

‘ਹਮ ਸਾਬ ਚਾਹਤੇ ਹੈਂ ‘ਅਜਲ ਕੇ ਦਹਨ’ ਮੌਜਾਏ
 ਮਰ ਜਾਏਂ ਭੀ ਤੋ ਕਬਰ ਮੌਜੇਂ ਏਕ ਹੀ ਕਫਨ ਮੌਜਾਏਂ
 ਹਾਬੋਂ ਮੌਜੇਂ ਹਾਬ ਢਾਲ ਕੇ ਬਾਗਿਆ-ਅਦਨ ਮੌਜਾਏਂ
 ਮਾਸੂਮੋਂ ਕੇ ਲੀਏ ਜੋ ਬਨਾ, ਉਸ ਚਮਨ ਮੌਜਾਏਂ
 ਮਜ਼ਹਬ ਕੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ‘ਤੋਟਾ’ ਲਗਾ ਦੀਆ।

ਮੌਜੇ ਦੇ ਮੁੰਹ

ਹਮ ਨੇ ਅਮਲ ਸੇ ਪੰਥ ਕੋ ਅੱਛਾ ਬਨਾ ਦੀਆ।

ਬੋਚ

‘ਮਾਲੂਮ ਅਬ ਹੂਈ ਤੁਝੇ, ਵਜਹਾਇ-ਫਸਾਦ ਹੈ
 ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਸ਼ਾਹਿ ਦਿੱਲੀ ਸੇ ਕਿਉਂ ਯਿ ‘ਅਨਾਦ’ ਹੈ
 ਮੇਮਨ ਹੀ ਕਯਾ, ਨਹੀਂ ਜਿਸੇ ਕਰਤਾਰ ਯਾਦ ਹੈ
 ਨਾਜ਼ਮ ਨੇ ਸਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਕਹਾ ਮੇਰਾ ਸਾਅਦ ਹੈ
 ਨਾਨਕ ਸੁਨਾ ਹੈ ਮੈਂ ਨੇ ਬਾਬਰ ਕੇ ਯਾਰ ਥੇ।
 ਬਾਬਾ ਛਗੀਦ ਸੇ ਭੀ ਬਹੁਤ ਉਨ ਕੇ ਪਿਆਰ ਥੇ।

ਵੈਰ

'ਮਾਲੂਮ ਸ਼ਾਹ ਸੇ ਹੁਦੀ ਵਜਹਏ-ਮੁਖਾਲਫਿਤ
ਰਾਜਾਓਂ ਸੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਲਾ ਕਿਉਂ 'ਯਗਾਨਗਤ'
ਨਾਨਕ ਕੇ ਬਾਪ ਦਾਦੇ ਭੀ ਹਿੰਦੂ ਸੇ ਰਖਤੇ ਮਤ
ਸਤਿਗੁਰ ਬਨਾਤੇ ਰਹਤੇ ਹੈਂ ਕਿਉਂ 'ਕੋਹੀਓਂ' ਕੀ ਗਤਾਂ' ਅਪਣੌਂ
ਬੱਚੋਂ ਨੇ ਫਿਰ ਜਵਾਬ ਦੀਆ ਬਾਯਜੀਦ ਕੋ। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ
ਹੋਂ ਪਾਕ ਜੁ ਪਸੰਦ ਪਸੰਦ ਕਰੋਂ ਕਿਉਂ 'ਪਲੀਦ' ਕੋ। ਅਪਵਿੜ੍ਹ

'ਆਲਾਗਿਸ਼ੋਂ' ਸੇ ਕੁਛਰ ਕੀ ਜੋ ਲੋਕ ਪਾਕ ਹੈਂ
ਹੈਥਾਤ ਸੇ 'ਜੁਲ ਜਲਾਲ' ਕੀ ਜੋ ਖੇਡਨਾਕ ਹੈਂ
ਨੇਕੀ ਸੇ ਜਿਸ ਕੋ ਉਨਸ ਬੁਰਾਈ ਸੇ 'ਬਾਕ' ਹੈਂ
ਅਪਨੇ ਵੱਹ ਰਿਸਤੇਦਾਰ ਵਹੀ ਅੰਗ ਸਾਕ ਹੈਂ
ਭਾਈ ਬੁਤੋਂ ਕੋ ਪੂਜੇਂ ਤੋਂ ਸਰ ਉਸ ਕਾ ਤੋੜ ਦੇਂ।
ਸੱਯਦ ਹੋ ਬਾਹਮਨ ਹੋ ਕੋਈ ਭੀ ਹੋ ਛੋੜ ਦੇਂ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਾ ਲਾਲ ਹਰ ਇਕ ਹਮ ਕੋ ਪਿਆਰਾ ਹੈ
ਮੁਨਕਰ ਹੈ ਜੋ ਬੁਦਾ ਸੇ ਵੱਹ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹਮਾਰਾ ਹੈ
ਭਗਤੀ ਅਕਾਲ ਪ੍ਰਖ ਕੀ, ਜਿਸ ਭੀ ਬਿਸਾਰਾ ਹੈ
ਰਾਜਾ ਹੋ ਲਾਹ ਹੋ ਹਮੋਂ ਉਸ ਸੇ ਕਿਨਾਰਾ ਹੈ
ਕਰਤਾਰ ਕੋ ਰੀਝਾਏਗਾ ਜੋ ਪਾਸ ਹੈ ਵਹੀ।
ਪੂਜੇਗਾ ਜੋ ਬੁਤੋਂ ਕੋ 'ਬਸ਼ਰ' ਨਾਸ ਹੈ ਵਹੀ। ਪੁਣੀ

ਦਾਅਵਏ ਬੁਦਾ ਕੀ ਬੰਦਰੀ ਕਾ ਹੈ ਤੁਮੋਂ ਕਮਾਲ
ਲੇਕਿਨ ਹੈ ਮੁਸਲਮਾਂ ਕਾ ਬਹੁਤ ਆਜ 'ਗੈਰ ਹਾਲ'
ਕਬਰੋਂ ਜੁ ਪੂਜਤੇ ਹੋਂ ਮੌਮਨ ਹੈਂ ਬਾਲ ਬਾਲ
ਲਾਯਾ ਜਵਾਲ ਤੁਮ ਪਿ ਜਬੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ
ਕਾਇਲ ਛਕਤ ਜੁਬਾਂ ਸੇ ਹੋ ਤੁਮ ਯਾ ਕਰੀਮ ਕੇ।
ਬਨ ਬਨ ਕੇ ਜੁਲਮ ਢਾੜੇ ਹੋ ਬੰਦੇ ਰਹੀਮ ਕੇ।

ਸਾਰੇ ਅਮੀਰ ਤੁਮ ਮੈਂ 'ਰਉਨਡ ਪਸੰਦ' ਹੈ
ਮਜ਼ਬ ਸੇ ਗਿਰ ਗਏ ਹੈਂ ਵਰ ਜਿਤਨੇ ਬੁਲੰਦ ਹੈਂ
ਹਮਤੇ ਭੀ 'ਮਾਅਰਫਤ' ਕੇ ਤਥੀ ਇਨ ਪਿ ਬੰਦ ਹੈਂ
'ਬੇਸੂਦ' ਤੁਮਕੇ ਆਪਨੀ 'ਨਸਾਇਹ' ਵ ਪੰਦ ਹੈਂ

ਮਗਰ

ਸੁਨਤਾ ਹੈ ਕੈਨ ਹਿਰਸੋ ਹਵਾਓਂ ਕੇ ਸ਼ੌਰ ਮੈਂ।
ਇਸਲਾਮ ਦਰ ਕਿਤਾਬ, ਮੁਸਲਮਾਂ ਹੈਂ 'ਗੋਰ' ਮੈਂ।

ਖ਼ਹਿਮ ਗਯਾਨ

ਕਥਰ

ਰੋਕਾ ਜੁ ਜੁਲਮ ਸੇ ਤੋ ਮੁਸਲਮਾਂ ਬਿਗੜ ਗਏ
ਬੁਤ ਕੋ ਬੁਰਾ ਕਹਾ ਤੋ ਜਿ ਹਿੰਦੂ ਬਿਟਚ ਗਏ
ਤੇਰਾ ਨਿਕਾਲਾ ਹਮਨੇ ਸੋ ਸਭ ਜੋਸ਼ ਝੜ ਗਏ
ਚਿੜੀਓਂ ਸੇ ਬਾਜ਼ ਰਨ ਮੇਂ 'ਨਦਾਮਤ' ਸੇ ਗਡ ਗਏ

ਸ਼ਰਮ

ਛੋਜੋਂ ਪਿ ਨਾਜ਼ ਇਨ੍ਹੋਂ ਉਨ੍ਹੋਂ ਦੇਵੀ ਕਾ ਮਾਨ ਹੈ।
ਆਸ਼ਕ ਹੈਂ ਹਮ ਖੁਦਾ ਕੇ, ਹਬੇਲੀ ਪਿ ਜਾਨ ਹੈ।

ਮਾਨਾ ਕਿ ਹਮ 'ਕਲੀਲ' ਮੁਖਾਲਿਫ 'ਕਸੀਰ' ਹੈਂ
ਤੁਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋ ਗਜੇ ਹੋ ਔਰ ਹਮ ਛਕੀਰ ਹੈਂ
ਤੁਮਸੇ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਬੜ੍ਹ ਕੇ ਹੈਂ ਹਮ ਬੇਨਜੀਰ ਹੈਂ
ਅਪਨੀ ਨਜ਼ਰ ਮੈਂ ਮਾਲ ਤੁਮੂਰੇ ਛਕੀਰ ਹੈਂ
ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬੇ ਸਰੋ ਸਾਮਾਂ ਲੜੋਂਗੇ ਹਮ।
ਜਾਲਮ ਸੇ ਬੁਤ-ਪ੍ਰਸਤ ਸੇ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਲੜੋਂਗੇ ਹਮ।

ਥੋੜਾ, ਬਹੁਤਾ

ਤੌਬਾ ਕਰੋ ਤੇ ਯੇ ਤਖਤ ਤੁਮੂਰੇ ਬਨੇ ਰਹੋ
ਅਫਸਰ ਯਿ ਸ਼ਾਹੀ 'ਰਖਤ' ਤੁਮੂਰੇ ਬਨੇ ਰਹੋ
ਬਿਗੜੇ ਨ ਹਮ ਸੇ ਬਖਤ ਤੁਮੂਰੇ ਬਨੇ ਰਹੋ
ਐਵਾਇ ਦਿਲ ਜੋ ਸਖਤ ਤੁਮੂਰੇ ਬਨੇ ਰਹੋ
'ਸਰਕਸ਼' ਸੇ ਵੈਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਆਦਤ 'ਗਾਹੂਰ' ਕੀ। ਹੋਕਾਰੀ, ਆਕੀ, ਬਸ਼ੰਦ
ਸਮੇਂ ਤੁਮੈਂ ਸੁਨਾਤੇ ਹੈਂ ਹਮ ਬਾਤ ਦੂਰ ਕੀ।

ਸਾਮਾਨ

ਸੱਚ ਕੋ ਮਿਟਾਓਗੇ ਤੋ ਮਿਟੋਗੇ ਜਹਾਨ ਸੇ
 ਡਰਤਾ ਨਹੀਂ ਅਕਾਲ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਕੀ ਸ਼ਾਨ ਸੇ
 ਉਪਦੇਸ਼ ਅਪਨਾ ਸੁਨ ਲੋ ਜ਼ਰਾ ਦਿਲ ਕੇ ਕਾਨ ਸੇ
 ਹਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਤੁਮ ਕੋ ਭੁਦਾ ਕੀ ਜ਼ਬਾਨ ਸੇ
 ਬਾਜ਼ ਆਓ 'ਸ਼ਰ' ਸੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਹੋ ਕੋਈ ਹੈ।
 ਪੰਡਿਤ ਹੋ, ਮੌਲਵੀ ਹੋ ਯਾ ਆਲਮ ਹੋ ਕੋਈ ਹੈ।

ਕਗਵੇ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾ ਜੋਰ ਤੁਮ ਕੋ ਛਕਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹਮੋਂ
 ਹਾਂ, ਸਿੱਖ ਬਾ-ਜਬਰ ਤੁਮ ਕੋ ਬਨਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹਮੋਂ
 ਭਾਤਾ ਕਿਸੀ ਕੇ ਦਿਲ ਕੇ ਦੁਖਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹਮੋਂ
 ਲੜ ਭਿੜ ਕੇ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਨਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹਮੋਂ
 ਸ਼ਾਹੀ ਹੈ ਅਪਨੇ ਠਾਠ ਮਗਰ ਯੂਂ ਫਕੀਰ ਹੈ।
 ਨਾਨਕ ਕੀ ਤਰਹ ਹਿੰਦੂ ਓ ਮੁਸਲਿਮ ਕੇ ਪੀਰ ਹੈ।

ਤਕਰੀਰ-ਦਿਲ-ਪਜ਼ੀਰ ਸੇ, ਗੁੰਮ ਸਭ ਕੇ ਹੋਸ਼ ਦੇ
 ਨੀਚੀ ਨਜ਼ਰ ਹਰ ਇਕ ਕੀ ਥੀ 'ਇਸਤਾਦਹ ਗੋਸ਼' ਦੇ
 ਬੱਚੋਂ ਕੇ ਸਾਮ੍ਰਨੇ ਸਭੀ ਯੇਹ ਦਾਨਾ ਖਾਯੋਸ਼ ਦੇ
 ਨਾਜ਼ਮ ਕੇ ਜੀ ਮੈਂ 'ਬੁਗਜ਼' ਬਾ ਅਥ ਨਾ ਜੋਸ਼ ਦੇ
 ਇਤਨੇ ਮੈਂ ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਵੱਹ ਦੀਵਾਨ 'ਨਾਬਕਾਰ'
 ਝੁੜਲਾਕੇ ਬੋਲਾ ਹਾਏ! ਵੱਹ ਸੈਤਾਨ ਨਾਬਕਾਰ।

ਚੁਕਨੇ

ਦੂਸੇ

ਨਿਕਾਰਾ

ਕਿਆ ਖੁਬ ਹੈ ਨਵਾਬ ਭੀ ਬਾਤੋਂ ਮੈਂ ਆ ਗਏ
 ਉਸ ਬੁਤ-ਸ਼ਿਕਨ ਕੇ, ਬੱਚੋਂ ਕਿ 'ਘਾਤੋਂ' ਮੈਂ ਆ ਗਏ
 ਸਰਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਭੀ 'ਲਾਤੋਂ' ਮੈਂ ਆ ਗਏ
 ਰੰਭਲੇ ਕਹੀਂ ਜਵਾਲ ਕੇ, ਹਾਥੋਂ ਮੈਂ ਆ ਗਏ
 ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਯਿ ਤੋ ਬੁਰਾ ਸ਼ਾਹਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੇ।
 ਤੁਮ ਦੇਖਤੇ ਹੋ ਰਹਿਮ ਸੇ, ਕਿਉਂ ਇਨ ਕੀ ਜਾਨ ਕੋ।

ਦਾਅ-ਪੇਚ

ਅਧੋਗਤੀ

100

ਕੈਂਚੋ ਜਬਾਨੋਂ ਬਰ ਸਤਿ ਦਰਬਾਰ ਐਸੋਂ ਕੀ
ਮੇਰਾ ਜੁ ਬਸ ਚਲੇ, ਸਜ਼ਾ ਦਾਰ ਐਸੋਂ ਕੀ
ਦਿੱਲੀ ਮੈਂ ਜੁ ਰਪਟ ਸੁਣੇ ਸਰਕਾਰ ਐਸੋਂ ਕੀ
ਨਹੱਕ ਕੇ ਹਮ ਪਿਆ ਪੜ੍ਹੇ ਫਿਟਕਾਰ ਐਸੋਂ ਕੀ

ਤਕਦੀਰ ਫਿਰ ਗਈ ਹੈ ਤੋਂ ਕੁਛ ਆਪਨਾ ਬਸ ਨਹੀਂ।

ਇਨ ਪਿਦੁਹਾਈ ਰਾਮ ਕੀ ਖਾਨਾ ਤਰਸ ਨਹੀਂ।

101

ਐਸਾ ਨ ਹੋ ਕਿ ਤਖਤ ਸੋਂ ਤਖਤਾ ਨਸੀਬ ਹੋ
ਦੁਸ਼ਮਨ ਤੁਮੂਰੀ ਜਾਨ ਕਾ, ਹਰ ਇਕ ਹਬੀਬ ਹੋ
ਤੁਮ ਆਲੀ ਝਾਨਦਾਨ ਹੋ, ਸਗੋਡ ਵ 'ਨਜੀਬ' ਹੋ
ਦੇਖੋ ਬਚਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਤੁਮ ਗੜ੍ਹੇ ਕੇ ਕਰੀਬ ਹੋ

ਮਿੜ
ਭੁਲੀਨ

ਕਿਉਂ ਰਹਿਮ ਕਰ ਕੇ ਲੇਤੇ ਹੋ ਦੋਜਖ ਜਹਾਨ ਮੈਂ।

ਜੋੜੇ ਹੁਏ ਹੈਂ ਤੀਰ ਮੁਕੱਦਸ ਕਮਾਨ ਮੈਂ।

102

ਮਨਜ਼ੂਰ ਜਬਕਿ ਸਾਂਪ ਕਾ ਸਰ ਭੀ ਹੈ ਤੌਝਨਾ
ਬੇਜਾ ਹੈ ਫਿਰ ਤੋਂ 'ਬੱਚਾਇ ਅਫੀ' ਕੋ ਛੋੜਨਾ
ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੈ ਜੋ ਖਜ਼ਾਨਾ ਬਟੋਰਨਾ
ਬੱਚੋਂ ਕੀ, ਪਹਿਲੇ ਬਾਪ ਸੇ, ਗਰਦਨ ਮਰੋੜਨਾ

ਨਾਗ ਦੇ ਬੱਚੇ

ਨਾਜ਼ਿਮ ਥਾ ਇਸ 'ਲਾਇਨ' ਕੀ ਬਾਤੋਂ ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ।

ਬੇਮਿਹਰ ਬੇਧਰਮ ਕੀ ਥਾ 'ਘਾਤੋਂ' ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ।

ਸੈਤਾਨ

ਦਾਉ ਪੇਚ

103

ਦੋ ਭਾਈ ਸ਼ੇਰ ਖਾਨ ਵਿਖੜਰ ਖਾਂ ਪਠਾਨ ਥੇ
ਮਾਲੇਰ ਕੌਟਲਾ ਕੇ ਵੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਖਾਨ ਥੇ
ਇਕ ਰੋਜ਼ ਆ ਕੇ ਰਨ ਮੈਂ ਲੜੇ ਕੁਛ ਜਵਾਨ ਥੇ
ਗੋਬਿੰਦ ਇਨ ਕੇ ਬਾਪ ਕੀ ਲੇ ਬੈਠੇ ਜਾਨ ਥੇ

ਨਾਜ਼ਿਮ ਨੇ ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਸੇ ਕਹਾ ਕਿ ਯਹ ਲੋ।

ਬਦਲਾ ਪਿਦਰ ਕਾ ਇਨਕੇ ਲਹੂ ਕੋ ਬਹਾ ਕੇ ਲੋ।

102

ਕਹਨੇ ਲਗੇ ਵੱਡੇ 'ਤੁਮ ਨਿਹਾਇਤ' ਜ਼ਲੀਲ ਹੋ
ਨਾਮਰਦੀ ਕੀ ਬਤਾਤੇ 'ਜਗੀ' ਕੌ ਸਬੀਲ ਹੋ
ਮੁਖਤਾਰ ਤੁਮ ਹਮਾਰੇ, ਹੋ ਯਾ ਤੁਮ ਵਕੀਲ ਹੋ
ਨਾਹੱਕ ਬਿਆਨ ਕਰਤੇ ਜੋ ਬੋਚੀ ਦਲੀਲ ਹੋ
ਬਦਲਾ ਹੀ ਲੇਨਾ ਹੋਗਾ ਤੋਂ ਹਮ ਲੋਂਗੇ ਬਾਪ ਸੇ।
ਮਹਿਛੂਜ਼ ਰਖੇ ਹਮ ਕੌ ਖੁਦਾ ਐਸੇ ਪਾਪ ਸੇ।

ਅਟੀਆ
ਬਹਾਦਰ

ਝਾੜ੍ਹ ਖਾ ਸਾ ਕੇ ਦੌਨੋਂ ਸ਼ਰਮਸ਼ਾਰ ਹੋ ਗਏ
ਜੱਲਾਦ ਭਾਰੇ ਕਤਲ ਸੇ ਬੇਜ਼ਾਰ ਹੋ ਗਏ
ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਲੇਰ ਫਿਰ 'ਸਿਤਮ ਆਜ਼ਾਰ' ਹੋ ਗਏ
ਦੀਵਾਰ ਮੈਂ ਚੁਨਾਨੇ ਕੋ ਵੱਹ ਤੱਯਾਰ ਹੋ ਗਏ
ਈਟੋਂ ਮੰਗਾਈਂ ਚੁਨਾ ਭੀ ਛੋਰਨ ਬ ਹਮ ਕੀਆ।
'ਯਾਰਾ' ਨਹੀਂ ਬਿਆਨ ਕਾ ਫਿਰ ਜੁ ਸਿਤਮ ਕੀਆ।

ਜ਼ਾਲਮ
ਮੁਖਾਜ਼

ਲਪਕੇ 'ਲਈਨ' ਦੌਨੋਂ ਵੱਹ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਗਾਨ ਪਰ
ਹਮਲਾ ਕੀਆ ਜ਼ਲੀਲੋਂ ਨੇ ਹਰ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਪਰ
ਥਾ ਇਨ ਕਾ ਕਿੱਸਾ ਲੇ ਕੇ ਚਲੇਂ ਅਥ ਮਚਾਨ ਪਰ
ਬੁਨਯਾਦ ਥੀ ਧਰਮ ਕੀ ਖੁਦੀ ਜਿਸ ਮਕਾਨ ਪਰ
ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਲਾਲ ਬੋਲੇ 'ਨ ਛੂਨਾ ਹਮਾਰੇ ਹਾਥ।
ਗੜਨੇ ਹਮ ਆਜ ਜਿੰਦਾ ਚਲੋਂਗੇ ਖੁਸ਼ੀ ਕੇ ਸਾਥ।'

ਲਾਨੂੰਤੀ

ਹਾਥੋਂ ਮੈਂ ਹਾਥ ਡਾਲ ਕੇ ਦੌਨੋਂ ਵੱਹ ਨੈਨਿਹਾਲ
ਕਹਤੇ ਹੁਏ ਜਥਾਂ ਸੇ ਬੜੇ 'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ'
ਚਿਹਰੋਂ ਪਿਰਾਮ ਕਾਨਾਮ ਨਾਥਾ ਅੰਗ ਨਾਥਾ 'ਮਲਾਲ'
ਜਾ ਠਹਿਰੇ ਸਰ ਪਿ ਮੌਤ ਕੇ ਫਿਰ ਭੀ ਨਾ ਥਾ ਪ੍ਰਯਾਲ
ਜਿਸ ਦਮ ਗਲੋ ਤਈ ਵੱਹ ਮਾਸੂਮ ਗੜ ਗਏ।
ਦਿਨ ਛੂਪਨੇ ਭੀ ਨ ਪਾਇਆ ਕਿ ਬਾਤਲ ਉਜੜ ਗਏ।

ਉਦਾਸੀ

ਦੀਵਾਰ ਕੇ ਦਬਾਉ ਸੇ ਜਬ 'ਹਬਸਿ ਦਮ' ਹੂਆ
 ਦੌਰਾਨਿ ਖੂਨ ਭਰਨੇ ਲਗਾ ਸਾਂਸ ਕਮ ਹੂਆ
 ਛੁਰਮਾਏ ਦੋਨੋਂ 'ਹਮ ਪਿ ਬ-ਜਾਹਰ ਸਿਤਮ ਹੂਆ
 ਬਾਤਨ ਮੈਂ ਪੰਥ ਪਰ ਯਹ ਖੁਦਾ ਕਾ 'ਕਰਮ' ਹੂਆ
 'ਸਦ ਸਾਲ' ਅੰਨ ਜੀ ਕੇ ਭੀ ਮਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਥਾ।
 ਸਰ ਕੈਮ ਸੇ ਬਚਾਨਾ ਧਿ ਗੈਰਤ ਸੇ ਦੂਰ ਥਾ।

ਸਾਹ ਬੰਦ
 ਬਖਸ਼ਿਸ਼
 ਸੈਂ ਵਕੇ

ਹਮ ਜਾਨ ਦੇ ਕੇ ਅੱਖਿਂ ਕੀ ਜਾਨੇਂ ਬਚਾ ਚਲੇ
 ਸਿੱਖੀ ਕੀ ਨੌਵ ਹਮ ਹੈਂ ਸਰੋਂ ਪਿ ਉਠਾ ਚਲੇ
 ਗੁਰਿਆਈ ਕਾ ਹੈ ਕਿੱਸਾ ਜਹਾਂ ਮੈਂ ਬਨਾ ਚਲੇ
 ਸਿੰਘੋਂ ਕੀ ਸਲਤਨਤ ਕਾ ਹੈ ਪੌਦਾ ਲਗਾ ਚਲੇ
 ਗੱਦੀ ਤਾਜੋ-ਤਖਤ ਬਸ ਅਥ ਕੈਮ ਪਾਏਗੀ।
 ਦੁਨੀਆ ਸੇ ਜਾਲਮੋਂ ਕਾ ਨਿਸ਼ਾਂ ਤਕ ਮਿਟਾਏਗੀ।

ਠੋਡੀ ਤਕ ਈਟੋਂ ਚਿਨ ਦੀ ਗਈ ਮੂੰਹ ਤਕ ਆ ਗਈ
 ਬੀਨੀ ਕੋ ਢਾਂਪਤੇ ਹੀ ਵੁਹ ਅਖੋਂ ਪਿ ਛਾ ਗਈ
 ਹਰ ਚਾਂਦ ਸੀ 'ਜਬੀ' ਕੋ ਗ੍ਰਹਨ ਸਾ ਲਗਾ ਗਈ
 ਲਖਤਿ-ਜਿਗਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਵੁਹ ਦੋਨੋਂ ਛੁਪਾ ਗਈ
 'ਜੋਗੀ ਜੀ' ਇਸ ਕੇ ਬਾਦ ਹੂਈ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਥੀ।
 ਬਸਤੀ ਸਰਹੰਦ ਸ਼ਹਿਰ ਕੀ, ਈਟੋਂ ਕਾ ਢੇਰ ਥੀ।

ਮੱਖਾ